

Беатриса: књига друга, 1935.

Садржај

Други део: Драма (наставак)

Трећи део: Прељуба

840-31

ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК
ОДАБРАНА ДЕЛА

УРЕДНИК
РАДОЈЕ Л. КНЕЖЕВИЋ

ИЗДАЊЕ, ШТАМПА И ПОВЕЗ
ИЗДАВАЧКОГ ПРЕДУЗЕЋА
НАРОДНА ПРОСВЕТА

БЕОГРАД
1935

ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК

ОДАБРАНА ДЕЛА

КЊИГА XII

ЗА ШТАМПУ ПРИРЕДИО
РАДОЈЕ Л. КНЕЖЕВИЋ

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

23^{II}
840-31

СЛИКЕ ИЗ ПРИВАТНОГ ЖИВОТА

књ. 62/41

БЕАТРИСА

КЊИГА ДРУГА

7960

С ФРАНЦУСКОГ ПРЕВЕО
МИЛОШ САВКОВИЋ

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

САДРЖАЈ

	Стр.
БЕАТРИСА (књига друга)	7
Други део: Драма (Наставак)	9
Трећи део:	
Прељуба	97

Беатриса

Књига друга

ДРУГИ ДЕО

ДРАМА

— Наставак —

Узбуђена до крајности појединостима и током љубави свога сина према лепој Рошфид, бароница није могла да остане у дворани у којој је везла тепих погледајући Калиста при сваком боду: она се диже са своје фотеље и дође до њега на начин у исти мах понизан и смео. Мајка је имала у овоме тренутку љупкост куртизане, која хоће да тражи неко одобрење.

— Па шта је? рече она дрхтећи, али не тражећи писмо изрично.

Калист јој показа писмо и прочита јој га. Ове две лепе душе, тако просте, тако безазлене, нису виде у овом подмуклом и лажном одговору никакву злобу и никакву замку, коју је њиме маркиза наместила.

— То је племенита и велика жена! рече бароница, чије су очи биле влажне. Молићу се Богу за њу. Ја нисам веровала да једна мати може да напусти свога мужа, своје дете и да сачува толико врлине! Она је достојна опраштања.

— Зар немам разлога да је обожавам? рече Калист.

— Али куда ће те одвести ова љубав? повика бароница. Ах! дете моје, колико су жене племенитих осећања опасне! Рђавих се мање треба бојати. Ожени се Шарлотом де Кергаруе, откупи две трећине имања твоје породице. Са продајом неколиких пољских имања госпођице де Пен-Хоел добићете тај велики резултат, а ова добра девојка потрудиће се да подигне вредност твојим имањима. Ти можеш да оставиш својој деци лепо имање, лепо богатство...

— Заборавити Беатрису?... рече Калист потмулим гласом и са очима упртим у земљу.

Он остави бароницу и попе се у своју собу да одговори маркизи. Госпођа ди Геник била је урезала у срце писмо госпође де Рошфид; она је хтела да зна шта ће бити са Калистовим надама. У ово доба витез ди Халга водао је своју кучку по шеталишту; бароница, сигурна да га може тамо наћи, узе шешир, свој шал и изиђе. Видети бароницу ди Геник у Геранди на другом месту осим у цркви, или на две лепе стазе које су јој биле омиљене за шетњу празничним данима, кад је она туда пратила свога мужа и госпођицу Пен-Хоел, био је догађај који пада у очи, те се у целој вароши, два сата доцније, свако заустављао и говорио:

— Госпођа ди Геник је изишла данас, јесте ли видели?

Исто тако ова новост дошла је до ушију госпођице де Пен-Хоел, која рече својој сестричини:

— Дешава се нешто врло необично код ди Геника.

— Калист је лудо заљубљен у лепу маркизу де Рошфид, рече Шарлота; требало би да напустим Геранду и да се вратим у Нант.

У овом тренутку витез ди Халга, изненађен што га је бароница потражила, био је одрешио ланац Тизби, увиђајући немогућност да учествује на обе стране.

— Витеже, ви сте водили љубавни живот? рече бароница.

Капетан ди Халга испрси се покретом прилично уображеним. Госпођа ди Геник, не говорећи ништа о своме сину и маркизи, исприча љубавно писмо питајући шта може да буде смисао таквог одговора. Витез је безбрижно ишао и миловао се по бради; слушао је, правио ситне гримасе; најзад погледао је право бароницу са неким лукавим изразом.

— Кад коњи од расе имају да прескачу препоне, они долазе да их виде и да их оњуше, рече он. Калист ће бити најсрећнији угурсуз на свету.

— Пст! рече бароница.

— Ја сам нем. Некада ја сам за себе имао само то, рече стари витез. Време је лепо, рече он после малог ћутања, ветар је североисточни. Боже мој! Како је *Лепа Кока* секла овај ветар онога дана...

... Али, рече он прекидајући себе, моје уши звоне и ја осећам болове у витим ребрима, време ће се променити. Ви знате да је борба *Лепе Коке* била славна, да су жене носиле капе у стилу *Лепе Коке*. Госпођа де Кергаруе је дошла прва у Оперу са таквом фризуrom. „Ви имате капу као за освајање”, рекао сам ја. Ова се реч понављала у свима ложама.

Бароница је слушала љубазно старца, који, веран законима удворности, отпрати бароницу до улицице не водећи рачуна о Тизби. Тајну рођења Тизбе витез није познавао. Тизба је била унука fine Тизбе, кучке госпође адмирала де Кергаруе, прве жене грофа де Кергаруе. Ова последња Тизба имала је осамнаест година. Бароница се похитро код Калиста, лака од радости, као да је она сама била заљубљена. Калист није био код куће; али Фани спази једно савијено писмо на столу, адресовано на госпођу де Рошфид и незапечаћено. Нека неодољива радозналост натера ову узнемирену мајку да прочита одговор свога сина. Ова непромишљеност била је страшно кажњена; она осети ужасан бол кад виде бездан у који је љубав била бацила Калиста.

КАЛИСТ БЕАТРИСИ

„Ах, шта се мене тиче племе ди Геника у ово време у коме ми живимо, драга Беатриса! Моје је име Беатриса, срећа Беатрисина је моја срећа, њен

живот је мој живот, а цело моје богатство је у њеном срцу. Наша имања су под закуп дата има већ два века, она могу тако да остану још два века; наши их закупци чувају, нико их не може узети. Вас видети, вас волети, ето моје религије! Да се оженим? ова мисао узбунила ми је срце. Постоје ли две Беатрисе? Ја ћу се оженим само вама, чекаћу двадесет година, ако треба; ја сам млад, а ви ћете бити увек лепи. Моја је мати светица, ја не треба да о њој судим. Она није волела! Ја сад знам колико је она изгубила и колике је жртве учинила. Ви сте ме научили, Беатриса, да своју мајку више волим, она је са вама у моме срцу, увек ће бити ту само она, ето ваше једине супарнице; а зар вам тиме не кажем, да ви у њему владате једини. Према томе ваши разлози немају никакве снаге за мене.

„Што се тиче Камила, ако ми ви само један знак дате, ја ћу је молити да вам она сама каже да је ја не волим; она је мати мога духа, ништа мање, ништа више. Откада сам вас видео, она је постала моја сестра, моја пријатељица или мој пријатељ, све што хоћете; али ми немамо других права до права пријатељства једно према другом. Ја сам њу сматрао за жену до оног тренутка кад сам вас видео. Али ви сте ми показали да је Камил мушкарац: она плива, лови, јаше, пуши, пише, анализира срце и књиге, нема ни најмању слабост, корача снажно; она нема ни ваше витке покрете, ни ваш корак, који личи на лет птице, ни ваш глас љубави,

БИБЛИОТЕКА МИН. ПРОСВЕТЕ

НР СРБИЈЕ
БЕОГРАД

Ииб. 516

ни ваше фине погледе, ни ваше грациозно понашање; она је Камил Мопен, и ништа више; она нема ништа од жене, а ви од жене имате све оне ствари које ја волим; изгледало ми је од првог дана кад сам вас видео да ви припадате мени. Ви ћете се смејати овом осећању, али оно је порасло, оно би ми изгледало ужасно да смо се били растали; ви сте моја душа, мој живот и ја не бих умео да живим где ви не бисте били.

„Допустите да вас волим! ми ћемо побећи, отићи ћемо врло далеко од света, у земљу где ви нећете срести никога и где ћете ви имати само мене и Бога у срцу. Моја мати, која вас воли, доћи ће једног дана да живи са нама. Ирска има замака и породица моје мајке даће нам један од њих. Боже мој, хајде да идемо! Једна барка, морнари и ми ћемо тамо стићи пре него ико буде могао да сазна где смо ми утекли од овог света, кога се ви толико бојите! Ви нисте били вољени; ја сам то осетио читајући ваше писмо, и ја верујем да сам у њему наслутио да бисте ми ви допустили да вас волим кад не би било ниједног од разлога о којима ви говорите. Беатриса, једна света љубав брише прошлост.

Може ли човек да мисли на што друго осим на вас, кад вас гледа? Ах! ја вас толико волим, да бих желео да сте хиљаду пута непоштени, да бих вам могао да покажем моћ своје љубави обожавајући вас као најсветије створење. Ви називате моју љубав увредом за вас. О Беатриса, ти то не ми-

слиш! љубав једног племенитог детета, — зар ме нисте ви тако назвали? — била би част за једну краљицу. Тако ћемо сутра ићи као заљубљени дуж стена и мора и ви ћете корачати по песку старе Бретање, да га поново посветите за мене! Дајте ми овај дан среће; а ова пролазна милостиња, — а може бити, авај! ви се ње нећете ни сећати, — биће за Калиста вечно богатство”...

Бароница испусти писмо пре него што га и доврши, она клече на једну столицу и упути Богу молбу из душе, молећи га да сачува разум њеном сину, да отклони од њега сваку лудост, сваку заблуду и да га врати са пута на коме га је она видела.

— Шта радиш ту, мати? рече Калист.

— Молим се Богу за тебе, рече она показујући му очи пуне суза. Погрешила сам што сам прочитала ово писмо. Мој Калист је луд!

— Од најслађе лудости, рече младић грлећи своју мајку.

— Хтела бих да видим ову жену, дете моје.

— Па добро, мама, рече Калист, ми ћемо се сутра укрцати за Кроазик, буди на мору.

Он запечати своје писмо и оде у замак де Туш. Оно што је бароницу плашило више него све друго, било је то што је видела да осећање снагом инстинкта достиже до оне видовитости савршеног искуства. Калист је писао Беатриси онако како би му витез ди Халга саветовао.

Може бити једно од највећих ужавања које могу да осете ситни духови и нижа бића јесте играти се великим душама и хватати их у неку замку. Беатриса је знала да је доста нижа од Камила Мопена. Ова мања вредност не постоји само у оном скупу моралних ствари, које се називају талант, већ још више у стварима срца, које се зову страст.

У тренутку кад је Калист стигао у замак де Туш са жестином прве љубави, коју носе крила наде, маркиза је осетила живу радост, што је знала да је овај дивни младић воли. Она се уздржавала да буде саучесник овог осећања, употребила је своју снагу да угуши овај каприц, како кажу Италијани, и мислила је тада да је равна својој пријатељици; била је срећна што ће се жртвовати за њу. Најзад оним таштинама, које су особина француске жене и које чине ону чувену кокетерију, одакле оне извлаче своју надмоћност, све је то ласкало и оне су код ње биле потпуно задовољене: како се налазила под дејством огромних дражи, она им се опирала, а њене врлине певале су јој на уво благи концерт похвала.

Ове две жене, по изгледу немарне, биле су упорно заваљене на дивану оног малог салона пуног хармоније, усред цвећа и поред отвореног прозора, јер је северни ветар био престао. Благи развијорац са југа посуо је шљокицама језеро слане воде, које су оне могле да гледају, а сунце је за-

палило песак златом. Њихове душе биле су исто толико дубоко узбуђене, колико је природа била мирна, а ништа мање зажарене. Смрвљена точковима машине коју је била сама покренула, Камил је била принуђена да пази на саму себе због необичног лукавства пријатељске непријатељице, коју је она довела у свој кавез; али, да не би одала своју тајну, она се предавала интимном удубљивању у природу, она је заваравала своје патње тражећи смисао кретања светова и налазила је Бога у узвишеним пустињама неба.

Кад неверник једанпут позна Бога, он се преда апсолутном католицизму, који је, кад се гледа као систем, потпун. Тога јутра Камил је била показала маркизи чело на коме се још видела светлост њених истраживања у току ноћи, коју је провела у јецању. Калист је био увек пред њом као небеска слика. Овог лепог младића, коме се она била посветила, она је сматрала за анђела чувара. Зар је није он водио ка висинама, где престају патње под теретом непојамне безмерности?

Међутим победнички изглед Беатрисин узнемирио је Камила. Једна жена не односи над другом једну такву победу, а да се не ода макар толико да се то може наслутити, иако се труди да то не покаже. Ништа није чудније до морална и тешка борба ових двају пријатељица, које су једна од друге криле једну тајну, и мислиле наизменично

свака за себе да свака од њих чини оној другој жртву за коју ова и не зна.

Калист је дошао држећи своје писмо између длана и рукавице, спреман да га спусти у руку Беатрисину. Камил, којој понашање њене пријатељице није било измакло, изгледала је да је не гледа испитивачки, а ипак посматрала је њу у огледалу у тренутку кад је требало да Калист уђе. Ту се налази опасност за све жене. Најумније, као и најглупље, најискреније као и најлукавије, нису више господари својих тајни; у овом тренутку она се показује очима неке друге жене. Сувише уздржавања или сувише заноса, слободан и светао поглед, тајанствено спуштање трепавица, све издаје тада осећање које се најтеже крије, јер равнодушност има нешто тако савршено хладно, да је нико никад не може глумити.

Жене имају генијалност за схватање нијанса, оне се сувише служе њима и зато их све познају; и у оваквим приликама њихове очи обухвате супарницу од главе до пете; оне погоде најлакши покрет ноге под хаљином, најнеприметнији грч у струку и знају значење онога што за човека изгледа безначајно. Две жене које се посматрају, играју једну од најлепших сцена комедије која се може видети.

— Калист је учинио какву глупост, помисли Камил, опазивши и код њега и код ње неки неодређени израз људи који се разумеју.

Није било више ни хладноће ни оне лажне равнодушности код маркизе, она је гледала Калиста као нешто што јој припада. Калист тада поста отворен, он поцрвене као прави кривац, као срећан човек. Он је био дошао да са њима реши о припремама које су имале да се предузму за сутра.

— Ви ћете, значи, свакако поћи, драга моја? рече Камил.

— Да, рече Беатриса.

— Откуда ви то знате? упита госпођица де Туш Калиста.

— Ја сам дошао да то сазнам, одговори он после једног погледа који му добаци госпођа де Рошфид, која није хтела да њена пријатељица ишта сазна о писму.

— Они се већ споразумевају, рече Камил, која је ухватила овај поглед оштрином свога посматрања. Све је свршено, остаје ми само да ишчезнем.

Под тежином ове мисли њено се лице некако унакази, од чега Беатриса задрхта.

— Шта ти је, драга моја? рече она.

— Ништа. — Тако, Калисте, ви ћете послати моје и своје коње, да бисмо их могли да нађемо са оне стране Кроазика, да бисмо се преко Баса вратили на коњима. — Ручаћемо у Кроазику, а вече-раћемо у замку де Туш. Ви примите на себе бригу да нађете возаре. Поћи ћемо у осам и по часова ујутру. — Какве лепе слике! рече она Беатриси. Видећете Камбрмера, човека који се каје, на једној

стени, зато што је свесно убио свога сина. Ох! ви сте у једној примитивној земљи, где људи не доживљују обична осећања. Калист ће вам испричати ову причу.

Она оде у своју собу; она се гушила. Калист даде своје писмо и пође за Камилом.

— Калисте, она вас воли, ја у то верујем, али ви ми кријете некакав несташлук; и ви сте свакако прекршили моје заповести?

— Воли? рече он падајући у једну фотељу.

Камил погледа кроз врата, Беатриса је била ишчезла. Ово беше чудновато. Једна жена не напушта собу где се налази онај кога она воли, ако је уверена да ће га поново видети и ако већ нема нешто боље да учини. Госпођица де Туш рече у себи: „Да ли је она добила какво писмо од Калиста?” Али она је веровала да чедни Бретањац није способан за ову дрскост.

— Ако ме ниси послушао, све ће бити изгубљено због твоје грешке, рече му она са озбиљним изразом. Иди спреми своје радости за сутра.

Она је направила подвиг коме се Калист није опирао: има немих болова који имају деспотску речитост. Одлазећи у Кроазик, да наручи возаре, прелазећи преко песка и бара, Калист је осећао страх. Камилова реченица била је задахнута нечим фаталним, што је показивало унутрашњи вид материнства. Кад се вратио после четири сата заморен, надајући се да ће да руча у замку

де Туш, он је нашао Камилову собарицу као стражу на вратима, како га чека да му каже да њена госпођа и маркиза не могу да га приме вечерас. Кад је Калист, изненађен, хтео да испита собарицу, она затвори врата и побеже. Шест сати је звонило на звонари у Геранди.

Калист се вратио кући, вечерао и играо мушицу, све у страшном расположењу једног мрачног размишљања. Ово наизменично смењивање среће и несреће, рушење његових нада које су долазиле скоро одмах иза тренутка кад је био убеђен да је вољен, сломили су ову младу душу, која је узлетела широким крилима небу и стизала тако високо, да ће пад морати да буде страшан.

— Шта ти је, мој Калисте? рече му његова мајка на уво.

— Ништа, одговори он показујући очи из којих светлост душе и љубавни жар беху ишчезли.

Не нада, већ очајање даје меру наших амбиција. Човек се тајно предаје лепим поемама наде, док се бол показује без копрене.

— Калисте, ви нисте добри, рече Шарлота, пошто је била узалуд покушала да га раздрага оним малим паланачким задиркивањима која се увек претварају у пецкања.

— Уморан сам, рече он дижући се и пожеље лаку ноћ друштву.

— Калист се доста променио, рече госпођица де Пен-Хоел.

— Ми немамо лепих хаљина у чипкама, ми не чинимо својим рукавима овако, ми се не намештамо тако, ми не умемо да гледамо испод ока, да вртимо главом, рече Шарлота имитирајући и карикирајући лице, позу и погледе маркизе. Ми немамо глас који долази из главе, ни онај ситан интересантан кашаљ, *хе! хе!* који личи на уздах сенке; ми имамо несрећу да будемо снажни и здрави и да волимо наше пријатеље без кокетерије; кад их гледамо, ми не изгледамо као да ћемо их убости жаоком, нити као да ћемо их испитивати лицемерним погледом. Ми не умемо да сагнемо главу као жалосна врба и да изгледамо љубазни кад је овако исправимо!

Госпођица де Пен-Хоел није могла да се уздржи од смеха гледајући покрете своје нећаке; али ни витез ни барон нису разумели ову сатиру провинције противу Париза.

— Али маркиза де Рошфид је врло лепа, рече стара девојка.

— Пријатељу, рече бароница своме мужу, ја знам да она иде сутра у Кроазик и ми ћемо ићи тамо да се прошетамо, ја бих хтела да је видим.

Док је Калист разбијао главу да би погодио шта је то могло да му затвори врата замка де Туш, између две пријатељице догодила се једна сцена, која је имала да утиче на сутрашње догађаје. Писмо Калистово било је унело у срце госпође де Рошфид нова узбуђења. Жене нису увек предмет

једне љубави тако младе, тако безалене, тако искрене и апсолутне, као што је то била љубав овог детета. Беатриса је била више волела него што је била вољена. Како је дотле била роб, она је осећала необјашњиву жељу да сад она буде тиранин.

Усред њене радости, док је читала и прочитава-ла Калистово писмо, њу је прострелила једна свирепа идеја. Шта ли су то радили заједно Калист и Камил после одласка Клода Вињона? Ако Калист не воли Камилу и ако Камил то зна, на шта су они употребљавали своје преподне? Беатрисино памћење је лукаво везивало ову примедбу за Калистове речи. Изгледало је да је неки ђаво смешећи се показао у једном чаробном огледалу портре ове храбре девојке са извесним покретима и извесним погледима, који су најзад Беатриси открили истину. Уместо да буду равне, Фелисита је њу смрвила; далеко од тога да је изигра, она је била изиграна од ње; она је била само једна радост, коју је Камил хтела да да своме детету, које је волела једном нарочитом љубављу у којој није било ничега обичнога.

За једну жену као што је била Беатриса, ово откриће је било као један удар стрелом. Она пређе у глави догађаје ове недеље до последње ситнице. У једном тренутку Камилова улога и њена улога одмоташе се у свој својој величини: она осети страшно понижење. У наступу љубоморне мржње, њој се учини да је код Камилу приметила жељу да се освети Контију.

Све што се десило за ове две године утицало је можда на ове две недеље. Кад се већ била нашла на падини неповерења, претпоставки и беса, Беатриса се није никако зауставила: она се шетала по своме апартману, гоњена наглим покретима душе, и седала сваки час покушавајући да донесе одлуку; али она остаде до вечере у томе стању неодлучности и, не облачећи се, сиђе само да седне за сто.

Кад је видела како улази њена супарница, Камил погоди све. Беатриса је без тоалете имала хладан израз и немо лице, које је за једног посматрача који има Мопенову снагу одавало непријатељство једног срца. Камил изађе и даде одмах заповест која је морала онако јако да зачуди Калиста, она је мислила да, ако наивни Бретањац буде наишао са својом безумном љубављу усред ове свађе, он можда неће никада поново видети Беатрису, јер ће каквом глумом искреношћу потпуно упропастити будућност своје љубави; она је хтела да у овој борби лажи буде без сведока.

Беатриса, без помоћи, морала је да буде побеђена. Камил је познавала ову суву душу, ситничавост овог великог поноса, за који је она била тако тачно употребила реч тврдоглавство. Вечера је била суморна. Свака од ових двеју жена имала је сувише духа и доброг укуса да би се пред слугама објашњавала или да би допуштала да ови прислушкују пред вратима. Камил је била нежна и добра, она

се осећала јачом! Маркиза је била озбиљна и заједљива, она је знала да је изиграна као какво дете. За време ручка водила се борба погледима, покретима и двосмисленим речима, које слуге ништа нису могле разумети, а које су наговештавале жестоку буру. Кад су пошле горе, Камил лукаво понуди своју руку Беатриси, која се учини да не види покрет своје пријатељице и јурну сама уз степенице. Кад је кафа била донесена, госпођица де Туш рече своме собару: „Оставите нас!“ што је био знак за борбу.

— Романи које ви правите, драга моја, мало су опаснији од оних које пишете, рече маркиза.

— Зато они имају једну велику вредност више, рече Камил узимајући цигарету.

— Коју? упита Беатриса.

— Нису издати, анђеле мој.

— Да ли је роман у који ме ви стављате једна књига?

— Ја немам дара за Едипов занат; ви имате и дух и лепоту сфинге, ја то знам; али не постављајте ми загонетке, говорите јасно, драга моја Беатриса.

— Када ми, да бисмо усрећили људе, да бисмо их забављали, да бисмо им се допали и да бисмо растерали њихову досаду, тражимо од ђавола да нас помогне...

— Људи нам пребацују доцније за наше напоре и наше покушаје, јер верују да нам је њих намет-

нуо геније покварености, рече Камил остављајући цигарету и прекидајући своју пријатељицу.

— Они заборављају љубав која нас је заносила и која је оправдавала наше испаде, јер докле све не идемо ми!... Али тада они остају оно што су, људи, они су незахвални и неправедни, прихвати Беатриса. Жене се међу собом познају, оне знају колико је њихово држање у свакој прилици високо, племенито и, кажимо и то, пуно врлина. Али, Камил, ја сам признала тачност критика на које сте се ви каткад жалили. Да, драга моја, ви имате нечега мушког у себи, ви се понашате као човек, ништа вас не зауставља; иако немате сва њихова преимућства, ви имате у духу њихово држање и показујете њихов презир према нама. Ја не могу, драга моја, да будем задовољна вама, а ја сам сувише искрена да бих то могла да сакријем. Нико ми можда неће на срцу направити тако дубоку рану као што је ова, од које патим. Ако нисте увек жена у љубави, ви сте жена у освети. Само генијална жена може да нађе најосетљивије место наших слабости: ја хоћу да говорим о Калисту и о лупештву, драга моја (то је тачна реч), које сте ви употребили против мене. Докле сте се ви, Камил Мопен, понизили, и у каквој намери?

— Све више и више сфинга! рече Камил смећећи се.

— Ви сте хтели да се ја бацим Калисту на главу; ја сам још сувише млада да бих могла да

имам такво понашање. За мене, љубав је љубав са својом свирепом љубомором и својом апсолутном вољом. Ја нисам писац: немогуће ми је да у осећањима гледам идеје...

— Ви мислите да сте у стању да волите буда-ласто? рече Камил. Умирите се, ви имате још много духа. Ви нападате саму себе, драга моја: ви сте довољно хладни да увек судите својом главом о великим делима свога срца.

Од овог епиграма маркиза поцрвене; она баци на Камилу један поглед пун мржње, један отровни поглед и нађе, иако их није тражила, најоштрије стреле у своме тоболцу. Камил је, пушећи цигарету, хладно слушала ову бесну тираду, која сева тако заједљивим увредама, да их је немогуће исказати. Беатриса, раздражена мирноћом свога противника, тражила је страховите личне увреде у годинама старости које је достигла госпођица де Туш.

— Је ли то све? рече Камил пуштајући облак дима. Волите ли ви Калиста?

— Не, извесно.

— Утолико боље, одговори Камил. Ја, ја га волим, чак врло много с обзиром на моје спокојство. Можда он према вама осећа жељу, ви сте најслађа плавуша на свету, а ја, ја сам црна као нека кртица; ви сте танана и витка, а ја имам сувише достојанства у струку; најзад ви сте млади! то је крупна реч, и ви ми њу нисте прећу-

тали. Ви сте злоупотребили своја премућства жене против мене, ни више ни мање него што какве мале шаљиве новине злоупотребљавају шалу. Ја сам све учинила да бих спречила оно што се догађа, рече она дижући очи тавану. Ма како да сам мало жена, ја сам ипак још толико жена, драга моја, да могу бити, чак и ја, потребна једној супарници да би она могла однети победу над мношћом. (Маркизу је погодила у срце ова свирепа реч, која је казана на најбезазленији начин). Ви ме сматрате за врло блесаву жену, јер верујете о мени све оно о чему Калист хоће да вас увери. Ја нисам ни тако велика ни тако мала, ја сам жена и много жена. Маните се свога надувеног изгледа и дајте ми руку, рече Камил узимајући Беатрисину руку. Ви не волите Калиста, то је истина, зар не? Немојте се никако срдити! Будите сутра са њим опори, хладни и строги и он неће имати куд, него ће се после свађе са мношћом, коју ћу ја удесити, покорити, а нарочито после помирења, јер ја нисам исцрпла средства нашег арсенала и, најзад, задовољство увек побеђује жељу. Али Калист је Бретањац. Ако он не престане да вам се удвара, реците ми то слободно и отићи ћете у једну моју малу пољску кућу на шест миља од Париза, где ћете наћи све удобности за живот и где ће Конти моћи да долази. Што ће ме Калист напасти, ех! Боже мој, најчистија љубав лаже шест пута на дан, њене лажи одају њену снагу.

Камилово лице показивало је неку величанствену хладноћу, која је забринула и уплашила маркизу. Она није знала шта да одговори.

Камил јој зададе последњи удар.

— Ја имам више поверења и нисам тако заједљива као ви, настави Камил, ја вам не приписујем намеру да хоћете једном оптужбом да сакријете напад који би ми довео у питање живот: ви ме познајете, ја нећу преживети ако изгубим Калиста, а ја морам да га изгубим сад или доцније. Уосталом Калист ме воли, ја то знам.

— Ево шта је он одговорио на једно писмо у коме сам му ја говорила само о вама, рече Беатриса пружајући Калистово писмо.

Камил га узе и прочита; али читајући га, њене се очи напунише сузама; она је плакала, као што плачу све жене у својим великим боловима.

— Боже мој! рече она, он је воли. Ја ћу дакле умрети, а неће ме нико ни разумети, ни волети!

Она оста неколико тренутака са главом наслоненом на Беатрисиним рамену: њен бол је био прави, она је осећала у дубини душе страховит удар, који је добила и бароница ди Геник када је читала ово писмо.

— Волиш ли га? рече она подижући се и гледајући Беатрису. Осећаш ли према њему оно неизмерно обожавање, које је јаче од свих болова и које надживљује презир, неверство и убеђење да

нећеш бити никад вољена? Волиш ли га ради њега самог и ради самог задовољства што га волиш?

— Драга пријатељице! рече разнежена маркиза. Па добро, буди мирна, ја ћу отпутовати сутра.

— Немој ићи, он те воли, ја то видим! А ја га волим толико, да бих била очајна ако би он па-
тио и ако би био несрећан. Ја сам била добро на-
правила планове за њега; али, ако те он воли, све
је свршено.

— Ја га волим, Камил, рече тада маркиза са
дивном безазленошћу, али поцрвене.

— Ти га волиш, па ипак можеш да му се опи-
реш! викну Камил. Ах ти га не волиш!

— Ја не знам какве је нове врлине он пробудио
у мени, али он је заиста учинио да се саме себе
стидим, рече Беатриса. Ја бих хтела да будем пуна
врлина и слободна да му жртвујем више него само
остатке свога срца и ове срамне ланце. Ја нећу
једну непотпуну срећу ни за њега ни за себе.

— Хладна глава: волети и рачунати! рече Ка-
мил са неком врстом одвратности.

— Све што хоћете, али ја нећу да упропастим
његов живот и да будем на његовом врату као ка-
кав камен и да га доведем дотле да вечито жали...
Ако не могу да будем његова жена, ја нећу бити
ни његова метреса. Он ме је... Ви ми се нећете
смејати? не? Е добро, његова дивна љубав ме је
очистила.

Камил баци на Беатрису најверскији, најсуро-
вији поглед који је икада љубоморна жена бацила
супарници.

— Што се тога тиче, рече она, ја сам мислила
да сам у томе једина. Беатриса, ова реч раздваја
нас заувек, ми нисмо више пријатељице. Почине-
мо страховиту борбу. Сад ја теби кажем: ти ћеш
или подлећи или побећи!...

Фелисита улете у своју собу, пошто је пре тога
запањеној Беатриси показала лице бесне лавице.

— Хоћете ли ићи сутра у Кроазик? рече Камил
придржавајући врата.

— Свакако, одговори поносито маркиза. Ја нећу
побећи, а нећу ни подлећи.

— Ја играм отвореним картама, писаћу Контију,
одговори Камил.

Беатриса поста бела као њена марама.

— И једна и друга стављамо свој живот на коц-
ку, одговори Беатриса, која није знала више ни на
шта да се одлучи.

Страховита раздражења, која је ова сцена ство-
рила између ове две жене, смирила су се преко
ноћи. Обе су се уразумиле и понова добиле осећа-
ње подмуклог оклевања, које заводи већину
жена: одличан систем између њих и људи, рђав
између жена. Усред ове последње буре чула је
госпођица де Туш снажни глас који побеђује и
најјаче људе. Беатриса је послушала савете мон-
денског законодавства; она се бојала да је дру-

штво не презре. Последње Фелиситино лукавство, које се мешало са акцентима најсвирепије љубоморе, имало је потпун успех. Калистова погрешка је била поправљена, али једна нова несмотреност могла је заувек да упропасти његове наде.

Дошао је најзад крај месеца августа; небо је било чудновато чисто. На хоризонту је Океан имао, као у јужним морима, неку боју растопљеног сребра, а поред обале треперили су мали таласи. Нека врста сјајне лампе, коју су стварали сунчани зраци, јер су падали управно на песак, стварала је овде атмосферу скоро исту као што је тропска. Услед тога со је цветала као мали бели каранфил на површини баруштина.

Одважни солари, обучени у бело само зато да би издржали сунчану жегу, били су од самог јутра на своме месту, наоружани својим дугим грабуљама, једни наслоњени на мале зидове од блата, који одвајају сваку парцелу, гледајући рад ове природне хемије који је њима био познат из детињства, други играјући се са својим малим децацима и својим женама. Они зелени змајеви, названи царинари, пушили су мирно своје луле. Имало је нечег оријенталног у овој слици, јер свакако један Паризлија, кад би изненада био пренесен овде, не би веровао да је у Француској. Барон и бароница, који су дошли под изговором да виде како иде са скупљањем соли, стајали су на брани и дивили се овом тихом пејзажу, где се чуло само

хујање таласа на мору у истом темпу, где барке браздају море и где зелен појас обрађене земље ствара слику утолико пријатнију, уколико је она веома ретка на обалама Океана, које су увек очајне.

— Па добро, пријатељи, ја хоћу да видим баре Геранде још једанпут, пре него што умрем, рече барон соларима који су се скупили на улазу међу баре да га поздраве.

— Зар ди Геници умиру! рече један солар.

У томе моменту караван који је био пошао из замка де Туш, стиже на мали пут. Маркиза је ишла сама напред, Калист и Камил ишли су за њом држећи се за руке. На двадесет корака позади ишао је Гаслен.

— Ево моје мајке и мога оца, рече младић Камилу.

Маркиза застаде. Госпођа ди Геник осети најсилнију одвратност кад је угледала Беатрису, која је међутим била врло укусно обучена: Италијански шешир са великим ивицама украшен различком, испод њега коврцаве косе, хаљина сивкасте боје од грубе тканине, плав појас са дугим крајевима, који лепршају, најзад изглед принцезе преобучене у пастирку.

— Она нема срца, рече у себи бароница.

— Госпођице, рече Калист Камилу, ово су госпођа ди Геник и мој отац.

Затим рече барону и бароници:

— Госпођица де Туш и госпођа маркиза де Рошфид, рођена де Кастеран, оче.

Барон поздрави госпођицу де Туш, која поздрави бароницу скромно и са пуно захвалности.

— Ова, помисли Фани, истински воли мога сина, она ми, изгледа, захваљује што сам родила Калиста.

— Ви сте дошли, као и ја, да видите да ли ће скупљање соли бити добро; али ви имате више разлога да будете љубопитљиви него ја, рече барон Камилу, јер ви ту имате имања, госпођице.

— Госпођица је најбогатији међу власницима, рече један од ових солара, и нек је Бог чува; она је добра госпа.

Два друштва се поздравише и растадоше се.

— Човек не би дао више од тридесет година госпођици де Туш, рече старац својој жени. Она је врло лепа. И Калист више воли ону рагасту париску маркизу него ову дивну кћер Бретање?

— Авај! да, рече бароница.

Једна барка чекала је у подножју бране, где су се укрцали без веселости. Маркиза је била хладна и достојанствена. Камил је била изгрдила Калиста што је није послушао, објашњавајући му станице у коме се налазе његове ствари срца. Калист, борећи се са једним мрачним очајањем, бацао је на Беатрису погледе у којима су се борили љубав и мржња.

Нико није ниједну једину реч казао за време док су прелазили од бране Геранде до краја пристаништа у Кразику, где се товари со коју жене доносе у великим судовима на глави, које оне држе тако, да личе на каријатиде. Ове жене иду босе и имају само једну доста кратку сукњу. Многе од њих немарно пуштају да им лепршају мараме, које им покривају попрсје; више њих имају само кошуље, и оне су најпоносније, јер што год су жене мање обучене, све више показују ону племениту чедност. Мали дански брод довршавао је свој утовар.

Долазак ових двеју лепих жена побудио је радозналост жена које су носиле со; и колико да би то избегла, толико да би угодила Калисту, Камил се брзо упути ка стенама, остављајући њега Беатрисе. Гаслен оста иза свога господара на растојању од најмање две стотине корака.

Са мора полуострво Кроазик оивичено је гранитским стенама, чији су облици тако нарочито ћудљиви, да њих могу ценити само путници који су били у стању да праве поређења међу овим великим призорима дивље природе. Можда стене Кроазика имају у стварима ове врсте оно преимућство које има и пут Великог Картезијанског Манастира над другим уским долинама. Ни корзиканске обале, где гранит истиче врло чудне гребене, ни сардинске обале, где природа пружа величанствене и страшне утиске, ни базалтске стене Северног Мора немају тако потпун карактер.

Фантазија се забављала тиме, што је овде нацртала бескрајне арабеске, у којима се најфантастичније фигуре умотавају и одмотавају. Сви облици се налазе овде. Машта се можда замара овом бескрајном галеријом наказа међу које се море у данима беса увлачи и чије је све рапаве стране најзад углачало. Ви налазите под једним природним сводом једно издубљење у облику каце ретког изгледа, који је само унеколико Брунелески могао да имитира, јер сви су велики напори у уметности увек бојажљиво подражавање природних облика, налазите једно глатко издубљење као какво корито од мермера застрто ситним белим песком и у коме се човек, у четири стопе млаке воде, може без страха купати.

Идете и дивите се малим свежим затонима, који су заклоњени вратима грубо усеченим, али величанственим, као на палати Пити, овој другој имитацији ђуди природе. Чудни облици су ту многобројни, ту се налази све што би најсмелија машта могла да измисли или да зажели. Постоји ту чак, што је иначе тако ретка ствар на обалама Океана, да је то можда једини изузетак, један велики бокор зимзелена. Овај зимзелен, највећа знаменитост Кроазика, где дрвета не могу да расту, налази се на једну миљу отприлике од пристаништа, на месту које се највише увукло у море.

На једном од гранитних ртова који се уздижу изнад мора до висине коју таласи никад не дости-

жу, чак ни у најбешњој бури, и који су окренути југу, велике ђудљиве кише направиле су једну јаружицу отприлике четири стопе издубену. У ову пукотину случај, а можда и човек, нанео је прилично плодне земље, таман толико да би ту могао да расте један низак и густ зимзелен, који су посејале птице. Облик корења показује најмање три стотине година старости. Доле стена је оштро пресечена. Земљотрес, чији су трагови на овој обали записани неизбрисивим словима, однео је комађе гранита ко зна где.

Море допире, и не ударајући гребене, до подножја ове стене, поред које оно има више од пет стотина стопа дубине; унаоколо неколико стена, које провирују из воде и које клобуци пене показују, обележавају као неки велики круг. Треба мало храбрости и смелости да се оде до врха овог малог Гибралтара, чија је глава скоро округла и одакле један удар ветра може радозналце да баци у море или, што би било опасније, на стене. Овај циновски стражар личи на оне светиљке старих замкова, одакле је човек, обухватајући очима читав предео, могао да предвиди нападе; одатле се види звонара и неплодне њиве у Кроазику, песак и њихове гомиле, које су опасност за њиве и које су освојиле земљиште атара села Баса. Неколико стараца тврде, да се у врло давним временима на овом месту налазила једна тврђава. Ловци сардине дали су једно име овој стени, која се види далеко са мора;

али треба опростити што се заборавило ово бретањско име исто тако тешко за изговор као што је тешко и да се упамти.

Калист је водио Беатрису ка овом врху, одакле је поглед диван и где украси гранита надмашују сва дивљења која је он могао да изазове дуж песковитог пута који иде поред мора. Није требало објашњавати зашто се Камил била издвојила напред. Као каква дивља рањена животиња, она је волела самоћу; она се губила у пећине, појављивала се поново на врховима; гонила морске ракове из њихових рупа, или их хватала на делу у њиховим чудноватим навикама. Да јој не би сметале женске хаљине, она је била обукла панталоне са везеним ногавицама, једну кратку блузу, шешир од дабровине, а као путнички штап држала је корбач, јер она је била увек жена уображена у своју снагу и у своју лакоћу; она је тако била сто пута лепша него Беатриса: имала је један мали шал од црвене кинеске свиле прекрштен на грудима, као што се то намешта деци.

Неко време Беатриса и Калист су је видели како лети преко врхова и преко провалија као какав блудећи огањ и покушава да заваре своје патње излажући се опасностима. Она је прва стигла на стену на којој се налази зимзелен и села у једну шупљину у сенци сва обузета мислима. Шта је могла да чини једна жена као што је она у својој старости, пошто је била попила чашу славе, коју

сви велики таленти, и сувише лакоми да би своја глупа уживања сујете крчмили, празне једним гутљајем.

Она је после тога признавала да је њу баш овде једна од оних мисли, која се рађа из какве ситнице, из неког од оних случајева који су можда за обичне људе глупост, а који велике душе гурају у читав понор мисли, била натерала да се реши на онај чудни поступак због кога је морала да прекине са друштвеним животом. Она је извукла из свога џепа једну малу кутију, у којој је била понела, за случај жеђи, пастиле од јагода; она узме неколико, али, сишући их, она није могла, а да не примети да се јагоде, којих више нема, понова осећају у њиховој свежини. Она из тога закључи да то може бити тако и са нама.

Море јој је тада пружало слику бесконачности. Никакав велики ум, признавајући бесмртност душе, не може да се ослободи бесконачности, а да не закључи да постоји какав загробни живот у религиозном смислу. Ова идеја кињила је њу чак и кад је била помирисала своје стакленце португалске воде. Њено удешавање да натера Беатрису да падне у део Калисту, учини јој се тада врло бедно: она осети да жена у њој умире и да се у њој појављује племенито и анђелско створење, које је дотле било покривено месом. Њен неизмерни дух, њено искуство, њена знања, њене лажне љубави, били су је ставили лице у лице — са чиме? ко би јој то мо-

гао рећи? — са плодном мајком, са утешитељком уцвељених, са католичком црквом, тако благом према покајницима, тако поетичном за песнике, тако наивном према деци, тако дубоком и тако загонетном за немирне и дивље умове, да се они у њу увек могу удубити задовољавајући увек своју ненаситу радозналост; која се непрестано надражује. Она баци поглед на стазе које је због Калиста била прешла и упоређиваше их са кривудавим путевима у овим стенама. Калист је у њеним очима увек био лепи гласник неба — божански путовођа. Она је земаљску љубав угушила божанском љубављу.

Пошто је неко време корачао у ћутању, Калист није могао да се уздржи на један Беатрисин узвик, који се односио на лепоту Океана, који се много разликовао од Средоземног Мора, а да не упореди своју љубав са овим морем по чистоти, по величини, по узбурканости, по дубини, по вечности.

— Оивичено је стеном, рече Беатриса смејући се.

— Кад ми тако говорите, одговори он бацајући јој један божанствени поглед, ја вас гледам, ја вас разумем, а могу да будем стрпљив као анђео; али кад сам сам, ви бисте имали сажаљења према мени кад бисте могли да ме видите. Моја мати плаче тада због моје туге.

— Слушајте, Калисте, са тим треба свршити, рече маркиза излазећи на песковити пут. Можда

смо ми дошли на место које је једино згодно за овакве разговоре, јер никад у своме животу нисам видела природу тако у складу са мојим мислима. Видела сам Италију, где све говори о љубави, видела сам Швајцарску, где је све свеже и све испољава праву срећу — плодну срећу; где Алпи, крунисани снегом, притискују зеленило, мирне воде, и највеселије линије; али нисам видела ништа што би могло боље да наслика жедну пустош мога живота него ова мала долина, коју су исушили морски ветрови, нагризле морске паре, где се упињу јадни усеви пред лицем неизмерног Океана, пред лицем бретањских шумица, где се уздижу куле ваше Геранде. Е па добро, Калисте, ето то је Беатриса. Не везујте се за њу нипошто. Ја вас волим, али нећу никада ни на који начин бити ваша, јер сам свесна свога унутрашњег очајања. Ах! Ви не знате колико сам ја опора према самој себи, кад вам говорим овако. Не, ви нећете дочекати да се ваш идол снизи, ако сам ја идол; он неће пасти са висине на коју сте га ви поставили. Ја се гнушам страсти коју не признају ни људи ни црква, ја нећу више да се понижавам, ни да кријем своју срећу; ја остајем где сам, бићу пешчана пустиња и без биља, без цвећа и без зеленила, као и ова овде.

— А ако будете остављени? рече Калист.

— Па добро, ишла бих да тражим милост, понизила бих се пред човеком кога сам увредила, али никада не бих пристала на опасност да се бацим у срећу за коју знам да се мора свршити.

— Свршити! узвикну Калист.

Маркиза прекиде дитирамб који је хтео да започне њен обожавацац, понављајући: „свршити!“ тоном од кога и он занеме.

Ово одбијање пробуди у младом човеку један неми унутрашњи бес, какав познају само они који воле без наде. Беатриса и он ишли су отприлике три стотине корака у дубоком ћутању, не гледајући више ни море ни стене ни поља Кроазика.

— Ја бих вам дао тако много среће! рече Калист.

— Сви људи почињу тиме што обећавају срећу, а остављају нам срамоту, заборав, гађење. Ја немам ништа да пребацим ономе коме ја морам да будем верна; он ми није ништа обећао, ја сам њега хтела; али једино средство које ми остаје да смањим своју грешку, јесте то што ћу је учинити вечитом.

— Реците, госпођо, да ме волите! Ја, који вас волим, знам по себи самом да љубав не испитује, она види само себе саму; нема жртве коју ја не бих учинио. Заповедајте, покушаћу оно што је немогуће. Онај који је некада презрео владарку свога срца, зато што је била бацила своју рукавицу међу лавове заповедајући му да иде и да је узме, он није волео! Он није признавао ваше право да стављате наш живот на коцку, да бисте се уверили у нашу љубав и да бисте положили оружје само пред натчовечанским величинама. Ја бих вам жртвовао своју породицу, своје име и своју будућност.

— Каква увреда у тој речи *жртве*! рече она тоном прекора, од кога Калист осети глупост свога израза.

Постоје само жене које апсолутно воле или кокете које умеју да се ухвате за једну реч, помоћу које се уздигну на огромну висину; и ум и осећање поступају у томе на исти начин: али жена која воли пати, а кокота презире.

— Ви имате право, рече Калист, допуштајући да му кану две сузе; ова реч може се рећи само о напорима које ви захтевате од мене.

— Ћутите, одговори Беатриса, узбуђена одговором у коме је Калист први пут добро показао своју љубав; ја сам учинила доста грешака, не доводите ме у искушење.

Овога тренутка они су били у подножју стене на којој је био зимзелен. Калист је осетио највећа блаженства кад је маркизу држао под руку док су се пели на ову стену, на коју је она хтела да се пење до врха. За ово јадно дете то је била највиша срећа, што је обухватило овај стас, што је осећало ову жену која је помало дрхтала: она је осећала потребу за његовом помоћи. Ово неочекивано задовољство заврте му главу, он не виде ништа више, он зграби Беатрису око струка.

— Но! рече она као са висине.

— Зар нећете никада бити моји? упита је он гласом пригушеним од буре крви.

— Никад, пријатељу, одговори она. Ја могу бити за вас само Беатриса, само сан. Зар то није пријатно? Ми нећемо имати ни горчине, ни туге, ни кајања.

— И ви ћете се вратити Контију?

— Морам.

— Онда нећеш бити никад ничија! рече Калист и гурну маркизу са бесном жестином.

Он је хтео да чује њен пад, пре него што ће се и сам бацити за њом, али он чу само туп узвик, оштро цепање тканине и тежак шум тела које је пало на земљу. Уместо да пада са главом надоле, Беатриса се била преврнула и пала у зимзелен, али она би се ипак скотрљала у море, да се њена хаљина није била закачила о некакав шиљак и да није била при цепању умањила тежину тела које је притисло шиљак.

Госпођица де Туш, која је видела ову сцену, није могла да викне, јер је њено узбуђење било толико, да је она могла само да да знак Гаслену да овај до-трчи. Калист се нагнуо са неком зверском радозна-лошћу, видео Беатрисин положај и задрхтао; изгле-дало је да она моли; она је мислила да умире; она је осећала да зимзелен почиње да попушта. Са хи-трином која нагло долази од љубави, са натприродном лакоћом коју младост налази у опасности, он се са-суља за девет стопа на ниже, држећи се за храпаве предмете, до ивице стене и успе на време да дигне маркизу узимајући је у руке са опасношћу да обоје падну у море. Кад је узео Беатрису, она је била без

свести; али он је могао да мисли да она сва припа-да њему на овој ваздушној постељи, где ће остати подуже сами, и његов први покрет био је покрет у-живања.

— Отворите очи, опростите ми, рече Калист, или ћемо заједно умрети.

— Умрети? рече она отварајући очи и мичући сво-јим бледим уснама.

Калист поздрави ову реч једним пољупцем и осети тада код маркизе грчевито дрхтање, које га занесе. У истом тренутку чуле су се одоздо Гасленове око-ване ципеле. Бретањца је пратила Камил, са којом је он тражио начина да спасе двоје заљубљених.

— Има само један начин, госпођице, рече Гаслен: ја ћу да се спустим доле, они ће се попети на моја рамена, а ви ћете им пружити руку.

— А ти? рече Камил.

Слуга је изгледао изненађен што и њега рачунају за нешто усред опасности у којој се налази његов млади господар.

— Боље би било да се донесу лествице из Кроази-ка, рече Камил.

— Ипак је довитљива, помисли Гаслен силазећи низбрдо.

Беатриса замоли Калиста slabим гласом да је по-ложи; осећала је да малаксава. Калист је положи између гранита и зимзелена на свежу земљу.

— Ја сам вас видела, Калисте, рече Камил. Било да Беатриса умре или да се спасе, ово мора увек да остане само један несрећан случај.

— Она ће ме омрзнути, рече он са сузним очима.

— Она ће те обожавати, рече Камил. Морамо да прекинемо шетњу, њу треба пренети у замак де Туш. Шта би било од тебе да је она мртва? рече му она.

— Пошао бих за њом...

— А твоја мајка?...

Затим после једне паузе:

— А ја? рече slabим гласом.

Калист оста блед, леђима наслоњен на гранит, непомичан, нем.

Гаслен се брзо вратио са једне од оних фарма растурених по њивама, трчећи са лествицама које је тамо био нашао. Беатриса је била добила нешто снаге. Кад је Гаслен био наместио лествице, маркиза је могла, уз помоћ Гаслена који је замолио Калиста да провуче црвени Камилов шал испод Беатрисиних руку и да му дода крај, да се попне на округлу равнину, где је Гаслен узе у своје руке као какво дете и спусти је на песак.

— Ја се не бих одрекла смрти; али муке! рече она госпођици де Туш изнемоглим гласом.

Немоћ и клонулост које је Беатриса осећала принудише Камилу да је носи на фарму у којој је Гаслен био узео лествице.

Калист, Гаслен и Камил свукоше од одеа оно што су могли, направише душек на лествицама, наместише на њега Беатрису и понеше је као на носилима. Закупци понудише свој кревет. Гаслен отрча на место где су чекали коњи, узе једнога од њих и оде

у Кроазик да тражи хирурга, пошто је био наредио бродарима да дођу у залив најближи фарми. Калист, седнувши на једну клупицу, одговарао је само главом и ретким једносложним речима Камилу, чије се неспокојство беше појачало и због Беатрисиног и због Калистовог стања. Пошто су јој били пустили крв, болесница се осети боље; она је могла да говори, пристала је да се укрцају и око пет сати увече њу су били пренели са кеја у Геранди у замак де Туш, где је градски лекар чекао. Глас о овом догађају био се распростро неком необјашњивом брзином по овом усамљеном крају у коме скоро нема видљивих становника.

Калист је провео ноћ у замку де Туш, поред Беатрисине постеље и у Камиловом друштву.

Лекар је био казао да маркиза сутрадан неће имати ништа више осим изнурености. Кроз Калистово очајање засијала је дубока радост: он је био уз Беатрисин кревет и гледао је како спава и како се буди; он је могао да испитује њено бледо лице и његове најмање покрете. Камил се смешила са горчином, што је опазила код Калиста знаке једне од оних страсти која је заувек оставила свој жиг у души једног човека, увлачећи се у његов живот, и то у добу у коме никаква мисао и никаква брига не спречавају ово свирепо унутрашње дејство.

Није никада требало да Калист види праву жену, која се налази у Беатриси! Са каквом је наивношћу млади Бретањац допустио да читају и његове нај-

скривеније мисли! Он је замишљао да је ова жена његова, зато што се он налазио у њеној соби и што је могао са дивљењем да је гледа у нереду постеље. Он је вребао са пажњом пуном усхићења најмање Беатрисине покрете; његово држање показивало је тако лепу радозналост; његова срећа се испољавала тако наивно, да је дошло у једном тренутку дотле да су се обе жене погледале са осмехом. Кад је Калист видео болесничине лепе очи, зелене као море, које су изражавале неку мешавину забуне, љубави и потсме-ха, он је поцрвенео и окренуо главу.

— Зар вам нисам рекла, Калисте, да нам ви људи обећавате срећу, а обично нас бацате у бездан?

Слушајући ову шалу, која је имала пријатан тон и која је наговештавала извесну промену у Беатрисиним срцу, Калист се баци на колена, узео једну од влажних руку коју она није бранила и пољуби је врло одано.

— Ви имате право да одбијете заувек моју љубав, а ја, ја немам права да вам кажем ниједну једину реч.

— Ах! викну Камил, видећи израз који се показа на Беатрисиним лици и поредећи га са оним изразом који је била постигла напорима своје дипломатије, љубав ће имати увек више духа сама него цео свет! Узмите своје пилуле за умиривање, драга пријатељице, и спавајте.

Ова ноћ, коју је Калист био провео поред госпођице де Туш, која је читала књиге мистичне теологи-

је, док је Калист читао *Индијану*, прво дело славног Камиловог такмаца и где се налазила примамљива слика једног младог човека, који воли са обожавањем и оданошћу, са тајанственом мирноћом за цео свој живот једну жену која се налази у лажном положају, у каквом је била и Беатриса, књигу која је за њега била судбоносан пример! — Ова ноћ је оставила неизбрисиве трагове у срцу овог једног младог човека, коме је Фелисита објаснила да, ако жена није чудовиште, она може да буде само срећна и задовољна у свој својој сујети тиме што је била предмет једног злочина.

— Ви мене не бисте бацили у воду, рече сирота Камил бришући једну сузу.

У зору је Калист, сав изнурен, заспао у својој фотељи. Сад је маркиза посматрала ово дивно дете, које је побледело због својих узбуђења и због свога љубавног бдења; она га чу како шапуће њено име у сну.

— Он воли и кад спава, рече она Камилу.

— Треба га послати кући да спава, рече Фелисита, и пробуди га.

Нико није био забринут у дворцу ди Геник, госпођица де Туш је била написала једно писмо бароници. Калист се опет вратио у замак де Туш да вечера, затекао је Беатрису која је уморна, бледа, изнемогла и уморна; али више није било ни најмање опрости, ни у њеним речима, ни у њеном погледу. Од овог вечера, испуњеног Камиловом музиком, која седе за клавир да би дала прилику Калисту да узме и

стегне Беатрисине руке, а да ни једно ни друго не морају да говоре, није било ни најмање буре у замку де Туш. Фелисита се потпуно била повукла.

Жене хладне, слабе, опоре и мршаве, као што је госпођа де Рошфид, те жене чији врат показује кошчати склоп који им даје неодређене сличности са фелом мачака, имају душу оне исте боје као и њихове светле, сиве или зелене очи; према томе да би се овај белутак стопио и претворио у стакло, потребан је гром. За Беатрису љубавни бес и Калистов напад били су овај гром, коме се ништа не опире и који мења најотпорније природе. Беатриса се у души осећала клонула; чиста и права љубав купала је њено срце својим меким и флуидним жаром. Она је живела у некој благој и топлој атмосфери непознатих осећања, у којој се она осећала велика и узвишена; она се попела у небеса у која Бретања одувек уздиже жену. Она је уживала у обожавањима пуним почитовања овога детета чија је срећа њу мало стајала, јер један покрет, један поглед, једна реч, задовољавали су Калиста. Ова висока цена дата од свег срца за ове ситнице разнежила је њу врло много. Додир њене рукавице могао је постати за овог анђела више него што је била сва њена личност за онога који би требало да је обожава. Каква супротност! Која би се жена могла одупрети овом упорном обожавању жене као Бога? Она је била уверена да он њу слуша и разуме. Кад би она рекла Калисту

да стави на коцку свој живот за најмањи њен каприц, он се не би чак ни премишљао.

Тако је Беатриса добила не знам шта племенито и узвишено; она је у љубави гледала услов своје величине; она је у њој тражила као неки ослонац, да би остала највеличанственија од свих жена у Калистовим очима, над којима је она хтела да има вечиту власт. Њене су кокетерије биле тада утолико јаче, уколико се слабијом осећала. Она је целе недеље изигравала болесницу са дражесним притворством. Колико је пута она направила шетњу по трави, која се ширила испред фасаде замка де Туш у врту, наслоњена на Калистову руку, и враћала тиме Камилу патње које је ова њој била задала за време прве недеље њеног бављења.

— Ах! драга моја, ти га гониш да много заобилази, рече госпођица де Туш маркизи.

Пре шетње по Кроазику, једно вече ове две жене разговарале су о љубави и исмејавале су разне начине којима се људи служе у својим љубавним изјавама, признајући саме себи да највештији, и наравно они који најмање воле, не маре да много шетају по лавиринту осетљивости, и имају права, јер људе који истински воле жене неко извесно време муче.

— Они у томе поступају као Лафонтен, кад је хтео да иде у Академију! рекла је тада Камил.

Њена реч потсетила је маркизу на овај разговор и прекорела је за њен макијавелизам.

Госпођа де Рошфид имала је неограничену моћ да задржи Калиста у границама у којима је она хтела да га држи, она га је потсећала једним жестом или једним погледом на његову страшну грубост на ивици мора. Очи овог јадног мученика пуниле су се тада сузама, он је ћутао и гутао своја расуђивања, своје жеље, своје патње, са храброшћу која би заиста разнежила сваку другу жену. Она га је довела својом ђавољом кокетеријом до једног тако великог очајања, да је он дошао једног дана да се баци на руке Камилу и да тражи од ње савета.

Како је Беатриса имала у рукама Калистово писмо, она је била извадила из њега страну на којој је он био рекао, да волети јесте прва срећа, а бити вољен долази на друго место, и послужила се овом аксиомом да би ограничила његову страст на ово обожавање пуно поштовања, које се њој допадало. Она је толико волела да јој он милује само душу овим нежним хвалама и обожавањима на које природа наводи младе људе; има толико уметности без извештачености, толико чедних дражи у њиховим крицима, у њиховим молбама, у њиховим узвицима, у оном њиховом самоуверењу, у обавезама које они нуде за будућност, да се Беатриса добро чувала да одговори. Она је била рекла да сумња! Није више било речи о срећи, него о томе да ли ће допустити да је воли ово дете, које је то тражило и које се узјогунило и хтело да освоји најјачу страну, моралну страну.

Жена у речима најјача, често је врло слаба на делу. Како је био видео успех који је начинио тиме што је био гурнуо Беатрису у море, чудновато је да Калист није продужио да осваја своју срећу грубошћу; али љубав код младих људи толико је пуна усхићења и религије, да хоће све да постигне моралним убеђењем. И отуда долази њена узвишеност.

Најзад, једног дана, Бретањац, не могући више да одоли жељи, пожали се живо Камилу на Беатрисино понашање.

— Хтела сам да те излечим тиме, што сам чинила да је што брже упознаш, одговори госпођица де Туш, а ти си све покварио својим нестрпљењем. Пре десет дана ти си био њен господар; данас ти си роб, јадно моје дете. Ето, ти нећеш имати никада снаге да изведеш мој план.

— Шта да чиним?

— Да је изазовеш на свађу онда када се покаже сурова према теби. Једна жена се увек много наљути на речи; гледај нека те она намучи и не појављуј се више у замку де Туш док те она не позове.

Има један тренутак, у свима жестокима болестима, кад болесник прима најсвирепије лекове и пристаје на најужасније операције. Калист је у томе био дошао дотле. Послушао је Камилов савет, остао је два дана код куће; али трећега дана он закуца на Беатрисина врата, јављајући јој да је Камил и он чекају на ручак.

— И ово средство пропало! рече му Камил, кад га је видела да тако кукавички долази.

Беатриса је често стајала на прозору за ова два дана одакле се види пут за Геранду. Кад год би је Камил ту затекла, она је говорила да је занима лепота трске на путу, чије је златно цвеће било обасјано септембарским сунцем. Камил тако сазнаде за Беатрисину тајну и имала је само једну реч да каже, па да Калист буде срећан, али она то не рече; она је била и сувише жена да га нагна на такво дело, од кога се плаше млада срца, која су изгледа свесна свега онога што би упропастило њихов идеал.

Беатриса је хтела да је Камил и Калист доста дуго чекају. За свакога другог осим њега ово задоцњење било би значајно, јер је маркизина тоалета одавала жељу да засени Калиста и да спречи ново изостајање. После ручка она сиђе у врт да се прошета, и очара радошћу ово дете које је очарала љубављу изразивши му жељу да понова са њим види ону стену где умало није погинула.

— Хајдемо сами тамо, замоли Калист узнемиреним гласом.

— Ако вас одбијем, одговори она, ви ћете помислити да сте опасни. Авај! рекла сам вам хиљаду пута, да ја припадам другоме и да могу бити само његова; ја сам га изабрала кад нисам ни познавала љубав. Грешка је двострука, двострука је и казна.

Док је она тако говорила, са очима упола овлаженим са оно мало суза које ова врста жена проли-

вају, Калист је осећао неко сажалење, које је ублажавало његов распаљени бес; он је тада њу обожавао као какву мадону. Не треба захтевати од различитих карактера да личе у изразу осећања, као што не треба захтевати исте плодове од разноврсног дрвећа. Беатриса је била у овом тренутку под јаким ударцима; колебала се између себе саме и Калиста; између света у који се надала да ће се једног дана вратити и потпуне среће; и између тога да упадне заувек у једну нову неопростиву страст и друштвеног опроштаја. Она је почела да слуша, да слуша без икакве љутње, чак и не глумећи љутину, речи једне следе љубави; она је допустила да је благе руке милосрђа милују.

Већ више пута она је била потресена до суза слушајући Калиста, који јој је нудио љубав за све оно што би била изгубила у очима света и жалио је што је везана за тако један рђав дух, и тако лажног човека као што је Конти. Она није никад успела да ућутка Калиста тиме што му је причала јад и патње, који су је мучили у Италији, кад је видела да она у Контијевом срцу није једина. Камил је поводом овога дала Калисту више поука и Калист се тиме користио.

— Ја, рече он, ја ћу вас неограничено волети, ви нећете наћи код мене триумфе уметности, ни уживања која даје гомила, кад се узбуди чудом талента; једини мој талент биће што ћу вас волети, моја једина уживања биће ваша, дивљење ма какве жене

неће заслужити од мене награду; ви нећете имати да се бојите одвратног супарништва; свет се огрешио о вас, али тамо где вас примају ја бих желео да одлазим сваки дан.

Она је слушала ове речи оборене главе и дозвољавала му да јој љуби руке и признавала је ћутањем, али љупко, да је она била можда један непризнати анђео.

— Ја сам и сувише понижена, одговори она, моја прошлост отима мојој будућности сваку сигурност.

За Калиста је то био леп дан, кад је, долазећи у замак де Туш у седам сати ујутру, опазио између две жутиловке на прозору Беатрису са оним истим сламним шеширом који је имала на дан њихове шетње. Он се осети као засенут. Ове мале ствари страсти увеличавају свет. Можда нико други осим Францускиња не разуме тајну ових театралних ефеката; она код њих долази од љупкости духа; оне умеју да их унесу у осећање толико, колико оно може да их прими, а да не изгуби од своје снаге. Ах! како је она била лака о Калистовој руци.

Обоје су били изишли на капију која гледа на дуну. Беатриса је нашла да је песак леп; она опази тада оне мале тврде биљке са ружичастим цвећем које су ту расле; она од њих узабра неколико, а придружи им и дивљи каранфил, који се исто тако налази на овом сувом песку, па их подели на један значајан начин са Калистом, за кога су ови цве-

тови и ово лишће морали да буду једна вечна и једна мрачна слика.

— Ми ћемо ту додати и зимзелена, рече она смешећи се.

Она оста неко време на брани, где јој је Калист, чекајући барку, причао своју детињарију, коју је учинио на дан њеног доласка.

— Ваш испад, за који сам сазнала, био је узрок моје строгости још од првог дана, рече она.

За време ове шетње госпођа де Рошфид говорила је лаким шаљивим тоном жене која воли, као што је имала и нежности и благости.

Калист је могао да верује да га она воли. Али кад су, идући дуж стене по песку, сишли у један од оних красних залива, где су таласи били израдили најчудноватије мозаике састављене од најлепшег мермера и кад су се ту играли као деца тражећи најлепше примерке; кад је Калист на врхунцу заноса отворено њој предложио да беже у Ирску, она опет уз један став достојанствен, тајанствен и затражи му руку, па тако продужише пут ка стени, коју је она била назвала својом Тарпејском стеном.

— Пријатељу мој, рече му она пењући се лаганим корацима уз ову величанствену падину од гранита, од кога је она била себи направила постоље, ја немам храбрости да вам сакријем све оно шта сте ви за мене. За десет година ја нисам имала среће која би се могла упоредити са овом коју

смо ми имали, док смо скупљали шкољке међу овим стенама поред воде, дајући једно другом шљунак од кога ћу ја себи да направим једну огрлицу, која ће бити драгоценија за мене него да је састављена од најлепших дијаманата. Ја сам постала девојчица, дете, каква сам била у четрнаест или шеснаест година, и према томе достојна вас. Љубав, коју сам доживела срећу да вам улијем, уздигла ме је у мојим рођеним очима. Схватите ову реч у свој њеној дубини. Ви сте од мене направили најпоноситију жену, најсрећнију у њеном полу, и ви ћете живети можда дуже у мојој успомени него ја у вашој.

У том тренутку она је била стигла на врх стене, одакле се видео бескрајни Океан са једне стране, а Бретања са друге, са својим златним острвима, својим феудалним кулама и својим бокорима жутиловке. Никада једна жена није била на лепшој pozorници кад је имала да учини тако велико признање.

— Али, рече она, ја не припадам себи, ја сам више везана својом вољом него што сам везана законом. Нека вам моја несрећа буде као казна и задовољите се тиме што знате да ћемо од тога папити заједно. Данте није никада понова видео Беатрису, Лаура никада није била Петраркина. Ови порази погађају само велике душе. Ах! Ако ме он напусти, ако паднем за хиљаду степени ниже у срам и поругу, ако се твоје Беатрисе буде свирепо

одрекао свет, који ће јој бити гнусан, ако је она најгора жена!... тада, драго дете, рече она узимајући његову руку, ти ћеш знати да је она најбоља, да ће она моћи да се уздигне у небеса помоћу тебе; али тада, пријатељу, рече она бацајући му један племенити поглед, кад будеш хтео да је бациш у провалију, гледај да не промашиш: после твоје љубави смрт.

Калист обухвати Беатрису око струка и притиште је на своје срце. Да би потврдила своје благе речи, госпођа де Рошфид спусти на Калистово чело најчистији и најстидљивији пољубац. Затим сиђоше и вратише се полако, разговарајући као људи који су се потпуно били схватили и разумели; она је веровала да је спокојна, а он више није сумњао у своју срећу, а варали су се и једно и друго. Калист се после Камилових речи надао да ће се Конти радовати што ће имати прилику да напусти Беатрису. Маркиза се потпуно предала своме неодређеном положају и чекала, па шта буде.

Калист је био и сувише безазлен, и сувише је волео да би могао да измисли штогод. Обоје су били у најдивнијем стању душе и враћали се опет у замак де Туш кроз баштенска врата. Калист је од њих био узео кључ. Било је отприлике шест сати увече. Мириси који опијају, млака атмосфера, жућкасте боје вечерњих зракова, све се слагало са њиховим расположењем и њиховим разнеженим речима. Њихов корак био је уједначен и складан,

као што је корак заљубљених, њихово кретање је показивало да су се њихове мисли сјединиле. У замку де Туш владала је велика тишина, те је шум врата, кад су се отварала и затварала, одјекивао и чуо се по целој башти.

Како су Калист и Беатриса били једно другом све рекли и како их је њихова шетња пуна узбуђења била заморила, они су ишли полако не говорећи ништа. Одједанпут на кривини једне алеје Беатриса осети најстрашнији потрес, онај заразни страх који човек осети кад угледа змију и од кога се Калист следи пре него што је видео његов узрок. На једној клупи под јасеном чије су гранчице биле опуштене, Конти је разговарао са Камилом Мопен. Маркизин унутрашњи грчевити потрес био је очевидан, ма да је она то хтела да сакрије; Калист је тек тада дознао, колико је он био драг овој жени, која је подигла једну брану између себе и њега, да би без сумње себи оставила још неколико дана кокетирања, пре него што ће је прекорачити. У једном тренутку размота се једна трагична драма у свој својој ширини у дну срдаца.

— Ви ми се можда нисте надали тако брзо, рече уметник Беатриси нудећи јој руку.

Маркиза није могла а да не пусти Калистову руку и да не узме Контијеву. Овај одвратни прелаз по заповести, који је обешчистио нову љубав, смрвио је Калиста, који се баци на клупу поред Камила, пошто се најхладније поздравио са својим

супарником. Он је осетио навалу најразноврснијих супротних осећања; кад је дознао колико га воли Беатриса, он је хтео једним покретом да се баци на уметника и да му каже да је Беатриса његова; али унутрашњи грч ове сироте жене, који је одао све њене патње, јер је она тиме платила све своје грехе у једном једином тренутку, толико га је био дубоко узбудио, да је остао запрепашћен, поражен као и она неумољивом неизбежношћу. Ова два супротна покрета проузроковала су у њему једну од најсилнијих бура којима је био изложен откада је био заволео Беатрису.

Госпођа де Рошфид и Конти прошли су поред клупе, где је Калист седео поред Камила, маркиза је гледала своју супарницу и бацила јој један од оних страшних погледа помоћу којих жене умеју све да кажу, она је избегавала Калистове погледе и изгледало је да слуша Контија, који се правио да прича.

— Шта могу они једно другом да кажу? упита Калист Камила.

— Драго дете, ти не познајеш још она страхо-вита права која оставља угашена љубав једном човеку над једном женом. Беатриса није могла да му одбије своју руку; он јој се руга без сумње за њену љубав; он је морао да је наслути по вашем држању и по начину на који сте се ви пред њим показали.

— Исмева је? рече плахи младић.

— Умири се, рече Камила, или ћеш изгубити

повољне изгледе, који ти остају. Ако он увреди Беатрисино самољубље више него што сме, она ће га згазити као каквог црва под ногама. Али он је лукав, он у томе уме да се снађе. Он не може ни да замисли да га охола госпођа де Рошфид може издати. Било би у томе сувише покварености да се воли човек због лепоте! Он ће те претставити без сумње њој као какво дете, које је спопала сујета да има једну маркизу и да буде господар над судбинама двеју жена. Најзад он ће грмети заједљивом артиљеријом најувредљивијих претпоставака. Беатриса ће тада бити принуђена да лажно пориче, чиме ће се он користити, да би остао господар.

— Ах! рече Калист, он је не воли: ја, ја бих јој дао слободу: љубав захтева да се избор чини сваког тренутка, а да се потврђује из дана у дан. Сутрашњица потврђује јучерашњицу и увећава ризницу наших задовољстава. Само још неколико дана, и он нас не би више нашао. Ко ли га је довео?

— Једна новинарска шала, рече Камила. Опера на чији је успех он рачунао пропала је баш сасвим. Ове речи: „Тешко је изгубити одједанпут и своју славу и своју метресу!“ које је можда у фоајеу рекао Клод Вињон, погодиле су га без сумње у свој његовој сујети. Љубав је немилосрдна, ако је у вези са ситним осећањима. Питала сам га, али ко може да упозна једну тако лажну и тако варљиву природу? Изгледао је заморен својом невољом и својом љубављу, згадио се и на живот. Он је жа-

лио што је био тако јавно везан са маркизом и, говорећи ми о својој прошлој срећи, испевао ми је читаву меланхоличну песму, сувише духовиту да би могла да буде права, истинита. Без сумње он се надао да ће ми измамити тајну ваше љубави усред радости коју би у мени изазвао својим ласкањем.

— Па шта је било? рече Калист гледајући Беатрису и Контија где долазе, и не слушајући већ више.

Камил се из опрезности била држала резервисано; није била одала ни Калистову ни Беатрисину тајну. Уметник је био човек способан да изигра свакога и госпођица де Туш је опоменула и Калиста да се чува од њега.

— Драго дете, рече му она, ово је за тебе најотсуднији моменат; треба мудрости и вештине, што теби недостаје, јер ћеш ти допустити да те изигра најлукавији човек на свету, пошто сад не могу ништа да ти помогнем.

Звоно објави вечеру. Конти дође и понуди своју руку Камилу, Беатриса узео Калиста под руку. Камил пропусти напред маркизу, која је могла да погледа Калиста и да му препоручи потпуно ћутање тиме, што је ставила прст на уста. Конти је био за време вечере прекомерно весео. Можда је ово био начин да испита госпођу де Рошфид, која рђаво одигра своју улогу. Да је остала само кокетом, она би могла да превари Контија; али како је волела, Конти је то наслутио. Лукави музичар, не

желећи да јој смета, правио се да није приметио њену забуну. На крају вечере он је започео разговор о женама и величао племенитост њихових осећања.

— Понека жена, која би нас оставила кад смо срећни, жртвује све за нас кад смо несрећни, говорио је он. Жене имају преимућство над људима својом сталношћу; треба их много увредити, да би се одвојиле од онога кога су прво волеле, оне њега чувају као своју част, друга љубав је срамна. Итд.

Он је био савршен моралиста, он је кадио олтар на коме је крвавило једно срце пробијено хиљадама удараца. Камил и Беатриса једине су разумева-ле оштрицу сакривених епиграма које је он бацао из похвале у похвалу. Покаткад обе су поцрвенеле, али су биле принуђене да се уздржавају, оне се ухватише под руку и пођоше у Камилову собу, прођоше као обично кроз велики салон, где није имало светлости и где су могле да буду саме један тренутак.

— Ја не могу да допустим да ме Конти гази и да му повлађујем, рече Беатриса тихим гласом. Осуђеник је увек под влашћу свога друга с којим је заједно у ланцима. Изгубљена сам, треба да се вратим у тамницу љубави. А ви ме у њу понова бацате. Ах! Ви сте га позвали да дође или за један дан сувише доцкан, или за један дан сувише рано. Ја познајем ваш паклени талент писца; освета је потпуна и свршетак савршен.

— Ја сам могла и да вам кажем да ћу писати Контију, али да то учиним ја сам неспособна! викну Камил. Ти патиш, ја ти праштам.

— Шта ће бити с Калистом? рече маркиза са не-ком дивном безазленошћу самољубља.

— Зар ће вас Конти одвести? упита Камил.

— Ах! ви мислите да ћете победити? узвикну Беатриса.

Са бесом и са унакаженим својим лепим лицем маркиза рече ове страшне речи Камилу, која покуша да сакрије своју радост неким лажним изразом туге; али сјај њених очију порекао је грч њеног лица, а Беатриса се разумевала у гримасама. Стога, кад су се виделе на светлости и сале на овај диван, на коме су се за последње три недеље биле одиграле толике комедије и где је била почела интимна трагедија толиких угушених страсти, ове две жене су се посматрале последњи пут; тада су осетиле да су биле раздвојене дубоком мржњом.

— Калист остаје теби, рече Беатриса видећи очи своје пријатељице; али ја сам већ у његовом срцу и никаква жена ме не може из њега истиснути.

Камил одговори са једним недостижним акцентом ироније, који погоди маркизу у срце, чувеним речима Мазаренове нећаке које је ова рекла Лују XIV:

— „Ти владаш, ти је волиш, и ти одлазиш!”

Ни једна ни друга за време ове сцене, која је била врло жива, нису приметиле да Калист и Конти

нису ту. Уметник је био остао за столом са својим супарником, позивајући га да му прави друштво и да испију боцу шампањца.

— Имамо да разговарамо, рече уметник, да би предухитрио свако одбијање од Калистове стране.

Услед њиховог међусобног положаја млади Бре-тањац је био принуђен да прими овај позив.

— Драги мој, рече музичар умиљатим гласом у тренутку кад је сироти дечак био попио две чаше вина, ми смо два добра бећара, ми можемо да говоримо са отвореним срцем. Ја нисам дошао из неповерења. Беатриса ме воли, рече он са једним гестом пуним сујете. Ја, ја је не волим више; ја нисам дотрчао да је одведем, него да прекинем са њом и да њој дам задовољство да прекине. Ви сте млади, ви не знате колико је боље да изгледате жртва чак и онда кад се човек осећа целат. Млади људи бацају дрвље и камење, они напуштају жену са хуком; они је често презиру и због тога их ове мрзе; али паметни људи праве се да су одгурнути и имају при томе један мали изглед понижености, који даје женама и кајање и пријатно осећање њихове надмоћности. Немилост божанства може се поправити, док је одрицање од њега без спаса.

„Ви не знате још, и то је за вас срећа, колико у животу доводимо себе у незгоду због безумних обећања, која глупе жене примају, кад нас удварање натера да од њега плетемо омче да бисмо испунили доколицу среће. Човек се тада куне да ће

вечито припадати једно другоме. Кад човек има неку авантуру са једном женом, он не пропушта а да јој учтиво не каже да би хтео да проведе свој живот са њоме; човек изгледа као да врло нестрпљиво чека смрт мужа, иако жели да овај сачува најпотпуније здравље. Кад муж умре, има паланчанки или тврдоглавих жена доста глупих и доста необиљних, које дотрче говорећи вам: „Ево ме, слободна сам!“ Нико од нас није слободан. Ово мртво ђуле буди се и пада усред наше најлепше победе или наше најлепше среће.

„Видео сам да ћете ви волети Беатрису, ја сам је испочетка оставио у положају у коме би она, не губећи ништа од свога великог достојанства, могла да кокетира са вама, ако ни за шта друго оно бар да би једила овог анђела Камила Мопена. Па ето, драги мој, волите је, учинићете ми услугу, ја хоћу да она буде свирепа према мени. Страх ме је од њене охолости и од њене врлине. Можда би, упркос мојој доброј вољи, требало времена да се одигра ова игра. У оваквим случајевима добија онај који не почиње. Малопре, тамо, кад смо се шетали по башти, хтео сам да јој кажем да све знам и да јој честитам на њеној срећи. Хоћеш! Она се наљутила. Ја сам сад лудо заљубљен у најлепшу, најмлађу певачицу, госпођицу Фалкон, чланицу Опере, и хоћу да се оженим — њоме! Да, тако стоје моје ствари; али кад дођете у Париз, видећете како сам заменио маркизу једном краљицом!

Срећа је распрострла свој сјај на безазленом Калистовом лицу и он признаде своју љубав, а то је било све што је Конти хтео да дозна. Нема човека на свету, па ма колико био отупео, ма колико био покварен, а да се његова љубав понова не распа-ли у тренутку кад осети да му прети опасност од супарника. Човек хоће да он остави жену, а не да она њега остави. Кад љубавници у томе достигну ову крајност, и жене и људи се труде да сачувају првенство, толико је дубока рана нанесена сујети. Можда је ту у питању све оно што је друштво створило у овом осећању, које се много мање тиче сујете него самог живота, јер је тада његова будућност у опасности; изгледа да ће човек изгубити капитал а не ренту. Уметник је питао, а Калист је причао све оно што се било догодило за ове три недеље у замку де Туш, њега је очарао Конти, који је крио свој бес под неком пријатном добродушношћу.

— Хајдемо горе, рече он. Жене су неверљиве, оне не могу себи објаснити како смо могли остати сами, а да се не почупамо за косе, оне би могле доћи да нас прислушкују. Ја ћу вам послужити на обе стране, драго моје дете. Ја ћу бити неподносив, груб, љубоморан према маркизи, непрекидно ћу је сумњичити да ме је изневерила, нема ништа боље што би жену одлучило да превари човека, ви ћете бити срећни, а ја слободан, играјте ово вече улогу једног наљућеног љубавника; ја, ја ћу изгле-

дати као човек који сумња и који је љубоморан. Жалите овог анђела што припада човеку који нема нежности, плачите! Ви можете плакати, ви сте млади. Авај! ја, ја не могу више да плачем, то је једно велико преимућство мање.

Калист и Конти се попеше горе. Музичар, кога је замолио његов млади супарник да отпева нешто, отпевао је највеће музичко ремек дело које постоји за певање, чувену *Pria che s'untì l'augo-га*,¹ коју сам Рубини није започео никад, а да не задрхти, а која је често била Контијев тријумф. Никада није био изванреднији него у овом тренутку када су толика осећања кључала у његовим грудима. Калист је био усхићен.

При првој речи ове каватине уметник баци на маркизу један поглед, који је давао овим речима једно свирепо значење и који је она разумела. Камил, која је пратила, наслути ову заповест од које Беатриса спусти главу; она погледа Калиста и помисли да је ово дете било пало у неку замку, упркос њеном налогу. Она се у то увери кад је срећни Бретањац дошао да каже збогом Беатрисе, љубећи јој руку и стискајући је са неким изразом поверљивости и лукавства.

Кад је Калист стигао у Геранду, собарица и момци су већ товарили ствари на Контијева путничка кола. Он је још зором, како је у песми био казао, одвео Беатрису до поште са Камиловим коњима.

¹ Пре но што зора заруди. — Прим. прев.

Помрчина је допустила госпођи де Рошфид да гледа Геранду, чије су се куле, побелеле од сунца, сивале кроз сумрак, и да се преда својој дубокој тузи; она је ту оставила најлепше доба свога живота, једну љубав какву сањају најчистије младе девојке. Поштовање човека скрхало је једину праву љубав коју је ова жена могла и морала да осети у целом свом животу. Жена из друштва покорила се законима друштва, она је жртвовала љубав обзирима, као што је неке жене жртвују вери или дужности. Често се гордост уздигне до врлине. Кад се тако гледа, ова страшна историја је историја многих жена.

Сутрадан Калист је дошао у замак де Туш око подне. Кад је био на оном месту пута, одакле је јуче био спазио Беатрису на прозору, он ту опази Камилу која му истрча у сусрет. Она му рече на дну степеница ову свирепу реч:

— Отпутовала!

— Беатриса? одговори Калист као громом погођен.

— Вас је Конти преварио; ви мени нисте ништа рекли, ја не могу ништа учинити.

Она је одвела сирото дете у свој мали салон; он се баци на диван, на место где је тако често гледао маркизу, и бризну у плач. Фелисита му не рече ништа, она је пунила своје наргиле, знајући да ништа не помаже у првим наступима ових болова, који су увек глуви и неми. Калист није знао шта да

ради, остао је преко целог дана у дубокој обамрлости. Један тренутак пре вечере, Камил покуша да му каже неколико речи, пошто га је замолила, да је слуша.

— Пријатељу мој, ти си ми причинио најстрашније патње, а ја немам, као ти, леп живот пред собом да ме излечи. За мене земља нема више пролећа, душа нема више љубави. Стога, да бих нашла утехе, морам да идем горе. Овде, уочи дана кад је дошла Беатриса, ја сам ти је била описала; али нисам хтела да је оговарам, ти би веровао да сам љубоморна. Данас слушај истину. Госпођа де Рошфид није достојна тебе. Хука њеног пада није била нужна, она не би ништа значила без ове цеве, она је то учинила хладно да би себи дала једну улогу; она је од оних жена које више воле сјај једног греха него мирну срећу, оне нападају друштво да би од њега добиле неизбежну милостињу оговарања, оне хоће да се о њима говори по сваку цену. Њу је гризла сујета. Њено богатство и њен дух нису могли да јој даду оно женско краљевство које је она покушавала да освоји седећи на престолу једног салона; она је мислила да може да стекне славу војвоткиње де Ланже и виконтесе де Бозеан; али свет је праведан, он даје почести своје радозналости само правим осећањима. Беатриса је, играјући комедију, била цењена као глумица другога реда. Нико није њено бекство удостојио својом осудом. Дамоклов мач није заблестао усред њених светковина,

а уосталом у Паризу је врло лако да човек буде срећан, кад је одвојен од друштва, ако само воли истински и искрено. Најзад, да је волела и да је била нежна, она ове ноћи не би пошла за Контијем.

Камил је говорила дуго и врло речито; али овај последњи напор био је узалудан, она ућута на један покрет руке, којим је Калист изразио своју потпуну веру у Беатрису; она га натера да сиђе и да бар присуствује вечери, јер му је било немогуће да једе. Само у доба овако крајње младости постоје ови грчеви бола. Доцније органи навикну и очврсну. Дејство моралног живота на физички може да изазове само онда смртну болест ако је организам сачувао првобитну нежност. Зрео човек подноси жесток бол који убија младића, не што би мање волео, већ што су му органи јачи. Стога госпођица де Туш била се прво уплашила, зато што је Калист, после првог плача, био тих и помирен са судбином. Пре него што је напустио дворац, он је хтео понова да види Беатрисину собу и да загњури главу у јастук на коме се њена глава одмарала.

— Ја чиним лудости, рече он стежући Камилу руку и остављајући је са дубоком тугом.

Он се врати кући, нађе обично друштво заузето мушицом и оста за време целе вечери поред своје мајке. Свештеник, витез ди Халга, госпођица де Пен-Хоел знали су за одлазак госпође де Рошфид и сви су због тога били срећни, јер ће им се Калист вратити; стога су га сви посматрали скоро

испитивачки видећи да је мало ћутљив. Нико у овом старом дворцу није могао ни да замисли како изгледа крај ове прве љубави у једном тако безазленом, тако истинском срцу, као што је Калистово.

За неколико дана Калист је ишао редовно у замак де Туш; вртео се по врту, где се више пута био шетао под руку са Беатрисом. Често је ишао до Кроазика и пео се на стену, одакле је био покушао да је гурне у море; остајао је по неколико часова лежећи на зимзелену, јер је, проучавајући места за ослонац, која су се налазила на овој стрмој падини, био навикао да туда брзо силази и да се пење. Његове усамљене шетње, његово ћутање и његова повученост, најзад су забринули његову мајку.

После петнаест дана, колико је трајала ова јурњава, која много личи на јурњаву какве животиње по кавезу, а кавез овог очајног љубавника била су, према Лафонтеновом изразу, места која је својим *корацима почаствовала, а својим очима осветлила* Беатриса, Калист је престао да прелази преко малог морског рукавца. Он је имао снаге само да се довуче до пута за Геранду, до места одакле је био опазио Беатрису на прозору.

Породица, срећна што су отишли Парижани, да употребимо провинциску реч, није опазила ништа судбоносно ни болесно код Калиста. Две старе девојке и свештеник хтели су да изведу свој план и задржали су Шарлоту де Кергаруе, која је свако

вече задиркивала Калиста, а од њега је добијала само савете како ће да игра мушицу. За време целе вечери, Калист је остајао са својом мајком и својом бретањском вереницом, а свештеник и Шарлотина тетка посматрали су га и разговарали о његовој утучености, кад год би се враћали кући. Они су мислили да равнодушност несрећног детета значи потчињавање њиховом плану. Једно вече, кад је Калист, заморен, отишао рано да легне, сви спустише своје карте на сто и погледаше се у тренутку кад је млади човек затворио врата од своје собе. Са страхом су слушали шум његових корака.

— Код Калиста има нешто, рече бароница бришући очи.

— Нема ништа, одговори госпођица де Пен-Хоел, треба га брзо оженити.

— Ви мислите да ће га то развеселити, рече витез.

Шарлота оштро погледа господина ди Халга, за кога је она рекла да је ове вечери био рђавог васпитања, неморалан, покварен, без вере, и смешан са својом кучком, упркос напоменама своје тетке, која је бранила старог маринца.

— Сутра ујутру, изгрдићу Калиста, рече барон, за кога су мислили да је био заспао; ја нећу да одем са овог света, а да не видим свога унука, једног Геника белог и ружичастог с бретањском капицом на глави у својој колевци.

— Он ништа не говори, рече стара Зефирина; не знамо шта му је; никад није тако мало јео; од чега живи? ако се храни у замку де Туш, ђаволова кујна му не прија нимало.

— Он је заљубљен, осмели се витез да каже ово мишљење са прекомерном стидљивошћу.

— Хајде! стара војничино, ви нисте метнули у котарицу, рече госпођица де Пен-Хоел. Кад мислите на своју младост, ви заборавите све.

— Дођите сутра код нас на ручак, рече стара Зефирина Шарлоти и Жаклини, мој брат ће уразумити свога сина, и све ћемо уредити. Клин се клином избија.

Сутрадан Калист је видео да је Шарлота дошла, обучена још изјутра са нарочитим удешавањем, баш у тренутку кад је барон у трпезарији довршавао једну беседу о браку, на коју он није знао шта да одговори; он је познавао незнање своје тетке, свога оца, своје мајке и њихових пријатеља; он је брао плодове са дрвета науке; осећао се усамљен и није говорио више домаћим језиком. Најзад је затражио само неколико дана од оца, који је трљао руке од радости и повратио живот бароници, рекавши јој на уво неку пријатну вест.

Ручак је био весео. Шарлота, којој је барон био дао знак, била је весела. По целој вароши Гаслен је пронео вест о пријатељству између ди Геника и де Кергаруеа. После ручка Калист изиђе на терасу великог салона и сиђе у врт, а Шарлота пође за

њим; он је ухвати под руку и одведе је под сеницу у дну врта. Стари су били на прозору и гледали их са неком разнеженошћу. Шарлота се окрете према лепој фасади, доста узнемирена ћутањем свога вереника, и искористи ову околност, да отпочне разговор говорећи Калисту:

— Они нас испитивачки посматрају!

— Али нас не чују, одговори он.

— Не, али нас виде.

— Хајде да седнемо, Шарлота, одговори тихо Калист узимајући је за руку.

— Је ли заиста некада ваша застава лепршала на оном стубу? упита Шарлота посматрајући кућу као своју. Она би ту и сада добро стајала! Како ћемо бити срећни ту! Ви ћете изменити понешто у унутрашњости куће, зар не, Калисте?

— Нећу доспети, драга моја Шарлота, рече млади човек узимајући је за руке и љубећи их. Ја хоћу да вам поверим своју тајну. Ја и сувише волим једну жену, коју сте ви видели и која мене воли, тако да не могу усрећити ниједну другу жену, а ја знам да смо ми још од нашег детињства намењени једно другоме.

— Али она је удата, Калисте, рече Шарлота.

— Ја ћу чекати, одговори млади човек.

— И ја ћу, рече Шарлота са очима пуним суза. Ви нећете моћи дуго да волите ту жену, која је, кажу, побегла са неким певачем.

— Удајте се ви, драга моја Шарлота, продужи Калист. Са богатством које вам оставља ваша тетка и које је огромно за Бретању, ви можете изабрати бољег од мене... Ви ћете наћи човека са титулом. Ја вас нисам зато довео овамо, да вам кажем оно што ви знате, већ да вас преклињем, у име нашег пријатељства из детињства, да узмете на себе прекид и да ме одбијете. Реците, да никако нећете човека чије срце није слободно, и моја ће вам страст бар послужити тако да вам свако да за право. Ви не знате колико ме живот тишти! Ја не могу да подносим никакву борбу, ја сам ослабио као какво створење које је напустила душа, тај сâми извор живота. Кад не бих знао да ћу својом смрћу причинити бол мајци и тетци, ја бих се већ бацио у море и ја нисам више ни одлазио на стене Кроазика од оног дана када је искушење постало неодољиво. Не говорите о овоме. Збогом, Шарлота.

Он узме младу девојку за главу, пољуби је у косе, изађе на стазу која води ка зиду и утече код Камила, где оста до пола ноћи.

Враћајући се у један сат после пола ноћи, нађе своју мајку како везе и чека га. Он уђе полако, стезе јој руку и рече:

— Је ли Шарлота отпутовала?

— Сутра путује са својом тетком, обадве су очајне. Иди у Ирску, мој Калисте, рече она.

— Колико сам пута мислио да одем тамо! рече он.

— Ах! узвикну бароница.

— Са Беатрисом, додаде он.

Неколико дана после одласка Шарлотиног, Калист је пратио витеза ди Халга за време његове шетње по шеталишту, он је ту седео на сунцу, на једној клупи, одакле су његове очи обухватале пејзаж од ветреушке замка де Туш па до гребена, које су му показивали они пенушави таласи који се играју изнад стена за време плиме. У овом тренутку, Калист је био мршав и блед, његова снага је опадала, он је почео да осећа редовно неку малу језу, која је одавала грозницу. Његове очи са модрим колотовима имале су онај сјај који се јавља код усамљеника од какве сталне мисли или код смелих бораца наше савремене цивилизације од жестице борбе. Витез је био једина личност са којом је он разговарао; он је нашао у овоме старцу апостола његове религије и познао у њему остатке једне вечите љубави.

— Јесте ли волели више жена у своме животу, упита га он кад су други пут, по речима маринца, *пловили у друштву* по шеталишту.

— Једну једину, одговори капетан Халга.

— Је ли била слободна?

— Не, рече витез. Ах! Много сам патио! Она је била жена мог најбољег пријатеља, мога заштитника, мога шефа; али ми смо се много волели!

— И она је вас волела? рече Калист.

— Страсно, одговори витез са неком живахношћу, која му није била обична.

— Ви сте били срећни?

— Све до њене смрти; она је умрла у четрдесет деветој години у емиграцији у Петрограду, чија је клима њу убила. Њој мора да је врло хладно у гробу! Често сам мислио да идем да је пренесем у нашу драгу Бретању, да буде поред мене! Али она лежи у моме срцу.

Витез обриса очи, Калист му узео руке и стеже их.

— Више ми је стало до кучке него до живота, рече он показујући Тизбу. Ова мала сасвим личи на ону кучку коју је она миловала својим лепим рукама и коју је држала на коленима. Ја не погледам никада Тизбу, а да не видим руке госпође адмиралнице.

— Јесте ли видели госпођу де Рошфид? рече Калист витезу.

— Не, одговори витез. Има већ педесет осам година како не обраћам пажњу ни на коју жену, изузев ваше мајке, која има нечег сличног у тену са госпођом адмиралницом.

После три дана, витез рече у шетњи Калисту:

— Дете моје, све што имам то су сто четрдесет златника. Кад будете сазнали где је госпођа де Рошфид, дођите код мене да их узмете, да бисте могли да одете код ње.

Калист захвали старцу, коме је завидео на животу. Али с дана на дан он је постајао све невеселији, изгледало је да не воли никога, да га цео

свет вређа, остао је благ и добар само према својој мајци. Бароница је пратила са све већим бригама растење овога лудила, једино је она успела својим молбама да нагна Калиста да једе штогод. У почетку месеца октобра млади болесник преста да иде на шеталиште у друштву са витезом, који је узалуд долазио да га позива у шетњу, изазивајући га старачким задиркивањем.

— Говорићемо о госпођи де Рошфид, говорио је он, причаћу вам своју прву авантуру.

— Ваш син је веома болестан, рече бароници витез ди Халга, кад год би његова наваљивања остала узалудна.

Калист је на сва питања одговарао да се осећа изврсно и, као сви млади меланхолици, осећао је задовољство да полако ужива у смрти; али он није више излазио из куће; остајао је у башти, грејући се на бледом и млаком јесењем сунцу, на клупи, сам са својим мислима, бежао је од целог друштва.

Од дана кад је Калист престао да одлази код Фелисите, она замоли свештеника из Геранде да дође код ње. Ревност опата Гримона, који је долазио у замак де Туш скоро свако пре подне и који је понекада ту и вечеравао, постала је велика новост: о томе се говорило у читавом крају, па чак и у Нанту. Ипак није изостао ниједно вече на седељкама дворца ди Геник, где је владала жалост. Господари и слуге, сви су били забринуте због Ка-

листовете упорности, ма да нису мислили да је он у опасности; ниједноме од ових људи није пало на памет да овај јадни младић може умрети од љубави. Витез није запамтио ниједан случај такве смрти на својим путовањима или успоменама.

Сви су приписивали Калистову мршавост недо-вољној храни. Његова мајка се бацала на колена и преклињала га да једе. Калист се трудио да савлада своје гађење, да би учинио пријатност својој мајци. Јео је преко воље и то је убрзало малу и тиху грозницу која је прождирала овог лепог младог човека.

У последњим октобарским данима драго дете се не попе више на други спрат да спава; он је имао свој кревет доле у соби, и ту је проводио већи део времена окружен породицом, која најзад позва лекара из Геранде. Лекар је покушао да пресече грозницу кинином и грозница попусти за неколико дана. Лекар је био заповедио да натерају Калиста да се креће и да се разоноди. Барон прикупи мало снаге и изиђе из своје чаме; он се подмлади кад је његов син постајао старац. Он поведе Калиста, Гаслена и своја два лепа пса у лов. Калист послуша оца и за неколико дана сва тројица су ловили: ишли су у шуму, правили посете својим пријатељима по суседним замцима; али Калист није имао никакве веселости, нико није могао да му измами осмех, његово лице, помодрело и згрчено, одавало је човека сасвим без воље.

Барон, скрхан уморан, паде у неку страшну изнуреност и би принуђен да се врати кући, водећи Калиста у истом стању. Неколико дана после овога повратка отац и син били су тако опасно болесни, да су укућани, на захтев лекара из Геранде, морали тражити два најчувенија доктора из Нанта. Барон је био као громом поражен због тако видљиве Калистове промене. Како је добио ону страшну јасност погледа, коју природа даје онима који су на самрти, он је дрхтао од страха као какво дете што је видео како се његова лоза гаси: није говорио ни речи, склапао је руке, молио Бога у својој фотељи, за коју га је његова слабост приковала. Он је био окренут према кревету у коме је Калист лежао и гледао га без прекида. На најмањи покрет који би учинило његово дете, он би осећао живи потрес као да се буктиња његовог живота од тога затресла.

Бароница није остављала више ову собу, где је стара Зефирина плела у углу поред камина у страшним бригама: тражили су јој дрва, јер је оцу и сину било подједнако хладно; насртали су на њене намирнице: зато је она донела одлуку да преда кључеве, није била довољно еластична да прати Мариоту; али она је хтела све да зна, запиткивала је тихо Мариоту и своју снаху свакога часа; водила их је у страну, да би штогод сазнала о стању свога брата и свога нећака. Кад јој је једно вече, док су Калист и његов отац дремали, стара

госпођица де Пен-Хоел била рекла да се без сумње треба помирити са судбином, да ће барон умрети, јер је његово лице постало бледо и имало мртвачки изглед, она испусти своје плетиво, завуче руку у џеп и извади старе бројанице од црнога дрвета и поче да чита молитву са неком усрдношћу која њеном старом и избораном лицу даде тако јак блесак, да се и друга стара девојка угледа на своју пријатељицу; затим се сви, на свештеников знак, придружише овом душевном уздицању госпођице ди Геник.

— Ја сам се прва помолила Богу, рече бароница сећајући се оног фаталног писма које је Калист био написао, он ме није услишио.

— Можда бисмо добро урадили, рече свештеник Гримон, да замолимо госпођицу де Туш да дође код Калиста.

— Она! узвикну стара Зефирина, творац свих наших зала, она која га је одвојила од његове породице, која нам га је отела, која му је дала да чита безбожне књиге, која га је научила јеретички језик! Нека је проклета и нека јој Бог никад не опрости! Она је смрвила ди Генике.

— Можда ће их она уздићи, рече свештеник благим гласом. То је побожно и поштено створење; ја сам њен јемац, она има само добре намере за њега. Када би могла само још и да их оствари!

— Известите ме кад она буде дошла овде, ја ћу отићи, викну стара. Она је убила оца и сина. Ви

мислите да ја не чујем ослабели Калистов глас? Једва има снаге да говори.

То је било у тренутку кад су ушла три лекара; они су заморили Калиста питањима; али код оца испит је трајао мало; зачас су се потпуно сагласили и били изненађени тиме што он још живи. Лекар из Геранде мирно изјави бароници да, што се тиче Калиста, требало би свакако ићи у Париз и питати за савет најискусније у науци људе, јер би стало више од сто златника да они овде дођу.

— Умире се од болести; али љубав, то није ништа, рече госпођица де Пен-Хоел.

— Авај! ма какав узрок нека буде, Калист умире, рече бароница, ја видим на њему све знаке сужења најстрашније болести моје земље.

— Калист умире? рече барон отварајући очи, одакле се слише две крупне сузе које су полако клизиле, задржавајући се због многобројних бора на његовом лицу, и остадоше у дну његових образа, једине две сузе које је он без сумње био пролио у целом свом животу.

Он се усправи на ноге, коракну према кревету свога сина, узе га за руке, и погледа га.

— Шта хоћете, оче? рече му он.

— Да живиш! викну барон.

— Ја не могу живети без Беатрисе, одговори Калист старцу, који паде у своју фотељу.

— Где да нађемо сто златника, да доведемо лекаре из Париза? Још има времена, рече бароница.

— Сто златника! викну Зефирина. Да ли ће га то спасти?

Не чекајући одговор своје снахе, стара девојка провуче своје руке кроз отворе џепова и одреши доњу сукњу, која тупо лупи при падању.

Она је добро знала места где је била ушила своје златнике и она их отши неком мађиском брзином. Комади злата су падали један по један на сукњу и звонили. Стара де Пен-Хоел гледала је њу шта ради са глупим чуђењем на лицу.

— Па виде вас! рече она на уво својој пријатељици.

— Тридесет седам, рече Зефирина и продужи бројање.

— Сви ће видети ваш рачун.

— Четрдесет два...

— Велики златници, сасвим нови: откуда вам, вама који не видите добро?

— Напипала сам их. Ево сто четрдесет златника, викну Зефирина. Је ли то доста?

— Шта је то? упита витез ди Халга, који се појави и није могао себи да објасни држање своје старе пријатељице, која је држала сукњу пуну златника.

У две речи госпођица де Пен-Хоел објасни витезу у чему је ствар.

— Ја сам то знао, рече он и донео сам вам сто четрдесет златника, које сам ја ставио на расположење Калисту; он то добро зна.

Витез извуче из свога џепа два ваљка и показа их. Кад је Мариота видела ово богатство, рече Гаслену да затвори врата.

— Злато му неће вратити здравље, рече бароница плачући.

— Али оно ће му послужити да тражи своју маркизу, одговори витез. Је ли тако, Калисте?

Калист се исправи на своме седишту и узвикну радосно:

— На пут!

— Он ће живети, рече барон болњим гласом, ја могу умрети; идите тражите свештеника.

Ова реч зададе страх свима. Кад је Калист видео да је његов отац блед од свирепих узбуђења ове сцене, није могао да уздржи сузе. Свештеник, који је знао за истину коју су били изrekli лекари, био је отишао да тражи госпођицу де Туш, јер ма колико да је осећао одвратност према њој, он је ипак у овом тренутку испољио дивљење и бранио је, као што треба пастир да брани, једног од својих драгих чланова пастве.

На вест да је стање у коме се налазио барон очајно, била се искупила гомила у улици: сељаци, солари и људи из Геранде клечали су у дворишту, док је опат Гримон причешћивао старог бретањског ратника. Цела је варош била узбуђена кад је сазнала да отац умире поред свога болеснога сина. Гледали су као неку општу беду гашење ове старе бретањске лозе. Овај обред је поразио

Калиста. Његов бол ућутка за тренутак његову љубав: он оста на коленима за време агоније храброг браниоца монархије, гледајући како смрт долази и плачући. Старац издахну у својој фотељи, у присуству целе окупљене породице.

— Ја умирем веран краљу и вери. Боже, за све моје напоре дај Калисту живота! рече он.

— Живећу, оче, и послушаћу вас, одговори млади човек.

— Ако хоћеш да ми смрт учиниш онако пријатну као што ми је Фани учинила живот, закуни ми се да ћеш се оженити.

— Ја вам то обећавам, оче.

То је био дирљив приказ видети Калиста, или боље његову сенку, наслоњеног на старог витеза ди Халга, видети како авет води сенку, идући за бароновим ковчегом и водећи пратњу. Црква и мали круг који се налазио испред портала били су пуни људи, који су дошли из околине са више од десет миља.

Бароница и Зефирина су биле утонуле у живи бол видећи да Калист, упркос својим напорима да послуша свога оца, остаје у некој кобној обамрлости. Онога дана кад је породица узела црнину, бароница је била одвела свога сина на клупу у дну врта и разговарала са њим. Калист је одговарао са нежношћу и послушношћу, али су је његови одговори били бацили у очајање.

— Мајко, рече он, нема више живота у мени: оно што једем не храни ме, ваздух који улази у моје груди, не поткрепљује крв; сунце ми изгледа хладно, и, кад обасја за тебе фасаду наше куће, као у овом тренутку, тамо где ти видиш скулптуру поплављену сјајем, ја, ја видим нејасне облике завијене маглом. Кад би Беатриса била овде, све би опет постало сјајно. Има само једна ствар на свету која има своју боју и свој облик, то је овај цвет и ово лишће рече он, извлачећи из својих недара и показујући увелу киту, коју му је била оставила маркиза

Бароница се не усуди да ишта више запита свога сина, јер су његови одговори одавали више лудила но што је његово ћутање показивало бол. Међутим Калист задрхта кад је опазио госпођицу де Туш кроз прозоре који су се подударали: Фелисита га потсети на Беатрису.

Камил је овим двема очајним женама причинила једину радост која засија усред њиховога бола.

— Па ето, Калисте, рече госпођица де Туш кад га је спазила, кола су спремна, идемо да тражимо Беатрису заједно, хајдете!

Мршаво и бледо лице овог измученог човека обли се одмах руменилом и један осмех охрабри његове црне лица.

— Ми ћемо га спасти, рече госпођица де Туш мајци, која јој стеже руку и заплака од радости.

Госпођица де Туш, бароница ди Геник и Калист отпутоваше за Париз осам дана после баронове смрти, бригу о пословима поверили су старој Зефирини.

Нежност Фелиситина према Калисту била је припремила најлепшу будућност овоме јадноме детету. Како је била у сродству са породицом де Гранлије, чија се војводска грана завршавала са пет кћери, она је била изнела војвоткињи де Гранлије Калистову историју, јављајући јој да продаје своју кућу у улици Мон-Блан, за коју су јој неколико трговаца нудили два милиона и пет стотина хиљада франака. Њен адвокат је заменио ову кућу једном од најлепших палата у улици Бурбон, која је купљена за седам стотина хиљада франака. Од преосталог новца који је добила за своју кућу у улици Мон-Блан, она је дала један милион за откуп имања куће ди Геник и ставила све своје богатство на расположење пет госпођица де Гранлије. Фелисита је познавала војводине и војвоткињине планове, који су наменили најмлађу од својих пет кћери виконту де Гранлије, наследнику њихове титуле; она је знала да је Клотилда-Фредерика, друга по реду, хтела да остане девојка, а ипак да се не покаљуђери као најстарија, и остало је да се уда само претпоследња, лепа Сабина, која је тада имала двадесет година, којој је она ставила у задатак да излечи Калиста од његове страсти за госпођом де Рошфид.

За време пута, Фелисита је бароници казала своје планове. Управо тада су удешавали палату у улици Бурбон, коју је она наменила Калисту у случају да се њени планови остваре. Сви троје су отсели у палати де Гранлије, где су бароницу били дочекали са свом усрдношћу коју заслужује њено име као жене и као девојке. Госпођица де Туш саветовала је наравно Калисту да разгледа Париз док она сазна где се налази у овом тренутку Беатриса и предаде га свакодневним чарима које су га ту очекивале. Војвоткиња, њене кћери и њихови пријатељи показивали су Калисту Париз у тренутку кад је требало да отпочне сезона балова.

Живост Париза пружила је бурне забаве младом Бретањцу. Он је нашао нешто од духа госпође де Рошфид у Сабини де Гранлије, која је заиста тада била једна од најлепших и најдражеснијих девојка париског друштва. Калист је одмах поклатио њеним кокетеријама пажњу коју ниједна друга жена не би добила од њега. Сабина де Гранлије је одиграла своју улогу тим боље што јој се Калист свиђао. Ствари су ишле тако добро да је за време зиме 1837 млади барон ди Геник, који је био повратио своју боју и своју младост, послушао без опирања своју мајку, кад га је потсетила на обећање које је био дао оцу на самрти, говорећи му о његовој женидби са Сабини де Гранлије. У свему је испунио обећање, али је прикривао једну тајну равнодушност, за коју је бароница знала, а за

коју се надала да ће ишчезнути у задовољствима срећног брака.

Онога дана кад су породица де Гранлије и бароница, са којом су у овој прилици били и њени рођаци из Енглеске, седели у великом салону палате де Гранлије, и кад је Леополд Ханкен, породични бележник, објашњавао уговор пре него што ће га прочитати, Калист, на чијем је челу свакако могао да види неколико облака, отворено одби да прими поклоне које му је чинила госпођица де Туш; он је још рачунао на Фелиситину оданост, за коју је веровао да тражи Беатрису. У овоме тренутку, и усред запрепашћења обе породице, Сабина уђе, обучена тако да је потсећала, иако смеђа, на маркизу де Рошфид и предаде Калисту следеће писмо:

КАМИЛ КАЛИСТУ

„Калисте, пре него што уђем у своју ћелију покајнице, нека ми буде дозвољено да бацити један поглед на свет који ћу да напустим да бих се бацила у свет молитве. Овај поглед је потпуно намењен вама, који сте, у ове последње дане, за мене били цео свет. Мој глас ће стићи, ако ме моји рачуни не преваре, усред једне свечаности, на којој ми је било немогуће да присуствујем.

„Онога дана кад ви будете пред олтаром, дајући вашу руку једној младој и дражесној девојци, која ће моћи да вас воли и пред Богом и пред људима,

ја ћу бити у једном манастиру, у Нанту, пред олтаром тако исто, али верена заувек са оним који не вара и не издаје никога. Ја нећу да вас ожалостим, али вас молим да не одбијете никаквим лажним поносом добро које сам хтела да вам учиним, чим сам вас видела. Не пореците ми тако скупо стечена права. Ако је љубав патња, ах! ја сам вас заиста волела, Калисте; али нека вас не гризе савест: једина задовољства која сам осетила у свом животу, ја их вама дугујем, а бол је дошао сам од себе. Наградите ме за све ове прошле болове тиме што ћете ми дати једну вечиту радост.

„Дозволите сиротом Камилу, која не постоји више, да макар и мало значи нешто у вашој материјалној срећи, коју ћете ви уживати сваки дан. Допустите ми, драги, да будем нешто као какав мирис у цвећу вашег живота, да се умешам заувек у њега, а да вам не будем досадна. Ја ћу вам дуговати без сумње за срећу вечнога живота; зар ви не желите да вам се одужим једним поклоном од неколико трошних и пролазних добара? Зар нема у вама племенитости? Зар не видите у овоме последњу лаж једне презрене љубави? Калисте, свет без вас није био за мене више ништа, ви сте учинили да свет за мене постане најстрашнија самоћа и одвели сте неверницу Камила Мопена, писца књига и комада којих ћу се ја свечано одрећи, ви сте бацили ову дрску и покварену девојку, везаних ногу и руку, пред Бога.

„Ја сам данас оно што би требало да сам, једно дете пуно безазлености. Да, ја сам опрала своју хаљину у сузама кајања и могу да приђем олтару приведена руком једног анђела, мог милог Калиста! Са колико нежности вам дајем ово име, које је посветила моја одлука. Ја вас волим без икаквог личног интереса, као што мајка воли свог сина, као што црква воли какво дете. Ја ћу се молити за вас и за ваше, а да не унесем у то никакву другу жељу осим жеље за вашом срећом. Кад бисте знали у каквој узвишеној тишини ја живим, пошто сам се мишљу била уздигла изнад малих светских интереса, и колико ми је драга мисао да сам извршила своју дужност по вашој племенитој девизи, ви бисте чврстим кораком, и не гледајући ни уназад ни унаоколо, ушли у свој лепи живот!

„Ја вам пишем нарочито да вас молим да будете верни и себи и својима. Драги, друштво, у коме ви морате живети, не би могло да постоји без религије дужности, а ви ћете је порећи, као што сам је порекла и ја, ако се предате страсти и фантазији, како сам им се била предала и ја. Жена је равна човеку само онда кад од свога живота чини једну сталну жртву, као што је живот човека само непрекидни рад. Мој живот био је као неки дуги наступ себичности. Стога вас је Бог можда, предвече, ставио на врата моје куће као каквог гласника, који је имао и да ме казни и да ми врати милост Божју. Слушајте ово признање једне жене, за коју

је слава била као каква кула светиља, чија је светлост њој показала истински пут.

„Будите велики, жртвујте своју ћуд својој дужности вође, мужа и оца! Подигните оборену заставу старих Геника, покажите у овом веку, који је и без вере и без начела, племића у свој његовој слави и свем његовом сјају. Драго дете моје душе, допустите ми да играм мало улогу мајке: дивна Фани неће бити више љубоморна на једну девојку која је умрла за свет и чије ћете руке ви видети увек само пружене небу. Данас племству је више него икада потребно богатство, примите један део мога богатства, Калисте, и употребите га корисно. То није поклон, то је фидеикомис. Ја сам више мислила на вашу децу и на вашу стару бретањску кућу него на вас лично кад сам понудила добити које ми је време донело на вредности мојих добара у Паризу.”

— Дајте да потпишемо, рече млади барон на велико задовољство свих окупљених.

ТРЕЋИ ДЕО

ПРЕЉУБА

Друге недеље после венчања, које се, по обичају неких породица из Сенжерменског предграђа, обавило у седам часова у цркви светог Томе Аквинског, Калист и Сабина попеше се у једна лепа путничка кола, у сред грљења и суза двадесет особа скупљених у гомили или груписаних под настрешницом хотела Гранлије. Честитања су долазила од стране четири часника и гостију, сузе су се виделе у очима војвоткиње де Гранлије и њене кћери Клотилде, које су обадве дрхтале узбуђене истом мишљу.

— Ево, баца се у живот! Сирота Сабина, она је сад на милости и немилости једног човека који се није оженио баш сасвим по својој жељи.

Брак се у овом сталежу, као и у сваком другом, не састоји само из тако пролазних уживања, он садржи у себи слагање природа, физичке наклоности, подударање карактера, који чине ову социјалну нужност вечитим проблемом. Кћери за удају, исто тако као и мајке, познају рокове и опасности ове лутрије; ето зашто жене плачу кад гледају венчање, док се људи на то осмехују; људи верују да ништа

не стављају на коцку, жене знају углавном каквој се опасности излажу.

У једним другим колима, која су ишла испред ко- не стављају на коцку, жене знају углавном каквој је војвоткиња пришла и казала:

— Ви сте мајка, иако имате само сина, трудите се да ме замените крај моје драге Сабине!

На предњем седишту ових кола видео се један ловац који је служио као послуга, а на задњем две собарице. Четири постиљона, обучена у своје најлепше униформе, јер су у свака кола била упрегнута по четири коња, имали су сви у рупицама од капута ките цвећа и траке на шеширима, за које је војвода де Гранлије видео грдне муке да их приволи, чак и новцем, да их скину; француски постиљон је изванредно интелигентан, али њему је много стало до његових шала: ови овде узеше новац и на излазу из града поново метнуше своје траке.

— Хајде, збогом, Сабина! рече војвоткиња, сећај се свога обећања, пиши ми често. — Калисте, ја вам ништа више не говорим, али ви ме разумете!...

Клотилда, наслоњена на своју најмлађу сестру Ате-наиду, на коју се осмехивао виконт Жист де Гранлије, баци кроз сузе враголаст поглед на младу и отпрати погледом кола која ишчезоше усред сталног фићкања четири бича, јачег него пуцање из пиштоља. За неколико секунада весела поворка стиже на еспланаду Инвалидског дома, па се кејом дохвати моста

Јене, трошарине на Пасију, версајског друма и најзад главног пута за Бретању.

Зар није бар чудновато да се швајцарске и немачке занатлије, као и отмене француске и енглеске породице, покоравају истом обичају и одлазе на пут после церемоније венчања? Велики се наслажу у једну кутију која се котрља. Ситни одлазе весело путевима, заустављају се по шумама, пирујући по свима крчмама, све докле год траје њихова радост, или боље њихов новац. Моралиста ће бити врло збуњен ако хоће да закључи где се налази лепша одлика стидљивости: да ли у овој која се крије од света оснивајући домаће огњиште и домаћу постељу, као што чине доброћудни грађани, или у оној која се крије од породице, показујући се јавно на путевима очима непознатих људи? Отмене душе морају желети тишину и побећи и од света и од породице. Нагла љубав која почиње браком јесте дијамант, бисер, накит који је резала најбоља уметност, благо које треба закопати на дну срца.

Ко може да прича о меденом месецу ако не млада? И колико ће жена признати да ово доба неизвесног трајања (има их само од једне једине ноћи) јесте увод у брачни живот? Три прва Сабинина писма мајци признају положај који, по несрећи, неће бити нов за неке младе удате жене и за многе старе. Све оне које су постале, тако рећи, болничарке једног срца, нису то одмах, као Сабина, опазиле. Али младе девојке из Сенжерменског предграђа, ако имају духа, већ

су жене мозгом. Пре брака оне су се кретале у друштву и од својих мајки добиле су крштење добрих манира. Војвоткиње, жељне да завештају своје традиције, не знају често моћ својих поука кад кажу својим кћерима: „Такав се покрет не чини. — Не смејте се на ово. — Никада се не треба бацити на диван, већ се полако спустити на њега. — Оставите тај рђав обичај! — Али то се не чини, драга моја!” итд. Услед тога буржоаски критичари неправедно су порекли невиност и врлине младим девојкама које су једино, као Сабина, девице усавршене духом, навикама отмених манира, добрим укусом, и које, још од шеснаесте године, умеју да се служе својим догледом. Сабина, која је допустила да се уда према плановима које је измислила госпођица де Туш, мора да је била из школе госпођице де Шолје. Ова урођена финоћа, ови дарови расе, учиниће можда ову младу жену исто тако занимљивом као што је јунакиња *Записа двеју младих жена*, кад човек буде видео некорисност ових социјалних преимућстава у великим кризама брачног живота, у којима се она често сруше под двоструком тежином несреће и страсти.

I. ГОСПОЋИ ВОЈВОТКИЊИ ДЕ ГРАНЛИЈЕ

„Геранда, април 1838.

„Драга мајко, ви ћете ме најбоље разумети зашто нисам могла да вам пишем с пута; наш дух је тада као точкови. Ево ме, већ два дана, у дну Бре-

тање, у замку ди Геник, кући искићеној као каква кутија од кокосове љуске. Упркос нежној пажњи Калистове породице, осећам живу потребу да долетим до вас, да вам кажем много ствари, које осећам да се не поверавају ником другом до само мајци. Калист се оженио, драга мамо, задржавајући велики бол у срцу, сви смо ми то знали, и ви ми нисте сакрили тешкоће мога положаја; али, авај! оне су веће него што ви то можете да замислите.

„Ах! драга мамо, какво искуство ми стичемо за неколико дана и, зашто вам не бих рекла, за неколико часова? Све ваше препоруке постале су некорисне, а како, погодићете по овој јединој реченици: Ја волим Калиста као да он и није мој муж. То значи да бих ја, кад бих, чак удата и за кога другога, путовала са Калистом, њега волела, а мрзела свога мужа. Замислите сада једног човека вољеног тако савршено, нагонски, апсолутно, да не кажем и све друге прилоге које бисте желели да додате.

„Стога је дошло до мога робовања упркос вашим добрим саветима. Ви сте ми препоручили да останем велика, племенита, достојна и горда, да бих добила од Калиста осећања која не би била разлог ни за какву промену у животу: поштовање, углед, који треба да направе свеца од једне жене у породици. Ви сте се, без сумње, с правом побунили против младих жена данашњице, које, под изговором да добро живе са својим мужевима, почињу са лакоћом, са љубазношћу, добродушношћу, фамилијарношћу, са

једним предавањем које, како ви кажете, потсећа на нешто што је сувише девојчурско (једна реч коју, признајем вам, још нисам разумела, али видећемо доцније) и које, ако вам то треба веровати, праве од тога као неке станице да брже стигну до равнодушности и можда до презира.

„— Сети се да си ти једна Гранлије! шапнули сте ми на уво.

„Ове препоруке, пуне материнске речитости Дедалуса, доживеле су судбину свих митолошких ствари. Драга вољена мајко, да ли сте могли претпоставити да ћу ја почети овом катастрофом која закључује, по вашем мишљењу, медени месец данашње младе жене?

„Кад смо остали сами у колима, Калист и ја, били смо обоје збуњени појимајући сву вредност прве речи, првог погледа, и свако је од нас, збуњен светим чином, гледао кроз врата. То је било тако смешно, да је око трошарине господин почео мало узнемире-ним гласом једну беседу, без сумње спремљену као све импровизације, а коју сам слушала уздрхталим срцем и за коју узимам слободу да вам је скратим.

„— Драга моја Сабина, ја хоћу да будете срећни и ја хоћу нарочито да будете срећни на свој начин, рекао је он. Тако, у положају у коме смо, место да се узајамно варамо о својим карактерима и о својим осећањима са племенитом љубазношћу, будимо обоје оно што бисмо били за неколико година отсада.

Замислите да имате у мени брата, као што ја хоћу да у вама гледам сестру.

„Иако је то било пуно нежности, ја нисам ништа нашла у овој првој беседи брачне љубави што би одговарало нестрпљењу моје душе и остала сам замишљена, пошто сам одговорила да сам била обузета истим осећањима. После ове изјаве о нашим правима на узајамну равнодушност, говорили смо о киши, о лепом времену, о прабини, о станицама и пејзажима, најљубазније што се може, ја, осмехујући се усиљеним осмехом, а он врло замишљен.

„Најзад, излазећи из Версаја, ја сам сасвим наивно запитала Калиста, кога сам називала *драги мој Калисте*, као што је он мене називао *драга моја Сабина*, да ли може да ми исприча догађаје који су га били довели близу смрти и којима дугујем срећу што сам постала његова жена. Он се дуго колебао. То је међу нама био предмет једне мале препирке која је трајала за три станице; ја сам се трудила да се покажем самовољном, а и решеном да се наљутим; а он је разматрао важност фаталног питања, питања као изазивање које су новине бациле Шарлу X: *да ли ће краљ попустити?* Најзад после версајске станице и пошто смо били измењали заклетве које би задовољиле три династије, да му никада нећу пребацивати за ову лудост, да нећу поступати с њим хладно и тако даље, описао ми је своју љубав према госпођи де Рошфид.

„— Ја нећу, рече ми он завршујући, да има међу нама тајне.

„Сиромах драги Калист није ни знао да сте његова пријатељица госпођица де Туш и ви биле приморане да ми све поверите, јер се једна млада особа, као што сам то ја била, не облачи на дан брачног уговора док није упућена у своју улогу. Мора се све рећи мајци, тако нежној као што сте ви. И ето, била сам дубоко погођена видећи да се он много мање покова мојој жељи него својој потреби да говори о овој непојмљивој страсти. Да ли ћете ме прекорети, драга моја мајко, што сам хтела да упознам величину овога бола, ове живе ране срца на коју сте ми обратили пажњу? Дакле, осам часова после благослова који је добила од свештеника у цркви светог Томе Аквинског, ваша Сабина нашла се у прилично лажном положају једне младе жене, слушајући из самих уста свога мужа исповест једне преварене љубави, недела једне супарнице! Да, била сам у кризи једне младе жене која званично сазнаје да она свој брак дугује презиру маторе плавуше. У овој причи, нашла сам што сам тражила! „Шта?..." рећи ћете ви.

„Ах! драга мајко, ја сам добро видела више Амора који вуку једни друге на часовницима или на каминима, да бих искористила ову поуку! Калист је завршио поему својих успомена најтоплијим обећањем потпуног заборава за оно што је називао својом лудошћу. Свако обећање треба потписати... Срећни несрећник узе ми руку, принесе је својим устима, а затим је дуго задржа у својим рукама. Из тога је

проишла једна изјава. Изгледало ми је да ова друга више него прва одговара нашем положају, иако наша уста нису изрекла ниједну реч. Ја сам дуговала ову срећу својој жаркој срци због прилично рђавог укуса једне будаласте жене која није волела мога лепог, мога заносног Калиста.

„Зову ме да играм једну игру карата коју још нисам разумела. Продужићу сутра. Да вас напустим у овом тренутку, да бих била пета у мушици, то је могуће само у дну Бретање.

„Мај.

„Почињем поново ток своје одисеје. Трећег дана ваша деца нису више употребљавала церемонијално *ви*, већ *ти* љубавника. Моја свекрва, очарана што нас види срећне, трудила се да вас замени, драга мајко, и како се то догађа свима онима који примају на себе неку улогу са жељом да избришу успомене, она је била тако пријатна, да је за мене била скоро што и ви. Без сумње је разумела хероизам мога држања, јер у почетку пута она је и сувише крила свој немир да га не би прекомерном опрезношћу показала видљивим.

„Кад сам угледала како се појављују куле у Геранди, рекла сам на уво вашем зету:

„— Јеси ли је сасвим заборавио?

„Мој муж, који је постао *мој анђео*, без сумње није познавао богатства једне наивне и искрене љубави, јер је од ове мале речи скоро полудео од ра-

досту. По несрећи, жеља да учиним да он заборави госпођу де Рошфид одвела ме је сувише далеко. Шта ћете! ја волим, а ја сам скоро Португалка, јер имам више ваше него очеве крви. Калист је све примио од мене, као што примају размажена деца, јер он је пре свега јединац. Међу нама речено, ја нећу дати своју кћер, ако је икада будем имала, једном јединцу. Доста је бацити се у руке једног тиранина, у једном јединцу ја их видим више.

„И тако ми смо променили улоге, ја сам се понашала као одана жена. Има опасности у оданости којом се човек користи, ту се губи достојанство. Ја вам ето јављам бродолом ове полу - врлине. Достојанство је заклон који намешта гордост, а иза кога ми беснимо до миле воље. Шта ћете, мама! . . . ви нисте овде били, ја сам се нашла пред провалијом. Да сам остала у свом достојанству, имала бих хладне болове једне врсте братства, које би свакако, сасвим просто, постало равнодушност. А какву бих будућност себи спремила? Резултат моје оданости је у томе што сам постала Калистов роб. Да ли ћу изићи из овог положаја? Видећемо; што се тиче садашњице он ми се допада. Волим Калиста, волим га безгранично, са лудошћу мајке која налази да је све добро што њен син чини, чак и кад је помало туче.

„15 мај.

„Досада ми се, драга мамо, брак показао у једном дивном облику. Ја развијам сву своју нежност

за најлепшег од свих људи, кога је једна глупача презрела због једног рђавог музичара, јер је ова жена очевидно глупа, и то хладно глупа, најгора врста глупаче. Милосрдна сам у својој законитој страсти, ја лечим ране стварајући тиме себи вечне. Да, што више волим Калиста, све више осећам да бих умрла од бола кад би наша садашња срећа престала? Уосталом мене обожава цела породица и друштво које се сакупља у кући ди Геник, све личности које су се родиле у четворним ћилимима и које су се одвојиле од њих да би показале да немогуће постоји.

„Једнога дана, кад будем била сама, описаћу вам своју тетку Зефирину, госпођицу де Пен-Хоел, витеза ди Халга, госпођице Кергаруе, итд. Нема овде никога, — не изузимајући ни двоје слугу, које ће ми, надам се, допустити да поведем у Париз, Мариоту и Гаслена, који ме гледају као каквог анђела који је сишао са свога места на небу, и који дрхте још када им ја говорим, — који не би био такво лице да га треба ставити под стакло.

„Моја свекрва нас је свечано наместила у одељења која су претходно заузимали она и њен покојни муж. Овај приказ је био дирљив.

„— Проживела сам цео свој живот жене овде срећно, рекла нам је; то нека вам буде срећан предзнак, драга моја децо!

„А она је узела Калистову собу. Ова света жена изгледало је да хоће да се лиши својих успоме-

на и свога племенитог брачног живота, да би нас њиме опколила. Унутрашњост Бретање, ова варош, ова породица старих обичаја, све, упркос смешним странама које налазимо само ми подругљиви Парижани, има нешто необјашњиво, величанствено, чак и у својим тричаријама, што се може објаснити само једном речју *светиња*. Сви закупци великих имања куће ди Геник, која је поново откупила, као што знате, госпођица де Туш, а коју ћемо отићи да посетимо у њеном манастиру, дошли су сви заједно да нас поздраве. Ови поштени људи у свечаном оделу, изражавајући живу радост што виде да је Калист опет постао стварно њихов господар, учинили су да разумем Бретању, феудалство, стару Француску.

„То је био празник који нећу да вам описујем, о томе ћу вам причати. Основу свих уговора о закупнини били су предложили сами ови момци, и ми ћемо их потписати пошто будемо отишли да видимо наше земље које се налазе у закупу још од пре сто педесет година! . . . Госпођица де Пен-Хоел казала нам је да су момци били показали приходе са брижљивом тачношћу коју би Парижани порекли.

Кроз три дана одлазимо, а ићи ћемо коњима. По своме повратку, драга мајко, писаћу вам; али шта ћу моћи да вам кажем ако је моја срећа већ на врхунцу? Писаћу вам дакле оно што ви већ знате, а то ће рећи колико вас волим.”

II. ОД ИСТЕ ИСТОЈ

„Нант, јуни.

„После одигране улоге једне господарице замка, коју њени клетвеници обожавају као да револуција од 1830 и она од 1789 нису никада ни обориле заставе; после јахања кроз шуме, одмора на фармама, ручкова на старим столовима и на стогодишњем рубљу које се савија под омирским јелима у препотопском посућу; пошто смо пили изврсна вина у пехарима каква производе само вештаци, и чули пуцање из пушака при крају ручка и „Живели ди Геници!” све тако снажно да заноси и после балова на којима су гајде сав оркестар и у које један једини човек дува по десет часова без престанка! и букета! и младих жена које су хтеле да их ми благословимо! и блажених умора за које се налази лек у кревету и у спавању које нисам познавала, и прекрасних буђења где је љубав зрачна као сунце које вас обасјава и блиста са хиљаду мува које зује на доњобретањском наречју! . . . најзад, после чудног бављења у замку ди Геник, где су прозори читаве колске капије, и где би краве могле да опасу читаве ливаде које су израсле по дворанама, али за које смо се ми заклели да ћемо их поправити и уредити, да бисмо ту могли долазити сваке године уз клицања момака задруге ди Геник, од којих је један носио нашу заставу, уф! ево ме у Нанту! . . .

„Ах! какав дан, онај дан кад смо стигли у Геник! Свештеник је дошао, мајко, са својим свештен-

ством, сви овенчани цвећем да нас приме, да нас благослове, изражавајући радост!... Са сузама у очима пишем ти. И овај горди Калист, који је играо своју улогу властелина као каква личност Валтера Скота!... Господин је примао клетвеничку покорност као да се налази усред XIII века. Чула сам девојке и жене које говоре међу собом.

„— Како имамо лепог господара! као у каквом хору комичне опере.

„Старци су разговарали међу собом о сличности Калиста са ди Геницима које су познавали. Ах! племенита и узвишена Бретања, каква земља веровања и религије! Али прогрес је вреба, овде се праве мостови, путеви; доћи ће идеје и збогом узвишености! Сељаци извесно неће никада бити ни тако слободни, ни тако горди какве сам их видела, кад им буду доказали да су равни са Калистом, ако уопште они буду хтели у то да верују.

„После поеме ове мирољубиве обнове и потписаних уговора напустили смо ето ову дивну земљу увек расцветану, веселу, тужну и пусту, како кад, и дошли смо овде да за своју срећу захвалимо оној којој за њу и дугујемо. Калист и ја осећамо потребу да се захвалимо покајници реда Виђења блажене девице Марије. За успомену на њу, он ће допунити свој грб грбом де Туша, који се састоји из штита издељеног вертикално, водоравно и укосом са обе стране са златним и зеленим пољима. Он ће узети једног од сребрних орлова за један од својих

ослонаца, и ставиће му у кљун ову лепу девизу жене: *Сећај се!*

„Ишли смо јуче у манастир Виђења блажене девице Марије, где нас је одвео опат Гримон, пријатељ породице ди Геник, и који нам је, мамо, рекао, да је ваша драга Фелисита једна светица; она и не може бити друго за њега, јер ово славно крштење учинило је да га наменују генералним капеланом епархије. Госпођица де Туш није хтела да прими Калиста и само је мене видела. Нашла сам је, мамо, измењену, побледелу и омршавелу; изгледало ми је да је врло радосна због моје посете.

„— Кажи Калисту, узвикнула је сасвим тихо, да је то питање савести и послушности што нисам хтела да га примим, иако су ми то дозволили; али више волим да ову срећу од неколико минута не платим месецима патње. Ах! кад би ти знала колико ме стаје мука да одговорим кад ме питају: „На шта мислите?“ Учитељица искушеника не може разумети пространство и број мисли које ми пролазе кроз главу као вихор. Покаткад видим поново Италију или Париз са свима њиховим забавама, све мислећи на Калиста, који је, рече она оним поетским стилем, тако дивним, а који ви познајете, сунце њених успомена... Била сам сувише стара, да би ме примили међу Кармелићанке, те сам ушла у ред светог Фрање Салског, једино зато што је он казао: „Ја ћу вам оголити главу, уместо да вам скинем обућу!“ одбијајући оне строгости које упро-

пашћују тело. У ствари глава греши. Свети влади-
ка је добро урадио што је своје правило учинио
строгим за интелигенцију и страховитим за вољу!...
Ево шта сам желела, јер је моја глава прави кри-
вац, она ме је варала о моме срцу до овог фатал-
ног доба четрдесетих година, кад је жена, ако је за
неколико тренутака могла бити четрдесет пута
срећнија него младе жене, морала доцније бити пе-
десет пута несрећнија него оне... Дакле, дете мо-
је, јеси ли задовољна упитала ме је она, прекида-
јући тиме са видним задовољством говор о себи.

„— Ви ме видите у заносу од љубави и среће!
одговорила сам јој.

„— Калист је тако добар и наиван као што је леп
и племенит, казала ми је она озбиљно. Ја сам те на-
именовала својом наследницом: ти имаш поред мо-
га имања још и двоструки идеал о коме сам ја сне-
вала... Честитам себи за ово што сам учинила, про-
дужила је после једне паузе. Сада, дете моје, не
варај се. Ви сте лако зграбили срећу, само сте има-
ли да пружите руку, али пази да је сачуваш. И да
си овде дошла само зато да понесеш савете мога
искуства, твој пут би био добро награђен. Калист
у овом тренутку издржава једну убризгану страст;
ти је ниси улила. Да одржиш своје трајно блажен-
ство, труди се, мала моја, да спојиш ово начело са
оним првим. У вашем заједничком интересу поку-
шај да будеш ћудљива, буди каћиперка, помало о-
пора, то је потребно. Ја ти не саветујем одвратне

рачуна, ни тиранију, већ науку. Између трошења и
расипања, мала моја, налази се штедња. Гледај да
завладаш помало Калистом поштено. Ево после-
дњих монденских речи које ћу рећи, спремама сам их
за тебе, јер сам у души дрхтала што сам те жртво-
вала да спасем Калиста: привежи га добро за себе,
гледај да добије децу и да поштује у теби њихову
мајку... Најзад, рече ми узбуђеним гласом, удеси
тако да никада више не види Беатрису!...

„Ово нас је име обадве бацило у неку врсту у-
кочености и остале смо тако гледајући једна дру-
гу очи у очи, измењујући исту неодређену забрину-
тост.

„— Враћате ли се у Геранду? упита ме она.

„— Да, рекох јој ја.

„— Е па добро, не идите никад у замак де Туш...
Погрешила сам што сам вам дала ово имање.

„— Зашто?

„— Дете, замак де Туш је за тебе Риђобрадина
соба, јер нема ништа опасније него пробудити страст
која спава.

„Ја вам углавном износим, драга мајко, смисао
нашег разговора. Ако ме је госпођица де Туш на-
терала да много причам, тиме ми је више дала да
мислим да сам, у заносу од овога пута, а очарана
мојим Калистом, заборавила озбиљан душевни по-
ложај о коме сам вам говорила у своме првом пи-
сму.

Оноре де Балзак, Беатриса II

„Пошто смо се добро надивили Нанту, једној лепој и љупкој вароши, и пошто смо ишли да видимо, на тргу Бретање, место где је Шарет тако племенито пао, намеравали смо да се вратимо Лоаром у Сен-Назер, јер смо већ сувим путовали од Нанта за Геранду. Извесно један парни брод не вреди толико колико једна кола. Путовање у гомили је проналазак модерног чудовишта, Монопола. Две младе даме из Нанта, прилично лепе, узмувале су се на мосту, заражене оном болешћу коју сам ја назвала Кергаруетизам, шала коју ћете разумети кад вам будем описала Кергаруеове.

„Калист се врло добро понашао, као прави племић није хтео мноме да се размеће. Иако задовољна његовим добрим укусом, баш као дете које је добило свој први добош, мислила сам да имам једну сјајну прилику да испитам систем који ми је препоручила Камил Мопен, јер то ми свакако и није искушеница говорила. Узела сам један израз напућености и Калист се због тога љупко узнемирио. На ово питање: „Шта ти је?...“ које ми је шапнуо на уво, одговорила сам истином:

„— Није ми ништа!

„И ту сам добро познала мало успеха који истина постиже на почетку. Лаж је отсудно оружје у случајевима у којима брзина треба да спасе жене и царства. Калист је постао веома ужурбан, веома узнемирен. Повела сам га на предњи део брода, у гомилу ужади, и ту, гласом пуним страха, ако не и

суза, рекла сам му о несрећама и страху жене чији је муж најлепши од свих људи.

„— Ах! Калисте, узвикнула сам, у нашем браку има једна страховита несрећа, ви ме нисте волели, ви ме нисте изабрали! Ви се нисте укочили као кип кад сте ме први пут видели! Моје срце, моја оданост, моја нежност, побудили су ваша осећања, и ви ћете ме казнити једнога дана што сам вам сама донела благо своје чисте, своје несвесне љубави младе девојке!... Морала бих да будем рђава, кокета, али ја не осећам снаге да вам се противим... Да се она страшна жена, која вас је презрела, налазила овде, на моме месту, ви не бисте опазили ове две страшне Бретањке, које би париска општинска трошарина уврстила међу стоку...

„Калист је, драга мајко, имао сузе у очима, окренуо се да их сакрије од мене; он је угледао Доњу Индру, и отрчао је да каже капетану да нас ту искрца. Човеку тешко падају такви одговори, нарочито ако после њих долази трочасовно бављење у једној бедној крчми на Доњој Индри, где смо ручали свеже рибе у једној малој соби какве сликају жанр сликари, и кроз чије су се прозоре чуле ковачнице у Ендреу како хује преко лепе Лоарине површине. Видећи на шта излази искуство Искуства, узвикнула сам:

„— Ах! драга Фелисито...

„Неспособан да сумња у савете једне калуђерице и у дволичност мога држања, Калист је учинио

изванредан покрет, пресекао ми је реч, одговарајући ми:

— Хајде да сачувамо успомену о овоме! Послаћемо једног уметника да наслика овај пејзаж.

„Не, ја сам се смејала, драга мамо, што сам збунила Калиста и приметила сам да је био готов да се наљути.

„— Али, рекох му, од овог пејзажа и од овог призора остаје у моме срцу једна слика која се неће никада избрисати, и која је у једној недостижној боји!

„Ах! мајко, немогуће ми је да својој љубави дам тако изглед рата и непријатељства. Калист ће чинити од мене све што буде хтео. Ова суза је мислим прва коју ми је дао: зар не вреди она више него друга изјава о нашим правима? ... Жена без срца постала би дама и господарица после догађаја на броду; ја, ја сам се опет изгубила. По вашој методи, што год више постајем жена, све се више претварам у девојчуру, јер сам страховито кукавица кад се тиче среће; ја не могу да се противим погледу свога господара. Не! ја се не предајем љубави, ја јој се привијам, као што мајка стеже своје дете на груди кад се плаши какве несреће.

III. ОД ИСТЕ ИСТОЈ

„Јули, Геранда

„Ах! драга мамо, после три месеца познати љубомору! Ево мога препуњеног срца, ја у њему осе-

ћам дубоку мржњу и дубоку љубав! Ја сам више него издана, ја нисам вољена! Да ли сам срећна што имам мајку, једно срце коме до миле воље могу да се изјадам! ... Нама женама које смо још помало девојке, довољно је да се каже: „Ево међу свима кључевима палате једног који је зарђао од успомена, уђите свуда, уживајте у свему, али чувајте се да одете у замак де Туш!“ па да уђемо тамо нестрпљивих ногу и очију запаљених Евином радозналошћу. Какво је само раздражење госпођица де Туш убацила у моју љубав! Али најзад зашто ми је забранила замак де Туш? Каква је то срећа, као моја, која би зависила од једне шетње, од бављења у једном замку Бретање? И од чега ја имам да страхујем? Најзад, додајте разлозима госпође Риђобраде жељу која гризе све жене да дознају да ли је њихова моћ слаба или јака, па ћете разумети како сам, једнога дана, упитала са равнодушним изгледом:

„— Какво је имање де Туш?

„— Замак де Туш је ваш, рекла ми је моја дивна свекрва.

„— Ех, да Калист није никада крочио у замак де Туш! ... узвикну моја тетка Зефирина вртећи главом.

„— Али онда не би био мој муж, рекох ја тетки.

„— Ви дакле знате шта се тамо десило? одговори ми нежно моја свекрва.

„— То је проклето место, рекла је госпођица де

Пен-Хоел; госпођица де Туш починила је тамо много грехова, за које сада моли опроштај од Бога.

„— Зар није ово спасло душу ове племените девојке и дало имање једном манастиру? Узвикнуо је витез ди Халга. Опат Гримон ми је рекао да је дала сто хиљада франака сестрама Виђења.

„— Хоћете ли да идете у замак де Туш? упитала ме је моја свекрва. То вреди видети.

„— Не, не! рекла сам живо.

„Зар вам не изгледа овај мали приказ као страна какве сатанске драме? Он се понављао под стотину изговора. Најзад моја свекрва ми рече:

„— Разумем зашто нећете да идете у замак де Туш, имате право.

„Ох! признаћете, мамо, да би вас овај ударац ножем, који вам нехотице задају, одлучио да сазнате да ли ваша срећа почива на темељима тако трошним да би морала да се сруши под макар каквим притиском. Треба о Калисту праведно рећи истину, он ми никада није предложио да посетимо ову кућу, која је постала њихово имање. Ми смо створења која остају без разума чим заволимо; јер ово ћутање, ова уздржљивост раздражила ме је и ја му рекох једнога дана:

„— Шта се плашиш да ћеш видети у замку де Туш, кад сам о томе не говориш?

„— Хајдемо тамо, рече ми он.

„— Ја сам, ето, била ухваћена као и све жене

које хоће да допусте да буду ухваћене, а које остављају случају да одреши гордијевски чвор њихове неодлучности. И ми смо отишли у замак де Туш.

„То је прекрасно, то је ванредно дубоког уметничког укуса, и допала ми се ова провалија у коју ми је госпођица де Туш била забранила да одем. Све отровно цвеће је дивно, Сатана га је сејао, јер има цвеће од ђавола и цвеће од Бога! треба само да окренемо очи у саме себе, па да видимо да су они по половину света створили. Каква горка уживања у овом положају, где сам се играла не ватром, него пепелом!...

„Проучавала сам Калиста, требало је да сазнам да ли се било све сасвим угасило и пазила сам, верујте ми, на то да ветар поново не распири! Вребала сам његово лице идући из одаје у одају, од намештаја до намештаја, потпуно као деца која траже некакав скривени предмет. Калист ми је изгледао замишљен, али сам ипак веровала да сам победила. Осећала сам се доста јаком да говорим о госпођи де Рошфид, коју од догађаја код стене Кроазик зову Рошперфид.¹ Најзад отишли смо да видимо злогласни жбун где се задржала Беатриса кад ју је он гурнуо у море да не би припала никоме.

„— Морала је бити врло лака, кад је могла ту да остане, рекла сам осмехујући се.

¹ Roche perfide значи подмукла стена. — Прим. прев.

„Калист је ћутао.

„— Поштујмо мртве, казала сам ја настављајући.

„Калист је ћутао.

„— Јесам ли те увредила?

„— Не, али престани да оживљујеш ову страст, одговорио ми је он.

„Каква реч!... Калист, који је видео да ме је то растужило, удвостручио је пажњу и нежност према мени.

„Август.

„Авај! била сам, на дну провалије и забављала сам се, као безазлене жене у свима мелодрамама, да у њој берем цвеће. Одједном, једна страшна мисао пројездила је кроз моју срећу, као коњ кроз какву немачку баладу. Веровала сам да сам погодила да се Калистова љубав повећава овим несвесним сећањима, да је он преносио на мене буру коју сам ја поново дизала у њему, потсећајући га на кокетерију ове страшне Беатрисе. Ова нездрава и хладна природа, чврста и мека, која има нешто и од мекушаца и од корала, усуђује се да се зове Беатриса!... Ево, драга мајко, већ сам приморана да сумњам у тренутку кад моје срце потпуно припада Калисту, а зар то није велика несрећа што сумња побеђује срце и што сумња најзад излази као оправдана? А ево како.

„— Ово место ми је драго, рекла сам Калисту једно јутро, јер му дугујем своју срећу, а исто

тако праштам ти што понекад мислиш да сам нека друга...

„Овај честити Бретањац је поцрвенео, ја сам му се бацила око врата, али сам напустила замак де Туш и никада се више нећу тамо вратити.

„По снази мржње која ме нагони да желим смрт госпође де Рошфид (ох! Боже мој, наравно, од каквог запаљења плућа, од ма каквог несрећног случаја), познала сам величину, јачину своје љубави према Калисту. Ова жена је дошла да узнемири мој сан, видим је у сну; зар ја баш морам да је сретнем?... Ах! искушеница реда Виђења имала је право: замак де Туш је судбоносно место. Калист је ту поново нашао своје утиске, они су много јачи него сласти наше љубави. Сазнајте, драга моја мајко, да ли је госпођа де Рошфид у Паризу, јер у том случају ја ћу остати на нашем имању у Бретањи. Сирота госпођица де Туш, која се сада каје што ме је била прерушила у Беатрису за онај дан венчања, да би постигла свој план, кад би она сазнала докле сам дошла у томе да ме држе за нашу мрску супарницу, шта би рекла? Али то је блудничење! ја нисам више ја, стидим се. Мучи ме дивља жеља да побегнем из Геранде и са обала Кроазика.

„25 август.

„Најзад ипак враћам се рушевинама замка ди Геник. Калист ме је одвео прилично узнемирен мојим немиром. Или он мало познаје свет, ако не слу-

ти ништа, или, ако зна узрок мога бекства, он ме не воли. Дрхтим толико од страха да не нађем ужасну извесност, ако је будем тражила, да стављам руке на очи као деца, да не бих чула тресак. Ох! мајко, ја нисам вољена истом љубављу какву ја осећам у срцу. Калист је диван, то је истина; али који човек, осим ако није чудовиште, не би био, као Калист, љубак и нежан кад прима све цвеће које се расцветало у души једне младе девојке од двадесет година и коју сте ви одгајили, чисте као што сам ја, заљубљене и за коју су вам многе жене казале да је лепа...

„У Генику, 18 септембар.

„Да ли је он њу заборавио? То је мисао која се вије у мојој души као каква грижа савести! Ах! драга мамо, да ли су све жене, као ја, имале да савлађују успомене? Требало би женити и удавати само чедне младе људе и чисте младе девојке! Али то је варљива утопија, боље је имати супарницу у прошлости него у будућности. Ах! жалите ме, мајко, иако сам у овом тренутку срећна, срећна као жена која страхује да не изгуби своју срећу и која се за њу припила!... Начин који покатад срећу убија, рекла је дубока Клотилда.

„Опажам да већ пет месеци мислим само на себе, то јест на Калиста. Кажите мојој сестри Клотилди, да ми њена тужна мудрост покатада долази напамет; она је врло срећна што је верна јед-

ном мртвацу, она се више не плаши супарнице. Грлим своју драгу Атенаиду, видим да је Жист луд за њом. Према ономе што ми о томе говорите у последњем писму, он се плаши да му је нећете дати. Негујте овај страх као какав драгоцен цвет. Атенаида ће бити господарица, а ја која дрхтим што не могу добити Калиста од њега самога, ја ћу бити робиња. Хиљаду нежности, драга мамо. Ах! ако мој страх не би био узалудан, онда ће бити да ми је Камил Мопен врло скупо продала своју срећу... Срдачно поштовање моме оцу”.

Ова писма савршено објашњавају тајне односе жене и мужа. Тамо где је Сабина гледала један брак из љубави, Калист је у томе видео брак друштвене потребе. Најзад, радости меденог месеца нису се сасвим покорице легалном систему заједнице. За време бављења двоје младенаца у Бретањи, радове на обнављању, припреме и намештање палате ди Геник водио је славни архитекта Грендо, под надзором Клотилде, војвоткиње и војводе де Гранлије. Све су мере биле предузете да се млада породица у месецу децембру 1838 може да врати у Париз и Сабина се са задовољством настанила у улици Бурбонској, мање зато да би играла улогу домаћице, а више да би сазнала шта ће њена породица мислити о њеном браку.

Калист, у пуној равнодушности, пустио се драговољно да га воде у друштва његова свастика

Клотилда и ташта, које су му биле захвалне на оваквој послушности. У друштву је добио место које припада његовом имену, његовом имању и његовом браку. Успех његове жене, коју су држали за једну од најдражеснијих, забаве које пружа високо друштво, обавезе које су имале да се испуне, зимске забаве у Паризу, повратили су мало снаге срећи овог брака, стварајући у њему наједанпут дражи и интермеца. Сабину су њене црне мисли оставиле; њу су мајка и сестра сматрале за срећну, а у Калистовој хладноћи оне су виделе дејство његовог енглеског васпитања; Сабина је чула да толике младе жене, које су се биле рђаво удале, завиде њеној срећи и она посла своје ужасе у земљу химера. Најзад Сабинина трудноћа је допунила сигурности које је пружао овај брак средњег рода, један од оних бракова коме искусне жене претскажу добро.

У октобру 1839 млада бароница ди Геник добила је сина и учинила, по мишљењу свих жена које се налазе у сличном положају, лудост да га сама храни. Како да не буде сасвим мајка, кад има дете од мужа кога истински обожава? При крају идућег лета, у месецу августу 1840, Сабина је била већ при крају у храњењу свога првог детета. За време свога двогодишњег бављења у Паризу Калист се био потпуно лишио оне чедности, чије су га вредности красиле у тренутку када је ступао у свет страсти. Калист, пошто постаде друг младога вој-

воде Жоржа де Мофрињез, који је као и он био недавно ожењен једном наследницом, Бертом де Сен-Сињ, виконта Савинијена де Портандиер, војводе и војвоткиње де Реторе, војводе и војвоткиње де Ленонкур - Шолије и свих редовних гостију салона своје таште, опазио је разлике које деле провинциски живот од париског живота.

Богатство има мрачне тренутке беспосличења, које Париз уме, више него икоја друга престоница, да испуни забавама, чарима и занимљивостима. У додиру са овим младим мужевима који напуштају најплеменитија и најлепша створења ради уживања у цигаретама и у висту, ради отмених клупских разговора, или ради брига око коњских трка, многе су се домаће врлине младог бретањског племића пољубале. Материнска жеља жене, која не жели да своме мужу буде досадна, помаже увек забављањима младих мужева. Једна жена је много горда кад види да се њој враћа човек коме је оставила сву његову слободу!...

Једне вечери, у октобру те године, да би побегао од плача детета, које се налази у одбијању од дојења, Калист, коме Сабина није могла без бола да види ниједну бору на челу, отишао је по њеном савету у позориште Вариете, где се давао један нов комад. Собар, који је био послат да узме једно седиште у ложи, узео је прилично близу оног дела дворане који се зове предњи део позорнице.

У првом међучину, посматрајући около себе, Калист опази у једној од двеју предњих лежа у партеру, на четири корака од себе, госпођу де Рошфид... Беатриса у Паризу! Беатриса у друштву! Ове две мисли прођоше кроз Калистово срце као две стреле. Њу видети скоро после три године! Како се може објаснити потрес који се десио у души једног љубавника који, далеко од тога да је заборави, беше каткада у својој жени тако јако замишљао Беатрису да је то и његова жена била опазила! Кому се може објаснити да поема изгубљене, презрене љубави, која још увек живи у срцу Сабининог мужа, може у њему да помрачи брачне радости, огромну нежност младе жене? Беатриса је постала светлост, дан, покрет, живот и загонетка; док је Сабина била дужност, мрак, оно што се унапред зна какво је. У једном тренутку једна је била радост, а друга досада. То је био гром.

У своме поштењу Сабинин муж дође на племениту мисао да напусти дворану. При излазу из своје ложе видео је полуотворена врата од њене ложе и ноге су га одвеле тамо и против његове воље. Млади Бретањац је ту нашао Беатрису између два најотменија човека, Каналиса и Натана, једног политичара и једног књижевника. За скоро три године откада је Калист није био видео, госпођа де Рошфид била се чудновато изменила; али иако је ова промена погодила жену, морала је она

због тога да буде за Калиста само поетичнија и привлачнија.

До своје тридесете године лепе жене Париза траже у тоалети само одело; али, пролазећи кроз фатално предворје тридесетих година, оне траже оружје, заводничке чари, улепшавања у крпама; од тога оне праве своје дражи, оне у томе налазе средства, оне помоћу тога добијају карактер, оне се тиме подмлађују, оне проучавају најнезнатније ситнице, оне најзад прелазе из природе у уметност. Госпођа де Рошфид је претрпела расплет драме која се у овој историји француског друштвеног живота у XIX веку назива *Напуштена жена*.¹ Пошто је Конти њу напустио први, природно је што је постала велика уметница у одевању, у кокетерији и у вештачком цвећу свих врста.

— Како? Конти није овде? упита Калист сасвим полако Каналиса, пошто је упутио уобичајене поздраве којима почињу свечанији сусрети кад се дешавају на јавним местима.

Бивши велики песник Сенжерменског предграђа, двапут министар, који је сада поново, по четврти пут, постао говорник који претендује на какво ново министарство, стави значајно прст на уста. Овај покрет објасни све.

— Врло сам срећна што вас видим, рече Беатриса Калисту са умиљатошћу мачке. Сама сам

¹ *Напуштена жена* — наслов једног Балзаковог романа. — Прим. прев.

себи говорила, кад сам вас видела тамо, иако ме у први мах нисте били спазили, да ћете ме ви познати, ви! — Ах! мој Калисте, зашто сте се оженили? шапну му она на уво; и то још са једном малом глупачом!...

Чим једна жена шапуће на уво једном новом госту у својој ложи, стављајући га да седне крај ње, људи из високог друштва нађу увек један изговор да би могли да је оставе саму са њим.

— Хоћете ли да изиђемо, Натане? рече Каналис. — Госпођа маркиза ће ми дозволити да одем да кажем нешто Артезу, кога видим са кнегињом де Кадињан; тиче се једне комбинације за говор на сутрашњој седници.

Овај излазак, пун умешности, допустио је Калисту да се поврати од ударца који је тога часа претрпео; али он потпуно изгуби сваку присебност и снагу удишући мирис поезије коју је ширила Беатриса, мирис који је, иако отрован, њему био драг. Госпођа де Рошфид, која је била постала кошчата и жилава и чији се тен био скоро покварио, омршавела, увела, са очима окруженим модрим колотовима, била је своје презреле рушевине ове вечери посула најоштроумнијим цветним производима париске израде. Она је била измислила, као све остављене жене, да себи даје изглед девице, потсећајући многим белим тканинама на девојке из Осијана, које је тако поетски насликао Жироде. Њена плава коса окружавала је њено дуго

лице таласима коврца, по којима су текле светлости са рампе привучене сјајем каквог мирисавог уља. Њено бледо чело блистало је. Она је била приметно ставила мало руменила, чији је сјај варирао око, на отужну белину свога лица које је било дотерано водом од мекиња. Једна вратна марама такве финоће да се скоро не може веровати да би људи могли да израде такву свилу, била је обавијена око њеног врата тако, да је смањила његову дужину, да га је сакрила и да је допуштала да се само непотпуно виде ризнице вешто стегнуте мидером. Њен струк је био ремек-дело склопа.

Што се тиче њеног држања, довољна је једна реч, оно је вредело све муке које је она претрпела да га пронађе. Њене руке, омршавеле, отврдле, једва су се појављивале испод широких надувених рукава чије је дејство било унапред срачунато. Она је показивала ону мешавину лажног сјаја и блиставе свиле, *магластог* вела и коврцаве косе, живости, мирноће и покрета које су људи називали *нешто не знам шта*. Цео свет зна у чему се састоји то *нешто не знам шта*. То је много духа, укуса и темперамента.

Беатриса је дакле била позоришни комад са декором, са променама и чудесно састављен. Претстава ових чаролија, које су исто тако врло вешто стављене у дијалог, залуђује људе обдарене искреношћу, јер они доживљују, по закону о контрастима, необуздану жељу да се играју извештаченостима. То је лажно и заносно, то је наме-

штено, али пријатно; и извесни људи обожавају оне жене које играју завођење као што играју карата. Ево зашто: човекова је жеља један силогизам који према спољној умешности закључује о тајним теоремама сладострашћа. Дух сам себи говори без речи: „Једна жена, која уме да се начини тако лепом, мора имати много других средстава у страсти.” И то је истина. Напуштене жене су оне које воле, а ненапуштене умеју да воле. Па, иако је ова Италијанова поука била свирепа за Беатрисино самољубље, она је припадала једној природи сувише природно извештаченој да не би то искористила.

— Не ради се о томе волети вас, рекла је она неколико тренутака пре него што је Калист био ушао, треба да вас мучимо онда кад вас освојимо, ту се налази тајна оних који желе да вас сачувају. Змајеви, чувари ризница, наоружани су и канџама и крилима!...

— Човек би направио читав сонет од ваше мисли, био је одговорио Каналис у тренутку када се појавио Калист.

Једним јединим погледом, Беатриса је погодила Калистово расположење; она је видела да су трагови од огрлице, коју му је она била ставила у замку де Туш, још свежи и црвени. Калист, кога је увредило оно што је она казала о његовој жени, колебао се између свога достојанства мужа да одбрани Сабину и једне грубе речи коју је требало

бацити у једно срце из кога се уздизало за њега толико успомена, једно срце за које је веровао да је још криво. Маркиза је приметила ово колебање; она је била рекла ову реч само зато да би дознала докле се простире њена владавина над Калистом; видећи га тако слабог, она му притече у помоћ, да би га извукла из забуне.

— Е па добро, пријатељу, ви ме налазите саму, рече она када су оба удварача била отишла, да, сасвим саму у свету!...

— Ви нисте, дакле, мислили на мене? ... рече Калист.

— Ви! одговори она, па зар ви нисте ожењени? ... То је био један од мојих болова усред оних које сам поднела откад се нисмо видели. „Не само што губим љубав, рекох себи, него и пријатељство, за које сам веровала да је бретањско.” Човек се навикава на све. Сада мање патим, али сам смрвљена. Ево, после тако дугог времена, први излив мога срца. Приморана да будем горда пред равнодушним људима, поносита као да нисам била пала пред људима који ми се удварају, и како сам изгубила своју драгу Фелиситу, ја нисам имала ниједно уво у које бих могла да добацам ову реч: „Патим!” И сада ја могу да вам кажем какво је било моје мучење док сам вас гледала на четири корака од себе, а да ме нисте ни опазили, и каква је моја радост кад вас гледам поред себе... Да, рече она одговарајући на један Калистов покрет, то је ско-

ро верност! Ево шта су несрећни! једна ситница, једна посета за њих је све. Ах! ви сте ме волели, ви, као што сам ја и заслуживала да ме воли онај који је уживао у томе да погази све благо које сам просула пред њим! И, на своју несрећу, ја не умем да заборавим; волим, и хоћу да будем верна овој прошлости, која се никада више неће повратити.

Пошто је одржала овај говор, изговорен већ сто пута, преврнула је зеницама тако, да би покретом удвостручила дејство речи које су изгледале као истргнуте из дубине њене душе жестином једне дуго задржаване бујице. Калист, уместо да говори, пустио је да потеку сузе које су му се биле завртеле у очима. Беатриса му узе руку, стеже је, и од тога он побледе.

— Хвала, Калисте, хвала, моје сирото дете, ево како један прави пријатељ одговара на бол једног пријатеља!... Ми се разумемо. Чекајте, станите, ни речи више!... идите одавде, гледају нас, могли бисте да нанесете бол својој жени, ако јој случајно буду казали да смо се ми видели, иако сасвим невино, на очи хиљаде људи... Збогом, видите, ја сам јака!...

Она обриса очи чинећи тиме оно што се у реторици жена мора назвати антитеза у дејству.

— Пустите ме да се смејем смехом проклетих људи са равнодушним људима који ме забављају, одврати она. Виђам уметнике, писце, људе које сам

упознала код нашег сиротог Камила Мопена, која је свакако имала право! Обогатити онога кога воли и ишчезнути говорећи себи: „Ја сам и сувише стара за њега!“ то значи завршити као мученик. И то је оно што је најбоље, кад већ не можемо завршити као девица.

Она поче да се смеје, као да би тиме хтела да избрише тежак утисак који је морала оставити на свога обожаваоца.

— Али, где вас могу видети, рече Калист?

— Сакрила сам се у улицу де Курсел, испред парка Монсо, у једној малој кући, која одговара моме стању, и ту пуним своју главу књижевношћу, али само за себе, да се разонодим. Бог нека ме сачува од маније оних госпа!... Хајде, изађите, оставите ме, нећу да се свет бави мноме; и шта све неће рећи ако нас виде? Уосталом знате, Калисте, ако будете остали још један тренутак, ја ћу се сасвим расплакати.

Калист изиђе, али тек пошто је био пружио руку Беатриси и пошто је, и по други пут, био доживео дубоки чудни осећај двоструког стиска руке пуног заводничког голицања.

— Боже мој, Сабина није никада умела да ми овако потресе срце! то је била мисао која га је нападала у ходнику.

До краја ове вечери маркиза де Рошфид није бацила Калисту ни три непосредна погледа; али било је скривених погледа, који су задавали толико мно-

го душевног бола човеку који се био сав предао своме првом љубавном осећању, некада одгурнутом.

Када се барон ди Геник нашао поново у својој кући, сјај његовог стана натерао га је да мисли на некакво осредње стање о коме му је говорила Беатриса, и његово богатство постало му је мрско зато што није могло да припадне палом анђелу. Када је дознао да је Сабина већ одавно била легла, био је врло срећан што располаже читавом једном ноћи у којој ће проживљавати своја осећања. Проклео је тада моћ погађања, коју је Сабини дала љубав.

Ако случајно једна жена обожава свога мужа, онда она чита на његовом лицу као из књиге, она познаје најмањи дрхтај мишића, она зна одакле долази мир, она тражи од себе саме рачуна за његову најмању тугу и испитује: да ли је она сама није изазвала; она проучава његове очи; за њу његове очи добијају боју главне мисли, оне воле или не воле. Калист је знао да је предмет једног обожавања тако дубоког, тако наивног и тако љубоморног, да је посумњао да ће моћи да удеси себи једно дискретно лице у погледу промене која се догодила у његовој души.

— Шта да чиним, сутра ујутру? ... питао се он пре него што је заспао и страховао је од оне врсте проматрања коме се одавала Сабина.

Прилазећи Калисту, а чак покатад и преко дана, Сабина га је питала: „Волиш ли ме још?” или: „Нисам ти досадна?” Љупка питања, која се мењају према карактеру или духу жена и која скривају њихове душевне патње или намештене или стварне.

На површину најплеменитијег и најчистијег срца долази блато које подиже ураган. Тако, сутрадан ујутру, Калист, који је свакако волео своје дете, уздрхтао је од радости када је чуо да Сабина тражи узрок неколиких грчева свога сина, бојећи се да он не добије гушобољу и да због тога неће да напусти малог Калиста. Барон се изговорио једним послом и изишао, избегавајући да руча код куће. Побегло је, као што беже заробљеници, срећан што иде пешице, што корача преко моста Луја XVI и преко Јелисејских Поља у правцу једне кафане на булевару, где је волео да руча као бећар.

Шта има дакле у љубави? Да ли се то природа буну противу друштвеног јарма? да ли то природа хоће да одушевљење за живот, који нам се пружа, буде природно, слободно, да то буде ток поамне бујице коју разбијају стене противуречности и кокетерије, уместо да оно буде вода која тече мирно између две обале, општине и цркве? Има ли она своје намисли кад кува своје вулканске ерупције, којима можда дугујемо велике људе?

Било би тешко да се нађе један млад човек васпитан побожније, по нарави чистији и мање укаљан

безбожношћу, него Калист; и он је нагињао једној жени недостојној њега у тренутку кад му је један светао случај био поклатио бароницу ди Геник, младу девојку праве аристократске лепоте, финог и нежног духа, побожну, љубазну и привржену једино њему, анђеоске благодати, коју је још више разнежила љубав, једна страсна љубав упркос браку, као што је то била његова љубав према Беатрисе. Можда су и највећи људи сачували у својој саставу мало глине и зато им се блато још допада. Према томе најмање несавршено створење била би жена, упркос својих погрешака и свога безумља.

Ипак госпођа де Рошфид, усред гомиле поетских уображења која су је окружавала, и упркос својој паду, припадала је највишем племству; она је показивала једну природу више етерасту него блатну и скривала куртизану каква је она хтела да буде под највишим аристократским изгледом. Међутим ово објашњење не даје рачуна о чудноватој Калистовој страсти. Можда ће се за то наћи разлог у таштини, тако дубоко закопаној, да моралисти још нису открили ову страну порока.

Има људи пуних племенитости као Калист, лепих као Калист, богатих и отмених, добро васпитаних, који се умарају, можда и не знајући, браком са женом која им је по природи слична; има бића чија се племенитост не диви племенитости, бића која, ако се налазе поред величине и нежно-

сти које су увек сличне њиховим, остају хладна, и која одлазе да траже код нижих и срозаних жена потврду висине своје душе, ако, у сваком случају, они то не чине и зато да би испросили од њих похвалу. Супротност моралне нискости и моралне узвишености забавља њихове очи. Чистота блиста утолико више, уколико се налази поред прљавштине. Ова супротност забавља. Калист није имао ништа да заштити у Сабини, она је била беспрекорна; изгубљене снаге његовог срца имале су све да трепере над Беатрисом. Кад су већ велики људи играли пред нашим очима ову улогу Христа који подиже прељубницу, зашто би обични људи били паметнији?

Калист је дочекао два часа по подне живећи од ове реченице: „Ја ћу је поново видети!” једне поеме која често забавља путнике на путу од седам стотина миља!... Отишао је хитрим кораком до улице де Курсел! познао је кућу, иако је никада није видео и остао је, он, зет војводе де Гранлије, богат, он, племенит као Бурбонци, на дну степеница, где га је задржао један стари слуга питањем:

— Господиново име?

Калист је разумео да је требало да остави Беатрисе слободу одлуке и он је посматрао врт, зидове поливене црним и жутим таласавим линијама које је начинила киша на њиховим париским украсима од гипса.

Госпођа де Рошфид, као скоро све велике даме које раскидају свој ланац, побегла је остављајући своје имање своме мужу; она није хтела да пружи руку своме тиранину. Конти и госпођица де Туш уштедели су Беатрисе бриге за материјални живот, а њој је уосталом и њена мајка неколико пута послала по неку своту. Кад се нашла сама, била је приморана на штедњу прилично сурову за једну жену која је навикла на раскош. Она се дакле била попела на врх брежуљка где се налази парк Монсо и била се склонила у једну малу, старинску, господску кућу с лица, али са дивним малим вртом, и чија кирија није прелазила хиљаду и осам стотина франака. При свем том увек су је служили један стари слуга, једна собарица и једна куварица из Алансона, који су јој били привржени у њеној несрећи, а таква њена беда била би ипак читаво обиље многе сујетне грађанке.

Калист се попе степеницама чији су камени басамаци били углађени и чији је трем био пун цвећа. На првом спрату стари слуга отворио је двокрилна врата од црвеног велура са ромбовима од црвене свиле и позлаћеним ексерима, да уведе барона у одаје. Свила и велур покривали су одаје кроз које је Калист прошао. Застирачи тамних боја, драперије изукрштане на прозорима, завесе на вратима, све се то у унутрашњости разликовало од спољашности коју је сопственик рђаво одржавао.

Калист је чекао Беатрису у једном салону скромног стила, где је раскош постала проста. Ова одаја, чији су зидови били застрти велуром боје нара, коју је појачала свила тамножуте боје, а под застирачима црвеним, и чији су прозори личили на стакларе, јер је у жардинијерама било врло много цвећа, била је осветљена једном тако слабом светлошћу да је Калист једва видео на камину две вазе од старог црвеног келадона, између којих се блистао један сребрн пехар, који су приписивали Бенвенуту Челинију и који је Беатриса донела из Италије.

Намештај од позлаћеног дрвета, украшен велуром, укусни сточићи, а на једном од њих налазио се један чудноват часовник, сто покривен персиским тепихом, све је показивало некадашње велико богатство, чији су остаци били лепо распоређени. На једном малом столу Калист опази накит, једну започету књигу у којој је светлוצала дршка једног ножа за сечење листова украшена драгим камењем, као символ критике. Најзад на зиду десет акварела у богатим оквирима, који су сви представљали спаваће собе разних станова у којима је свој луталачки живот била проводила Беатриса, давали су меру највише безазорности.

Шуштање једне свилене хаљине објавило је долазак несрећнице, која се појавила у добро проученој тоалети, која би једном препредењаку свакако показала да му се надају. Хаљина, кројена у обли-

ку собне хаљине, да би се видео један део белих груди, била је од моареа сиве боје бисера, са великим отвореним рукавима, одакле су излазиле руке покривене двоструким рукавом са пуфнама које су раздвојене порубима и украшене на крају чипкама. Лепе косе, које су после чешљања показивале сву своју бујност, извирале су испод једне капе од чипака и од цвећа.

— Зар већ? ... рече она смешећи се. Један љубавник не би се толико пожurio. Ви дакле имате какве тајне да ми кажете, зар не?

И она седе на једно мало канабе позивајући Калиста једним покретом руке да седне крај ње. Случајем, који је можда наместила (јер жене имају два памћења, памћење анђела и памћење ђавола), Беатриса је ширила мирис којим се служила у замку де Туш онда кад се срела са Калистом.

Прво удисање овога мириса, додир ове хаљине, поглед ових очију, које су у овој полутами привлачиле светлост, да би је поново враћале, све је учинило да Калист изгуби главу. Несрећник је поново нашао ону жестину због које већ једанпут замало што није убио Беатрису; али овога пута маркиза је била на ивици канабета, а не на ивици Океана; устала је да зазвони стављајући један прст на своје усне. На овај знак, Калист, опоменут на ред, уздржа се; разумео је да Беатриса није имала никакве ратоборне намере.

— Антоне, нисам код куће ни за кога, рече она старом слуги. Метните дрва у ватру. — Ви видите, Калисте, да вас ја сматрам за пријатеља, рече она с поносом, кад је старац био изишао, немојте ме сматрати за љубазницу. Имам две напомене да вам учиним. Прво, ја не бих глупо одбила своју љубав једном човеку који ме воли; затим ја нећу више да припадам ниједном човеку на свету, јер сам веровала, Калисте, да ме воли некаква врста Риција¹, кога никаква обавеза не везује, један сасвим слободан човек, а ви видите докле ме је овај фатални занос довео? Ви, ви сте под влашћу најсветије дужности, ви имате младу жену, љупку, прекрасну, ви сте отац најзад. Ја бих била, као што бисте то и ви били, без оправдања и ми бисмо били две луде...

— Моја драга Беатриса, сви ти разлози падају пред једном речју: нисам никада волео никог другог на свету осим вас и оженили су ме против моје воље.

— То нам је приредила госпођица де Туш, рече она осмехујући се.

Три часа су прошла за које време је госпођа де Рошфид одржала Калиста у брачној верности, стављајући му страховити ултиматум да се потпуно одрекне Сабине. Ништа је не би оспокојило, говорила

¹ Давид Рицио, италијански музичар, љубимац Марије Стјуартове, убијен камом по наредби њеног другог мужа. — Прим. прев.

је она, у страшном положају у који би је довела Калистова љубав. Она је уосталом сматрала жртвовање Сабине као малу ствар, она је њу добро познавала!

— То је, моје драго дете, једна жена која одржава сва обећања девојке. Она је права Гранлије; смеђа као њена мати Португалка, да не кажем неранцаста и сува као њен отац. Истину рећи, ваша жена неће бити никад изгубљена, она је један велики дечак који може да живи сасвим сам. Јадни Калисте, зар је то жена каква је вама била потребна. Она има лепе очи, али те очи су обичне у Италији, у Шпанији и у Португалији. Може ли човек да има нежности према тако мршавим облицима? Ева је плавуша, смеђе жене воде порекло од Адама, плавуше личе на Бога, чија је рука спустила на Еву своју последњу мисао, кад је завршио стварање света.

Око шест часова Калист, у очајању, узне свој шешир и спреми се да пође.

— Да, иди, јадни мој пријатељу, немој јој причинити бол тиме што ће вечерати без тебе!...

Калист је остао. Тако младог лако га је било ухватити са његове слабе стране.

— Ви бисте смели да вечерате са мном, рече Беатриса изигравајући изазивачко чуђење. Зар вас моја мршава вечера неће уплашити, и зар ћете ви имати толико самосталности, да ми учините радост овим малим доказом наклоности?

— Допустите ми, рече он, да напишем само једну реч Сабини, јер би ме она чекала до девет часова.

— Изволите, ево стола где ја пишем, рече Беатриса.

Она запали сама свеће и донесе једну на сто да би видела шта ће написати Калист.

„Моја драга Сабина...”

— Драга моја! Ваша жена вам је још драга? рече она гледајући га једним хладним погледом, тако да му се следила срж у костима. Идите, идите, па са њом вечерајте!...

„Вечерају у кафани са пријатељима...”

— Једна лаж, фуј! ви нисте достојни да вас воли ни она ни ја!... Сви су људи са нама кукавице! Идите, господине, идите и вечерајте са вашом драгом Сабином.

Калист се свали на фотељу и побледе као смрт. Бретањци имају у природи смелости која их одводи до тврдоглавства у тешкоћама. Млади барон се усправи, налакти се на сто с брадом у рукама и погледа једним сјајним погледом немилосрдну Беатрису. Био је тако диван да би ма која жена са Севера или Југа пала пред њим на колена и рекла му: „Узми ме!” Али код Беатрисе, рођене на граници Нормандије и Бретање, која је припадала раси Кастерана, и коју је напустио Конти, развило се франачко крволоштво и норманско неваљалство; њој је била потребна једна страшна брука за осве-

ту, она никако не устукну пред овим узвишеним осећањем.

— Диктирајте шта треба да напишем, послушаћу, рече јадни дечко. Али тада...

— Па добро, да, рече она, јер ти ћеш ме волети још онако као што си ме волео у Геранди. Пиши: „Вечераћу у вароши, не чекајте ме!”

— И...? рече Калист, који је веровао у још нешто више.

— Ништа, потпишите. Добро, рече она и скочи на то писамце са скривеном радошћу, послаћу ово по једном момку.

— Сада..., узвикну Калист и устаде као срећан човек.

— Ах! сачувала сам, верујем, моћ воље да одлучујем!... рече она окренувши се и заустављајући се на пола пута између стола и камина, где је пошла да зазвони. — Ево, Антоне, дајте ово писмо нека се однесе на ову адресу. Господин ће вечерати овде.

Калист се вратио кући око два сата ујутру. Пошто је била чекала до пола један после пола ноћи, Сабина је била легла, изнурена умором; спавала је, иако је била живо уцвељена лаконским писмом свога мужа; али она га је оправдала!... права љубав код жене почиње оправдавањем свега у корист вољеног човека.

— Калист је био ужурбан, рекла је она себи.

Сутрадан ујутру детету је било боље, мајчине бриге биле су се умириле. Сабина дође смејући се

са малим Калистом у својим рукама, да га покаже оцу, на неколико тренутака пре ручка, и чинила је оне љупке лудости, говорила оне мале детињарије које говоре и чине младе мајке. Овај мали брачни призор помогао је Калисту да се не збуни, био је нежан према жени, све мислећи на то да је био хуља. Играо се као дете са Г. витезом, играо се чак сувише, претеривао је своју улогу; али Сабина се још није била попела на онај степен сумње по коме жена може да позна једну тако не приметну нијансу.

Најзад, при ручку, Сабина упита:

— А шта си јуче радио?

— Портандиер ме је задржао на вечеру, одговори он, и онда смо отишли у клуб да одиграмо неколико партија виста.

— То је глупав живот, Калисте мој, одговори Сабина. Млади племићи у ово доба морали би да мисле на то, да поново освајају у својој земљи све оно што су њихови оцеви изгубили. Неће они показати да постоје тиме што пуше цигаре, што играју виста, што беспосличе још у својој доколици, што се задовољавају тиме што ће рећи увредљиве речи скоројевцима који их гоне са свих њихових положаја, што се одвајају од масе којој треба да служе и душом и разумом и којој треба да изгледају као провиђење. Уместо да будете једна странка, ви нисте више ништа друго до једна идеја, као што је казао де Марсе. Ах! кад би ти знао колико су се

моје мисли прошириле откако љуљам и храним твоје дете! Ја бих желела да доживим да ово старо име ди Геник постане историско!

Одједном загњури свој поглед у очи Калистове, који ју је замишљено слушао, и рече му:

— Признај да је прво писмо које си ми написао мало суво?

— Тек сам у клубу мислио да те известим...

— Ти си ми међутим писао на женској хартији за писма која је мирисала на женски мирис.

— Чудни су људи ти клупски директори!...

Виконт де Портандиер и његова жена, једна дивна породица, били су завршили тиме што су постали толико присни пријатељи ди Гениковима да су плаћали своју заједничку ложу у Италијанској опери по пола. Обе младе жене, Урсула и Сабина, биле су упућене на ово пријатељство тиме што су једна другој изврсно казивале савете, бриге и тајне у погледу деце. Док је Калист, прилично новајлија у лажи, говорио себи: „Отићи ћу да обавестим Савинијена“, Сабина је у себи говорила: „Изгледа ми да је на хартији била некаква круна!“... Ова је мисао прошла као муња кроз њену савест и Сабина је себе прекорела што је то дозволила; али она је намеравала да потражи хартију, коју је синоћ, усред страха коме је била изложена, била бацила у своју кутију за писма.

После ручка Калист је изишао, говорећи својој жени да ће се вратити; попео се у једна од оних

ниских кола са једним коњем која су почела да замењују неугледни кабриолет наших предака. За неколико тренутака стигао је у улицу Светих отаца, где је становао виконт, кога је замолио да му учини ту малу услугу, што ће слагати, с правом на накнаду, у случају ако Сабина буде испитивала виконтесу.

Кад се нашао напољу, Калист, пошто је пре свега захтевао највећу брзину, оде из улице Светих отаца у улицу де Курсел за неколико минута; хтео је да види како је Беатриса била провела остатак ноћи. Нашао је блажену несрећницу, која је већ била изишла из купатила, свежа, улепшана, и ручајући са најбољим апетитом. Дивио се љупкости са којом је овај анђео јео ровита јаја и зачудио се златном послужавнику, поклону једног лорда, великог љубитеља музике, коме је Конти компоновао неколико романа, за које је лорд био дао своје идеје и које је објавио као своје. Он је саслушао неколико заједљивих речи које му је казао његов идол, чија је главна ствар била да га забави, а у исто време и љутила се и плакала у тренутку кад би он пошао.

Он је веровао да је био остао само пола сата, а вратио се кући тек у три сата. Његов лепи енглески коњ, поклон виконтесе де Гранлије, изгледао је као окупан, толико је био знојав. Случајем који припремају све љубоморне жене, Сабина је стајала на једном прозору који гледа на двориште, не-

стрпљива што нема Калиста да се врати, узнеми-
рена, ни сама не знајући зашто. Стање коња, чија
су уста била сва у пени, поразило је.

— Одакле ли долази он?

Ово питање дошанула јој је на уво она снага
која није савест, која није демон, која није анђео,
али која види, која наслућује, која нам показује не-
познато, која нас уверава да постоји душа, да по-
стоје створења која се рађају у нашем мозгу, која
одлазе и долазе, живећи у невидљивој сфери идеја.

— Одакле долазиш, драги анђеле? рече она Ка-
листу, силазећи му на сусрет до последњег степе-
на на степеницама. Абд-ел-Кадер је скоро изнурен,
изгледало је да ћеш се брзо вратити, а ја те чекам
већ три часа...

— Ту смо, рече у себи Калист, који је већ на-
предовао у претварању, извући ћу се из овога јед-
ним поклоном. — Драга дадиљо, одговори гласно
својој жени и обухвати је око струка са највећим
умиљавањем какво не би показао да није био крив,
ја већ видим да је немогуће имати тајну, ма коли-
ко она била безазлена, за једну жену која нас
воли...

— Тајне се не говоре на степеницама, одговори
му она смејући се. Ходи овамо.

Усред салона, који се налазио испред спаваће
собе, она угледа у огледалу лице Калистово, који,
не знајући да га она посматра, показа сав свој
умор и своја права осећања не смешећи се више.

— Тајна? ... рече она окренувши се.

— Ти си показала хероизам дадиље, он ми је
учинио још дражим правог наследника ди Геника
и хтео сам да те изненадим сасвим онако као какав
грађанин из улице Сен - Дени. У овом тренутку за-
вршава се за тебе једна хаљина на којој су радиле
уметнице; моја мати и моја тетка Зефирина су
томе допринеле...

Сабина обухвати Калиста својим рукама и при-
грли га чврсто на своје срце, с главом наслоњеном
на његов врат, осећајући да малаксава под тежи-
ном среће, не због хаљине, већ због прве разбијене
сумње. То је било једно од оних величанствених
одушевљења која се могу избројати и која не може
да покаже свака љубав, чак ни најјача, јер би жи-
вот сувише брзо прегорео... Људи би тада морали
да падну на колена пред женама и да их обожа-
вају, јер је то узвишени тренутак где се снаге срца
и разума изливају, као што воде архитектонских
нимфа шикљају из нагнутих урни. Сабину облише
сузе.

Одједном, као да је змија ујела, одвојила се од
Калиста, бацила се на један диван и ту се онесве-
стила, јер изненадна хладноћа обузе њено запаље-
но срце и замало што је не уби. Држећи тако Ка-
листа и гњурајући нос у његову кравату, сва пре-
дата својој радости, она је била осетила мирис оно-
га писма! ... Глава једне друге жене била је ле-
жала ту, и њене косе и лице оставили су мирис

прељубе. Она је била пољубила место где су били још топли пољупци њене супарнице!...

— Шта ти је? рече Калист, пошто је био повратио Сабину тиме што јој је на лице ставио влажан убрус.

— Идите зовите мога лекара и мога породиоца, оба двојицу! Да, ја ево... ја осећам да ми се пресекло млеко... Они неће одмах доћи, ако их ви сами за то не замолите...

Ово ви погоди Калиста, који, сав уплашен, нагло изиђе. Чим је Сабина чула, да се велика капија на дворишту затворила, она се диже као уплашена кошута и поче да шета по свом салону као какав лудак вичући:

— Боже мој! Боже мој! Боже мој!

Ове две речи биле су све њене идеје. Криза коју је она узела као изговор, појавила се. Њене косе на глави постале су као игле усијане ватром нервозе. Изгледало јој је да се њена ускључала крв одједанпут помешала са њеним нервима и да је хтела да изиђе кроз поре! За тренутак као да је била слепа. Она викну:

— Ја умирем!

Кад је њена собарица, као ударена овим страшним криком мајке и жене, ушла, кад је она, пошто су је подигли и однели на кревет, прегледала и дошла к себи, први зрак њеног разума био је да пошаље ову девојку код своје пријатељице госпође де Портандиер. Сабина је осетила како се њене

мисли ковитлају у глави као сламчице које носи вихор.

— Видела сам их, говорила је она доцније, хиљадама одједанпут.

Зазвонила је по собара и у бунилу од грознице имала је снаге да напише следеће писмо, јер је била у јарости, и то у оној јарости која се добија од једне извесности:

ГОСПОЋИ БАРОНИЦИ ДИ ГЕНИК

„Драга мамо, кад будете дошли у Париз, као што сте нам обећали, ја ћу вам лично заблагодарити за дивни поклон којим сте хтели, ви, моја тетка Зефирина и Калист, да ми захвалите што сам испунила своју дужност. Ја сам већ доста награђена својом личном срећом!... Ја не могу да вам кажем колико ми је задовољство учинила ова дивна хаљина; то ћу вам рећи кад будете код мене. Верујте да кад год се будем китила пред овом драгоценошћу, увек ћу мислити, као она римска госпођа, да је мој најлепши накит наш драги мали анђео..." Итд.

Послала је на пошту за Геранду ово писмо по својој собарици. Кад је виконтеса де Портандиер ушла, дрхтавица једне страховите грознице дошла је за овим првим пароксизмом лудила код Сабине..

— Урсула, изгледа ми да ћу умрети, рече јој она.

— Шта ти је, драга моја?

— Шта су радили Савинијен и Калист јуче, пошто су вечерали код тебе?

— Каква вечера? брзо одговори Урсула, којој њен муж није још ништа рекао не верујући да ће испитивање доћи тако брзо, Савинијен и ја вечерали смо јуче заједно и били смо отишли у Италијанску оперу без Калиста.

— Урсула, драга моја, у име твоје љубави према Савинијену, немој никоме рећи ништа о овоме што си ми казала и о овоме што ћу ти још рећи. Ти ћеш једина знати од чега ја умирем... Ја сам преварена, на крају треће године, у двадесет трећој години!...

Њени су зуби цвекотали, очи су јој биле ледене, хладне, мутне; лице јој је добило зеленкасту боју и изглед старог венецијанског огледала.

— Тебе тако лепу!... А због које?...

— Не знам! Али Калист ме је двапут слагао... Ни речи више! Не жали ме, не узбуђуј се, чини се да ништа не знаш; можда ћеш од Савинијена дознати која је. Ох! јучерашње писмо!...

И, дршћући у кошуљи, јурнула је ка једном малом орману и одатле узела писмо.

— Круна маркизе! рече враћајући се у кревет. Дознај да ли је госпођа де Рошфид у Паризу?... Имаћу бар срце, на коме ћу плакати, на коме ћу јецати!... Ох! мала моја, видети своју веру, своју поезију, свој идол, своју врлину, своју срећу, све,

све у парчади, упропашћено, изгубљено!... Нема више Бога на небу! нема више љубави на земљи, нема живота у срцу, нема ничега више!... Не знам да ли је дан, сумњам у сунце... Најзад, имам толико болова у срцу, да скоро не осећам свирепе болове, који ми рију груди и лице. Срећом, мали је одбијен од сисе, иначе моје би га млеко отровало!

На ову мисао, појурио је поток суза из Савинијених очију, које су дотле биле суве.

Лепа госпођа де Портандиер, држећи у руци фатално писмо, које је Сабина последњи пут помиришала, остала је као запањена пред овим истинским болом, потресена овом агонијом љубави, не могући да је објасни упркос збуњеном причању којим је Сабина покушала да све исприча. Наједном Урсули је дошла једна од оних мисли које долазе само искреним пријатељима.

— Треба је спасти! рекла је у себи. — Чекај ме, Сабина, узвикнула јој је, сазнаћу истину.

— Ах! у свом гробу, ја ћу те волети, тебе!... узвикнула је Сабина.

Виконтеса је отишла код војвоткиње де Гранлије, захтевала је од ње апсолутно ћутање, и објаснила јој Сабинин положај.

— Госпођо, казала је виконтеса на крају, зар нисте и ви тога мишљења, ако хоћемо да уклонимо страшну болест, или, шта ја знам? можда лудило!... ми морамо све да поверимо лекару и да

измислимо, у корист овог страшног Калиста, причу која ће га за тренутак приказати невиним.

— Драга моја мала, рече војвоткиња, коју је ова прича следила до срца, пријатељство вам је у овом тренутку дало искуство жене мојих година. Ја знам колико Сабина воли свога мужа, имате право, она може да полуди.

— Али она може, што би било још горе, да изгуби своју лепоту! рече виконтеса.

— Хајдемо! узвикнула је војвоткиња.

Виконтеса и војвоткиња срећно су стигле за неколико тренутака пре славног породиоца Доманжеа, јединог од двојице научника кога је Калист био нашао.

— Урсула ми је све поверила, рекла је војвоткиња својој кћери, и ти се вараш... Прво Беатриса није у Паризу... А што се тиче онога шта је твој муж, анђеле мој, јуче радио, он је — ето изгубио много новаца, а није знао како да га набави да плати твоју хаљину...

— А ово? ... рече Сабина својој мајци и пружи јој писмо.

— Ово! узвикну војвоткиња смејући се, то је хартија за писма Џокеј-клуба; данас свако пише на хартији с круном; ускоро ће и наши бакали имати титуле...

Обазрива мајка бацила је у ватру кобно писмо. Кад су Калист и Доманже стигли, војвоткиња, која је била дала налоге послужу, била је о томе изве-

штена; оставила је Сабину старању госпође де Портандиер, и задржала је у салону породиоца и Калиста.

— Тиче се Сабининог живота, господине, рекла је Калисту, ви сте је преварили са госпођом де Рошфид...

Калист поцрвене као каква млада, још невина девојка, кад је ухвате да је згрешила.

— А, рече војвоткиња продужавајући, како ви не умете да варате, ви сте начинили толико неспретности, да је Сабина све погодила; али ја сам све поправила. Ви не желите смрт мојој кћери, зар не? ... Све ово, господине Доманже, упућује вас на траг праве болести и њеног узрока... — Што се вас тиче, Калисте, једна стара жена, као што сам ја, разуме вашу заблуду, али не опрашта је. Таква праштања купују се једним целим срећним животом. Ако хоћете да вас поштујем, спасите најпре моју кћер; затим заборавите госпођу де Рошфид, њу је добро имати само једном! ... Научите да лажете, имајте смелости једног злочинца и његову безочност. Ја сам добро лагала, ја, која ћу бити приморана да тешко испаштам за овај смртни грех!...

И она му је испричала лажи које је била измислила. Вешти породилац сео је крај узглавља болеснице и проучавао већ по знацима начин да спречи зло. Док је он предузимао мере, чији је успех зависио од највеће брзине у извођењу, Калист је сео

у дну кревета и упро своје очи у Сабину, покушавајући да да своме погледу живи израз нежности.

— То ви дакле због игре имате испод очију тако модре колутове?... рече она slabим гласом.

На ову реченицу задрхташе лекар, мати и виконтеса, који су се међу собом потајно погледали. Калист је поцрвенео као трешња.

— Ево шта значи дојити, рече духовити и сурови Доманже. Мужевима је досадно што, одвојени од својих жена, одлазе у клуб и картају се... Али немојте да жалите тридесет хиљада франака које је г. барон изгубио ове ноћи.

— Тридесет хиљада франака!... узвикну глупаво Урсула.

— Да, ја то знам, одврати Доманже. — Казали су ми јутрос код младе војвоткиње Берте де Мофрињез да вам их је добио г. де Трај, рече он Калисту. Како можете да играте са једним таквим човеком? Искрено речено, господине бароне, ја разумем ваш стид.

Гледајући своју ташту, побожну војвоткињу, младу виконтесу, једну срећну жену, и једног старог породиоца, једног саможивца, како лажу као трговци реткостима, добри и племенити Калист разумео је величину опасности и потекле су му две велике сузе, које су превариле Сабину.

— Господине, рече она намештајући се на своје седишту и гледајући Доманжеа љутито, г. ди Геник може да изгуби тридесет, педесет, сто хи-

љада франака, ако му се то допада, а да то нико не сматра за зло нити да му даје поуке. Боље је што је г. де Трај добио новац од њега, него да смо ми добили новац од г-на де Трај.

Калист устаде, узео своју жену око врата, пољуби је у оба образа и рече јој на уво:

— Сабина, ти си један анђео!...

После два дана сматрали су да је млада жена спасена. Сутрадан, Калист је био код госпође де Рошфид и ту је показао своју подлост као заслугу.

— Беатриса, рекао јој је он, ви ми дугујете срећу. Ја сам вам издао своју јадну жену, она је све открила. Она кобна хартија на којој сте ми дали да напишем писмо и која је носила ваше име и круну коју ја нисам био видео!... Видео сам само вас!... Срећом слово ваше Б. било је случајно избрисано. Али мирис који сте на мени оставили, и лажи у које сам се запетљао као какав глупак, одале су моју срећу. Сабина умало што није умрла, млеко јој се попело у главу, има сад црвени ветар, можда ће јој од тога остати трагови целог живота...

Слушајући ове речи Беатриса је добила тако ледено лице да би се и Сена заледила кад би је она погледала.

— Па добро, утолико боље, одговори она, то ће вам је можда учинити лепшом и дражом.

И Беатриса, поставши наједанпут сува као њене кости, променљива као њено лице, опора као њен глас, настави овим тоном низ свирепих епи-

грама. Нема веће неспретности за једног мужа него да говори својој љубавници о својој жени, кад је ова чедна, или да говори својој жени о својој љубавници кад је ова лепа. Али Калист није још био добио ову врсту париског васпитања коју треба назвати пристојност страсти. Он није умео ни да лаже своју жену, нити да каже истину својој љубавници, два заната која треба да се науче да би се могло владати женама. Услед тога био је приморан да употреби сву снагу страсти, да добије од Беатрисе опроштај, за који је молио два сата, јер га је одбијао један разјарени анђео, који је дизао очи у таваницу да не гледа кривца и који је давао разлоге својствене маркизама гласом протканим сузама које су веома личиле једна на другу и које је она крадом брисала чипканом марамицом.

— Мени говорити о вашој жени, скоро сутрадан после мога греха!... Зашто ми не кажете да је она бисер врлине? Ја знам, она налази да сте лепи јер вам се диви! ето, шта је поквареност! Ја, ја волим вашу душу! јер, знајте то добро, драги мој, ви сте страшни, кад се упоредите са неким чобанином Римске кампање!... Итд.

Ова фразеологија може да изненади, али она сачињава један систем, о коме је Беатриса дубоко промислила. У свом трећем оваплоћењу, јер у свакој новој љубави жена постаје сасвим друкчија, она напредује веома много и у препредености, то је једина реч која тачно слика дејство искуства које

дају такве авантуре. Маркиза де Рошфид била је оценила своју снагу пред огледалом. Жене од духа не варају се никада кад се тиче њих самих; оне броје своје боре, оне знају када ће се појавити боре на угловима очију, оне гледају како се јављају бубуљице, оне себе изврсно познају и то показују и сувише величином својих напора да се сачувају.

Услед тога, да би се борила са једном дивном младом женом, да би над њом односила шест победа недељно, Беатриса је била прибегла вештини куртизане. Не признајући себи нискост овог плава, занесена у употреби ових средстава једном турском страшћу према лепом Калисту, она се била зарекла да га увери да је он неспретан, ружан, прилично ружног стаса, и да се понаша као да га мрзи.

Никакав систем не може више да користи са људима који имају освајачку природу. Ако успеју да победе овај вешто срачунати презир, зар није то за њих тријумф као и оног првог дана, који се понавља са сваком сутрашњицом? То је и нешто више: то је ласкање сакривено ливрејом мржње, ласкање које мржњи дугује љупкост, истину којом узвишени непознати песници покривају све метаморфозе које су они сами измислили. Зар један човек не каже себи тада: „Ја сам неодољив!” или: „Волим много, јер савлађујем њено гађење према мени.” Ако порекнете ово начело, које су наслути-

ле кокете и куртизане свих социјалних слојева, онда треба да порекнемо и све оне који се бацају на проналаске у науци, који истражују тајне, који се годинама боре у своме двобоју са тајним узроцима.

Беатриса је била удвостручила употребу презира као моралног потстрекивача и употребу непрекидног поређивања своје пријатне и поетичне куће са кућом ди Геник, која је била супротна. Свака напуштена жена која клоне, занемарује и своју кућу, толико изгуби храброст. Предвиђајући све то, госпођа де Рошфид почела је да подмукло напада раскош Сенжерменског предграђа и њу је она назвала будалаштином. Сцена измирења, у којој је Беатриса натерала Калиста да јој се закуне да ће мрзети своју жену, зато што је ова глумила, како она каже, комедију пресеченог млека, била је изведена у једном правом шумарку, где је она успијала окружена заносним цвећем у жардинијерама претерано раскошним. Искуство да се од ситница и од безначајних стварчица које су у моди створи нешто, Беатриса је у својој кући довела до злоупотребе. Како је, због тога што је Конти био оста- вио, била у друштву потпуно презрена, Беатриса је хтела да стекне бар ону славу коју доноси поквареност. Несрећа једне младе жене, једне лепе и богате Гранлије, имала је да буде за њу читаво постоље.

Кад се једна жена, после дојења свога првог детета, врати у нормални живот, она поново добија дражи, она се враћа у друштво још лепша. Ако ово доба материнства подмлађује жене у годинама, оно даје младим женама диван сјај, веселу живост, занос живота, ако може да се на тело примени реч која је у Италији пронађена за дух. Кад је покушала да поново поврати дражесне навике из меденог месеца, Сабина је осетила да Калист више није исти. Она је истраживала, несрећница, место да се преда срећи, она је тражила судбоносни мирис и осетила га је. Најзад она више није ништа поверовала ни својој мајци ни својој пријатељици, које су је биле слагале из милосрђа. Она је хтела извесност и извесност је брзо дошла. Извесност никад не изостане, она је као сунце, њој су убрзо потребне завесе. То је у љубави као понављање басне о старцу који зове смрт, човек тражи од извесности да га она ослепи.

Једно јутро, петнаест дана после прве кризе, Сабина доби ово страшно писмо:

ГОСПОЋИ БАРОНИЦИ ДИ ГЕНИК

„Геранда

„Моја драга кћери, моја заова Зефирина и ја, ми смо се изгубиле у нагађањима о хаљини о којој говори ваше писмо; писала сам о томе Калисту и молим вас да ми опростите што о томе ништа не

знамо. Ви не треба да сумњате у наша срца. Ми вам скупљамо благо. Захваљујући саветима које нам је дала госпођица де Пен-Хоел за управљање вашим имањем, ви ћете за неколико година имати знатан капитал, а да се тиме ваши приходи не умањују.

„Ваше писмо, драга кћери, коју толико волим као да сам вас ја носила у своме срцу и хранила својим млеком, изненадило ме је својом краткоћом, а нарочито тиме што о моме драгом малом Калисту није ништа рекло; ви нисте имали ништа важно да ми кажете, знам да је срећан, али...”, итд.

Сабина је на овом писму ставила попреко: *Племенита Бретања није у стању да сва лаже!*... и оставила је писмо на Калистов писаћи сто. Калист је нашао писмо и прочитао га. Кад је познао рукопис и ред који је Сабина ставила, он баци писмо у ватру, решен да се прави да писмо није ни добио. Сабина је провела читаву недељу дана у страшним мукама, за које знају само анђелске или усамљене душе, које није никад додирнуло крило злог анђела. Калистово ћутање ужасавало је Сабину.

— Ја која бих морала да будем сама благост, само задовољство за њега, ја му се не допадам, ја сам га увредила!... Моја врлина је постала мрска, ја сам без сумње понизила свој идол! говорила је себи.

Ове мисли издубле су бразде у њеном срцу. Она је желела да тражи опроштај за ову погрешку, али извесност јој је дала нове доказе.

Дрска и безочна, Беатриса је упутила једног дана Калисту писмо кући; госпођа ди Геник је примила писмо, предала га своме мужу неотворено; али му је казала, сва премрла у души и измењеним гласом:

— Пријатељу, ово писмо долази из Џокеј-клуба... Познајем мирис хартије...

Овога пута Калист поцрвене и стави писмо у џеп.

— Зашто га не читаш?

— Знам ша хоће.

Млада жена седе. Она сада није добила грозницу, није плакала, али је остила бес, од кога се у овим slabим створењима порађа мисао на злочин, који им ставља арсеник у руке или за њих или за њихове супарнике. Довели су малог Калиста, она га узе да га љуља. Дете, тек одбијено од сисе, тражило је дојку кроз хаљину.

— Он се сећа, он!... рече она сасвим тихо.

Калист оде да прочита писмо у својој соби. Кад се он био удаљио, јадној младој жени грунуше сузе, али тако како жене плачу кад су саме. Бол, исто тако као и уживање, има свој свечани тренутак посвећења у тајну. Прва криза, као ова којој Сабина умало што није подлегла, не враћа се више, као што се не враћају први утисци ни у чему. То

је први жиг у мучењу срца, други се већ очекују, кидање живаца већ се познаје и капитал наше снаге уплатио је за енергични отпор. И Сабина, сигурна да је преварена, провела је три пуна часа са својим сином на рукама поред огњишта, тако да се зачудила кад Гаслен, који је постао собар, дође и рече:

— Госпођо, сто је постављен.

— Јавите господину.

— Господин неће вечерати овде, госпођо баронице.

Да ли се може знати колико је страшно мучење за једну младу жену од двадесет и три године, кад се нађе сама усред огромне трпезарије једне старинске палате, и кад је служи ћутљива послуга, у оваквим околностима?

— Упрегните, рече она одједном, идем у Италијанску оперу.

Она обуче сјајну хаљину, хтела је да се покаже сама и са осмехом као каква срећна жена. У грижи савести, коју је себи створила оном белешком на писму, била се решила да победи, да врати Калиста себи прекомерном добротом, врлинама жене, нежношћу јагњета. Хтела је да лаже цео Париз. Волела је, волела је као што воле куртизане и анђели, са поносом, са понизношћу. Али давао се *Отело*! А кад је Рубини запевао: *Il mio cor si divide*, она побеже. Музика је често моћнија него песник и глумац, ове две најстрашније приро-

де кад се споје. Савинијен де Портандиер допра-тио је Сабину до стубова на излазу и увео је у кола, али није могао да разуме ово нагло бекство.

Отада је за госпођу ди Геник почело време патња, које познаје само аристократија. Завидљивци, сиромашни, патници, кад год угледате на рукама жена ове златне змије са дијамантским главама, ове огрлице, ове копче, реците себи да ове отровне змије уједају, да ове огрлице имају отровну жаоку, да ови лаки ланци улазе тако силно у ово нежно месо. Сва се та раскош плаћа.

У положају у коме се налазила Сабина, жене проклињу задовољства богатства, оне више не примећују позлату својих салона, свила на дивану је од кучине, егзотично цвеће је коприва, мириси смрде, савршенство кухиње гребе њихово грло као јечмени хлеб и живот добија горчину Мртвога Мора. Два или три примера показаше ово супротно дејство једног салона или једне жене на срећу тако, да ће све оне жене, које су га претрпеле, наћи у овим примерима своје утиске из брака.

Кад је сазнала за ову страшну стварност, Сабина је проучавала свога мужа, кад год је он излазио, да би погодила како ће провести дан. И са каквим се уздржаним бесом једна жена не баца на ове дневне догађаје од којих пати као на дивљачким мукама. Каква огромна радост онда када он не би ишао у улицу де Курсел. А кад год би се Калист вратио кући, посматрање чела, косе, очију,

лица и држања давало је неку страховиту важност ситницама, примедбама које су ишле до у дубину одела, а које тада чине да једна жена изгуби свој племићки понос и своје достојанство. Ова кобна испитивања, која се сакривају на дну срца, превире у киселину и нагризају нежни корен из кога се развијају плави цветови светог поверења, златне звезде једине љубави, све цвеће успомена.

Једнога дана Калист се осећао код куће врло рђаво расположен, он није изишао! Сабина је била умиљата и понизна, весела и духовита.

— Ти ми се дуриш, Калисте; зар ја нисам добра жена?... Шта ти се овде не допада? упитала је она.

— Све ове собе су хладне и голе, рече он, ви се не разумете у тим стварима.

— Па шта недостаје?

— Цвеће.

— Добро, рекла је у себи Сабина, изгледа да госпођа де Рошфид воли цвеће.

— После два дана собе палате ди Геник биле су промениле изглед; у Паризу нико није могао да се похвали да има лепше цвеће него што је ово које је красило ове собе.

После неког времена, једног дана после вечере, Калист се пожали на хладноћу. Он се вртео на својој наслоњачи, гледајући одакле бије промаја и тражио је нешто око себе. Сабини је требало извесно време да погоди шта је значила ова нова ђуд,

она чија је кућа имала калорифер који је грејао степенице, претсобље и ходнике. Најзад, после тродневног размишљања, она је погодила, да се њена супарница морала окружити параваном да би добила полутаму, која је била тако повољна за њено опало лице, и она набави један параван, али у огледалима и источњачки раскошан.

— Одакле ли ће сада дувати? рекла је себи.

Није још знала шта да ради са посредним примедбама које је слала љубавница. Калист је код куће јео тако мало, да је то Сабину доводило до лудила, враћао је слуги своје тањире пошто би из њих дохватио тек два или три залогаја.

— Па зар ово није добро? питала је Сабина, у очајању што види да је тако пропало све старање због кога је силазила да се саветује са својим куваром.

— Не кажем то, анђеле мој, одговорио би Калист без љутине; нисам гладан, то је све.

Жена коју мучи једна оправдана страст и која се бори, добија неку врсту беса у жељи да победи своју супарницу и често премаши циљ, чак и у тајним областима брачног живота. Ова борба тако свирепа, распаљена, непрекидна у стварима које се виде и које, тако рећи, не припадају кући, продужавала се исто тако раздражена и у стварима срца. Сабина је проучавала њене позе, њене хаљине; она је била опрезна чак и у бескрајно малим ситницама љубави.

Ствар са кујном трајала је скоро један месец. Сабина, којој су помагали Мариота и Гаслен, измишљала је лукавства достојна водвиља, да би сазнала каква су била јела која је Калист јео код госпође де Рошфид. Гаслен је заменио Калистовог кочијаша, који се разболео по налогу, Гаслен је тада могао да се дружи са Беатрисиним куварицом и најзад Сабина је могла да да Калисту иста јела, па и боља, али она осети код њега неке нове ђуди.

— Шта недостаје? ... питала је она.

— Ништа, одговорио је он и потражио је на столу некакав предмет, који се није ту налазио.

— Ах! узвикнула је сутрадан Сабина кад се будила, Калист хоће туцане бубе, ону енглеску смешу која се у апотекама служи у нарочитом суду; госпођа де Рошфид навикла га је на све врсте зачина!

Она је купила енглески суд за зејтин и њихове бочице са течношћу која распаљује крв; али она није могла да открије све оно што је умела да измисли њена супарница.

Ово време трајало је неколико месеци; то није за чуђење кад се мисли на задовољство које се добија од борбе. То је живот, он се више воли са својим ранама и са својим боловима него црна тама одвратности, отров презирања, празнина одрицања и ова смрт у срцу која се зове равнодушност. Сва храброст напустила је ипак Сабину кад се једне вечери показала у хаљини какву само

жене умеју да пронађу у жељи да однесу победу над другом, и кад јој Калист рече смејући се:

— Узалуд је све то, Сабина, ти ћеш увек бити само једна лепа Андалускиња!

— Авај! одговори она и паде у своју наслоњачу, ја никада нећу моћи да будем плавуша; али једно знам, ако се ово продужи, ја ћу имати ускоро тридесет и пет година.

Она није хтела да иде у Италијанску оперу, желела је да остане цело вече код куће. Кад је остала сама, истргла је цвеће из своје косе и изгазила га, свукла се, изгазила је своју хаљину, своју ешарпу, целу тоалету, потпуно као каква коза која се уплеће у своје уже и која не престаје да се копрца, све док не осети смрт. И она леже. Собарица уђе и може се замислити колико се запањила.

— Ништа, ништа, рече Сабина, то је господин!

Несрећне жене имају ону племениту таштину, ону лаж у којој од два стида, који се боре, побеђује женски стид.

У овој страшној игри Сабина је омршавила; нагризао је бол; али није никада изишла из улоге коју је себи наметнула. Како је стално била у некој врсти грознице, њене усне су враћале натраг горке речи у њено грло, кад год их јој је бол ставио у уста; она је савлађивала муње својих дивних црних очију и давала им толико нежности да су оне постајале понизне. Најзад њено слабљење поста ускоро приметно.

Војвоткиња, права мајка, иако је њена побожност постајала све више и више португалска, опазила је смртоносни узрок у оном истински болесном стању, у коме Сабина као да је уживала. Она је знала за сталну присност која је постојала између Беатрисе и Калиста. Она се трудила да привуче своју кћер себи, да покуша да лечи ране њеног срца и нарочито да је отргне из њеног страдања; али Сабина је за неко време чувала у највећој тајности ову несрећу, јер се бојала да ће они посредовати између ње и Калиста. Говорила је да је срећна!... На ивици своје несреће она је поново нашла своју гордост! Али месец дана, за које време су Сабину мазиле њена сестра Клотилда и њена мати, она је признала своје муке, поверила своје болове, проклела живот и изјавила да очекује смрт са неизмерном радошћу. Молила је Клотилду, која је хтела да остане девојка, да буде мајка њеном малом Калисту, најлепшем детету које је икада краљевска раса могла пожелети за правог наследника.

Једне вечери, у породици, између своје млађе сестре Атенаиде, чије је венчање са виконтом де Гранлије требало да се обави на крају великог поста, и Клотилде и војвоткиње, Сабина је страховито јаукала у агонији срца раздражена прекомерним последњим понижењем.

— Атенаида, рече она, пошто је око једанаест часова отишао млади виконт Жист де Гранлије, ти

ћеш се удати и нека ти мој пример послужи! Чувај се као каквог злочина да покажеш своје особине, одупри се задовољству да се помоћу њих допаднеш Жисту. Буди мирна, достојанствена и хладна, мери срећу коју ћеш ти давати према оној коју ћеш примати! То је гадно, али нужно... Гледај! ја пропадам због својих особина. Све што у себи осећам лепо, свето, велико, све моје врлине су гребени о које се разбила моја срећа. Ја више не могу да се допадам, јер немам тридесет и шест година! У очима извесних људи, младост је мала вредност, ничега загонетног нема на једном безазленом лицу. Ја се смејем искрено, и то је погрешка! А ко хоће да заноси људе, мора да уме да припреми онај меланхолични полуосмех палих анђела, који су приморани да крију дугачке и жуте зубе. Свежа боја лица монотона је! више се воли намазаност лутке помешана са руменилом и белилом од китове масти и са помадом. Ја сам честита, а поквареност се више воли! Ја сам поштено страсна као поштена жена, а треба да имам лукавство, претварање и вештину као каква паланачка комедијашица. Опијена сам срећом што имам за мужа једног од најлепших људи у Француској, ја му наивно говорим колико је отмен, колико му је држање љупко, ја налазим да је леп; а да бих му се допала, требало би да од њега окрећем главу са притворним гнушањем, да ништа не волим љубављу и да му кажем да његова отменост има просто нечег болесничког, неки јектичав

изглед, а да пред њим хвалим рамена Фарнеског Херкула, да га наљутим и да се опирем, као да ми је потребна борба да бих могла сакрити у тренутку среће понеко несавршенство које може да убије љубав. Судбина ми је да се дивим лепим стварима, а да не мислим да се уздигнем оштром критиком пуном зависти према свему ономе што блиста поезијом и лепотом. Ја не осећам потребу да ми Каналис и Натан кажу у стиху и прози да сам ја виши дух! Ја сам једно јадно безазлено дете, ја не познајем никога другог осим Калиста. Ах! да сам обишла свет као *она*, да сам као *она* говорила: „Волим те!” на свима европским језицима, свет би ме тешио, жалио, обожавао, и ја бих му служила богату папазјанију једне космополитске љубави! Свет вам захваљује за ваше нежности само кад их ви испољавате неваљалством. Најзад, ја, племени-та жена, треба да се учим свим прљавштинама, свим рачунима једне *девојчуре!*... И Калист, који је жртва тог мајмунисања!... О мајко! о драга Клотилда! осећам се смртно рањена. Моја гордост је варљив штит, ја немам чиме да се браним од бола, волим још увек свога мужа као луда и, да бих га повратила себи, морам да позајмим од равнодушности сву њену памет.

— Будало, рече јој на уво Клотилда, направи се као да хоћеш да се осветиш...

— Хоћу да умрем без мрље и без трунке греха,

одговори Сабина. Наша освета мора бити достојна наше љубави.

— Дете моје, рече војвоткиња својој кћери, мајка мора да посматра живот мало хладније него ти. Љубав није циљ, она је средство породице; немој да се угледаш на ону јадну малу бароницу де Макимер. Прекомерна страст је неплодна и смртоносна. Најзад, Бог нам шаље бол знајући зашто... Ето сад је Атенаидин брак решен и могу да се побринем о теби... Већ сам говорила са твојим оцем, са војвоткињом де Шолје, са д'Ажидом, о тешкој кризи у којој се налазиш и наћи ћемо свакако начина да ти повратимо Калиста...

— Са маркизом де Рошфид, то ће ићи лако! рече Клотилда осмехујући се на сестру; она не уме дуго да држи своје обожаваоце.

— Анђеле мој, одговори војвоткиња, Ажида је био зет г-на де Рошфид... Ако наш драги исповедник одобри наша мала лукавства, која се морају усвојити да би се успело у плану који сам предложила твојој оцу, могу ти јамчити да ће ти се Калист повратити. Моја савест се противи томе да се служим таквим средствима, и ја ћу питати за савет опата Бросета. Нећемо чекати, дете моје, да будеш *на смрти* да бисмо ти притекли у помоћ. Надај се! Твој бол је вечерас тако велики, да морам одати своју тајну; јер ми је немогуће да ти не дам нимало наде.

— Да ли ће то да нанесе бола Калисту? упита Сабина гледајући узнемирено војвоткињу.

— Ох! Боже мој, да ли ћу и ја бити тако глупа? узвикну безазлено Атенаида.

— Ох! девојчице, ти не познајеш неприлике у којима нас баца врлина, кад њу води љубав, одговори Сабина и заврши тако неком врстом куплета, толико се била изгубила у болу.

Ова реченица била је исказана са тако дубоком горчином, да је војвоткиња по тону, по нагласку и по погледу госпође ди Геник помислила да ће доћи до какве велике несреће.

— Децо, поноћ је, идите! ... рече она својим двојма кћерима, чије су се очи светлеле.

— Упркос мојих тридесет и шест година, ја сам ипак сувишна? подругљиво упита Клотилда.

И док је Атенаида пољубила своју мајку, она се нагну Сабини и рече јој на уво:

— Казаћеш ми шта је! ... Доћи ћу сутра код тебе на ручак. Ако мајка због тога буде осећала грижу савести, ја, ја ћу ти ослободити Калиста из неверничких руку.

— Па добро, Сабина, рече војвоткиња и поведе кћер у своју спаваћу собу, хајде, шта је то опет, дете моје?

— Ах! мама, ја сам изгубљена!

— Зашто?

— Желела сам да победим ову страшну жену, ја сам победила, ја сам у другом стању, а Калист је толико воли, да предвиђам да ће ме сасвим напустити. Кад се његово неверство према њој буде доказало,

она ће бити бесна! Ах! трпим грдне муке да бих могла да их поднесем. Знам кад он код ње одлази, то познајем по његовој радости; а затим његово ми нерасположење казује кад се он од ње враћа. Најзад он се више и не устручава, ја сам му несносна. Она има на њега тако рђавог утицаја, као што су њено тело и душа. Видећеш, она ће захтевати као цену за помирење да ме он јавно напусти, да прекине са мном, као што је она то учинила, она ће ми га одвести можда у Швајцарску, а можда у Италију. Он налази већ и сад да је смешно што не познаје Европу, ја погађам оно шта хоће да кажу ове речи, које он унапред баца. Ако се Калист не излечи од ове љубави за три месеца, ја не знам шта ће се догодити. ... Знам, убићу се!

— Несрећно дете, а твоја душа! Самоубиство је смртни грех.

— Разумете ли? она је у стању да му роди дете! И ако Калист буде волео више дете ове жене него мене! Ох! ту је крај моме стрпљењу и мојој борби са судбином.

Она паде на једну столицу, она је била изручила последње мисли из свога срца, она више није имала скривеног бола, али бол је као она гвоздена шипка коју вајари стављају у утробу своје иловаче, она држи, она је снага!

— Хајде, врати се кући, јаднице! У толиким несрећама опат ће ми без сумње дати опроштај за грехове који се могу опростити и које морамо чинити

због лукавства света. Хајде сад иди, кћери моја, рече она полазећи ка своме налоњу, хоћу да молим Господа и свету Богородицу нарочито за тебе. Збогом, моја драга Сабина; не заборави ниједну од својих верских дужности, ако хоћеш да успемо...

— Јадна нам победа, мајко, кад ћемо спасти само породицу. Калист је у мени убио свети љубавни жар јер сам отупела за све, чак и за бол. Какав медени месец, као што је онај у коме сам нашла још од првог дана горчину једног неверства, које је везано за једну стару љубав!

Сутрадан, у један сат после подне, један свештеник Сенжерменског предграђа, коме је била намењена једна од бискупија празних 1840, а чију је столицу он трипут одбио, опат Бросет, свештеник, кога су у читавом свештенству у Паризу највише поштовали, прешао је двориште палате Гранлије кораком који мора да се назове свештеничким кораком, толико тај корак претставља тајанственост, мир, озбиљност, само достојанство. То је био човек мали и мршав, око педесет година, са бледим лицем као у какве старе жене, лицем које је постало хладно због свештеничког поста, изборано свима патњама које је примио. Два црна ока, распаљена вером, али ублажена једним више тајанственим него мистичним изразом, давали су живота овом апостолском лицу.

Он се скоро осмехивао док се пео уз спољне стенице, толико није веровао да су случајеви због којих га позива његова паства тако важни; али како је

рука војвоткињина била издашна кад се тицало милостиње, она је сасвим заслуживала да се ради ње изгуби време које су ове невине исповести одузима-ле озбиљној беди парохијана. Кад су пријавили опата, војвоткиња је устала и пошла му у сусрет у салон, поштовање које је она показивала само према кардиналима, бискупима, обичним свештеницима, војвоткињама старијим од себе и личностима краљевске крви.

— Драги мој опате, рече она показујући му сама једну фотељу и говорећи тихим гласом, потребна ми је моћ вашег искуства, пре него што се будем бацила у једну рђаву сплетку, али из које треба да изађе једно велико добро дело, и желим да сазнам од вас да ли ћу у овом случају на путу спаса наћи трње...

— Госпођо војвоткињо, одговори опат Бросет, не мешајте духовне ствари са светским стварима, оне се често не могу помирити. Пре свега чега се тиче?

— Ви знате, моја кћи Сабина умире од бола; г. ди Геник напушта је због госпође де Рошфид.

— То је заиста страшно, то је озбиљно; али ви знате шта каже о овом предмету наш драги свети Фрања Салски. Најзад помислите на госпођу Гијон, која се жалила зато што у доказима брачне љубави нема мистицизма, она би била врло срећна кад би и њен муж имао једну госпођу де Рошфид.

— Сабина показује сувише благости, она је довољно хришћанска супруга; али она нема ни најмање укуса за мистицизам.

— Сирота млада жена! рече заједљиво опат. А шта сте пронашли да излечите ову несрећу?

— Ја сам учинила грех, драги мој исповедниче, што мислим да пошаљем госпођи де Рошфид једног лепог младог човека, пуног рђавих особина, који драговољно пристаје на то и који ће сигурно отуда истиснути мога зета.

— Кћери моја, ми нисмо овде на суду покајања, рече он гладјећи своју браду, ја не могу да вам судим. А што се тиче света, признајем да би то било отсудно...

— Овај начин изгледао ми је истински мрзак!... одговори она.

— А зашто? Без сумње улога једне хришћанке јесте заиста више у томе да једну изгубљену жену врати са рђавог пута него да је на том путу још више гура напред, али кад је неко тим путем толико далеко отишао, као госпођа де Рошфид, ту више рука човека не може ништа, ту Божја рука враћа ове грешнице; њима требају нарочити громови.

— Оче, одговори војвоткиња, захваљујем вам за ваш опроштај грехова; али сам мислила да је мој зет храбар и Бретањац, он је био јунак у време покушаја оне јадне Госпође. Али ако лакомислени младић, који се примио да воли госпођу де Рошфид, буде имао какву свађу са Калистом, и ако из тога произиђе какав двобој...

— Ви сте у томе, госпођо војвоткињо, имали па-

метну мисао, која доказује да се на овим кривим путевима увек налази камен спотицања.

— Пронашла сам један начин, драги мој опате, да учиним једно велико добро дело, да вратим госпођу де Рошфид са овог кобног пута на коме се она налази, да повратим Калиста његовој жени, и можда да спасем из пакла једно изгубљено биће...

— Па онда зашто ме питате за савет? рече опат смешећи се.

— Ах! одговори војвоткиња, морам себи да допустим прилично ружна дела...

— Ви нећете никог покрасти?

— Напротив, потрошићу вероватно много новаца.

— Ви нећете клеветати? ви нећете?...

— Ох!

— Ви нећете оштетити своје ближње?

— Ех! ех! то баш не знам.

— Хајде да видимо ваш нови план, рече опат радознало.

— Ја сам при својој молитви, кад сам молила Богородицу да ме она научи, мислила, кад бих ја могла, уместо да клин клином истерујем, учинити да Калиста истисне г. де Рошфид, тиме што бих га наговорила да поново прими своју жену; уместо да пружим руку злу, ја бих учинила добро својој кћери, ја бих учинила једно велико добро дело једним другим добрим делом, које није ништа мање...

Опат погледа Португалку и замисли се.

— То је очевидно једна мисао која вам је дошла тако из далека, да...

— Стога, одговори добра и смирена војвоткиња, захвалила сам Богородици! И заветовала сам се да ћу дати дванаест стотина франака једној сиромашној породици, ако успем, не рачунајући и завет на молитву од девет дана. Али, кад сам ову намеру саопштила г-ну де Гранлије, он је почео да се смеје и рекао ми је: „Часна реч, ја верујем да ви у вашим годинама имате једног демона само за себе”.

— Г. војвода је одговорио као муж оно што сам ја учинио кад сте ме ви прекинули, одговори опат, који није могао а да се не насмеши.

— Ах! оче, ако одобравате идеју, да ли одобравате начин извођења? Ради се о томе, да код неке извесне госпође Шонц, једне Беатрисе из кварта Сен-Жоржа, учиним оно исто што сам желела да учиним код госпође де Рошфид, да би маркиз поново узео своју жену.

— Сигуран сам да ви не можете да учините никакво зло, рече духовито опат, који није хтео ништа више да зна, налазећи да је оно што она жели да постигне врло потребно. Ви ћете ме уосталом питати за савет у случају ако ваша савест не буде мирна, додаде он. Ако, уместо да дате овој дами из улице Сен-Жорж нову прилику за саблазан, ви њој дате мужа?...

— Ах! драги мој исповедниче, ви сте пречистили једину рђаву ствар, која се налази у моме плану. Ви сте достојни да budete надбискуп, и надам се да нећу умрети док вам не кажем: „Пресветли.”

— Ја у свему овоме видим само једну незгоду, одговори опат.

— Какву?

— Ако госпођа де Рошфид буде задржала г-на барона и кад се буде вратила своме мужу?...

— То је моја ствар, рече војвоткиња. Кад човек прави мало интрига, он их прави...

— Рђаво, врло рђаво, одговори опат; навика је нужна у свему. Гледајте да нађете некога од оних рђавих људи који живе од интрига и употребите га тако да се ви не покажете.

— Ах! господине опате, ако се служимо паклом, да ли ће небо бити уз нас?...

— Ви нисте на исповести, одговори опат, спасите своје дете!

Добра војвоткиња, очарана својим свештеником, отпратила га је до врата од салона.

Као што се види, грмела је бура над г-ном де Рошфид, који је у овом тренутку уживао врхунац среће, какву само може зажелети један Парижанин, и који се осећао код госпође Шонц исто тако муж као и код Беатрисе; и, како је то паметно био казao војвода својој жени, изгледало је немогуће да се поремети један тако диван и савршен живот. Ова нагађања позивају нас да дамо површне појединости о животу који је водио г. де Рошфид, от како га је његова жена била направила остављеним човеком. Тада ће се добро разумети огромна разлика коју наши закони и наши обичаји постављају

између истих положаја у којима се налазе два пола. Све оно што се преокрене у несрећу за једну остављену жену, постаје срећа за остављеног човека. Ова огромна супротност можда ће улили многим младим женама одлуку да остану у браку и да се ту боре, као Сабина ди Геник, примењујући по свом избору врлине или најубиственије или најбезазленије.

Неколико дана после Беатрисиног бекства, Артур де Рошфид, поставши јединац син после смрти своје сестре, прве жене маркиза д'Ажида-Пенто, која није имала деце, прво постаде власник палате Рошфид у улици Анжу-Сент-Оноре, а после власник две стотине хиљада франака ренте, које му је оставио отац. Ово обилно наследство, кад се дода имању које је Артур имао кад се оженио, доносило је, са имањем његове жене, приходе од хиљаду франака дневно. За једног племића са карактером који је оцртала Калисту госпођица де Туш у неколико речи, ово богатство било је скоро срећа.

За време док је његова жена морала да буде и жена и мајка, Рошфид је уживао огромно богатство, али га није трошио много, као што није трошио ни свој дух. Његова добра огромна таштина, која је већ била задовољена његовим изгледом лепог човека коме је дуговао неколико успеха, што му је било дало право да презире жене, задовољавала се са исто тако мало и у области интелигенције.

Обдарен оном врстом духа који се назива рефлексивним, он је присвојио туђе досетке из позоришних комада или јефтиних новина на тај начин што их је понављао; изгледало је да им се руга, а понављао их је претерујући у карикирању, примењивао их је као критичке обрасце; најзад његова војничка веселост (он је био служио у краљевој гарди) зачињавала је њима, у згодном тренутку, разговор, те су га жене без духа прогласиле за духовитог човека, а оне друге нису смеле то да им оспоравају.

Овај систем настављао је Артур у свему; од природе је имао лаки дар за подражавањем; иако није био мајмун, озбиљно је подражавао. Тако, иако без укуса, он је умео да увек први усвоји и да увек први напусти моду. Иако су знали да троши сувише времена на своју тоалету и да носи мидер, био је образац оних људи који не налазе никада ни код кога на недопадање, усвајајући непрестано идеје и глупости целог света, и који користећи сваку прилику не старе никада. То су хероји осредњости.

Жалили су овог мужа, налазили су да се Беатриса не може опростити што је напустила најбоље дете на свету, и потсмех је погодио само жену. Члан свих клубова, претплатник на све будалаштине које ствара патриотизам или партиски дух, обоје рђаво схваћени, а то је љубазност која га је ставила у прве редове у свему, овај поштени, овај храбри и врло глупи племић, на кога личе толики богата-

ши, морао је наравно пожелети да се одликује каквом модном манијом. Он се највише поносио тиме што је био султан једног харема четвороножаца, којим је управљао један стари енглески јахач и који је месечно прождирио четири до пет хиљада франака. Његова стручност састојала се у томе што је спремао тркаче; он је узимао у заштиту коњску расу, он је издржавао један часопис посвећен питању коња; али он се слабо разумевао у коњима и од узде до копита ослањао се у свему на свога коњушара.

Ово је доста да вам покаже да овај полубећар није ништа своје имао, ни свој дух, ни свој укус, ни свој положај, ни своје глупости, чак и његово имање дошло му је од његових предака! Пошто је окусио сва незадовољства брака, био је тако задовољан што је опет постао бећар, и он је обично говорио међу пријатељима: „Ја сам ти као они који кажу: роди ме, мајко, срећна, па ме на ђубре баци!” Нарочито срећан што живи без трошкова на које су приморани жењени људи, његова палата, где се од смрти његовог оца ништа није променило, личила је на оне палате чији су господари на путовању: он је у њој врло мало боравио, није ту ни ручавао, а ту је ретко и спавао. Ево разлога овој немарности:

После многих љубавних доживљаја, пошто су му досадили жене из високог друштва, које су заиста досадне и које засађују сувише сувог трња као о-

граду око среће, он се био оженио, као што ће се видети, са славном госпођом Шонц, славном у свету Фани Боуре, Сузане ди Вал-Нобл, Маријете, Флорентине, Жени Кадин, итд. Овај свет, о коме је један од наших сликара био духовито казао, показујући на вртлог бала у Опери: „Кад човек помисли, да све то има кућу, да се одева и да живи добро, то му даје збиља лепо мишљење о човеку!” Овај тако опасни свет провалио је као поплава у ову историју живота са својим типичним фигурама Флорине и славне Малаге у романима *Евина кћи* и *Лажна љубазница*; али да би могао да га наслика вероватно, историчар мора да постави размеру између броја ових личности и разноврсности расплета њихових чудноватих живота, који се завршавају бедом у њеном најстрашнијем облику, прераном смрћу, имућношћу, срећним браковима и покаткад богатством.

Госпођа Шонц, која је била прво позната под именом мале Аурелије за разлику од једне своје супарнице много мање духовите него она, припадала је највишој класи ових жена, чију социјалну корист не могу да оспоре ни префект Сене, ни они који се брину о напретку града Париза. Свакако пацов окривљен да руши богатства, која често не постоје, бори се о првенство са кастором. Без Аспазиија из кварта Нотр-Дам де Лорет, не би се сазидале толике куће у Паризу. Љубитељке нових стилова, оне иду, гоњене спекулацијом, дух брежуљака

Монмартра и побадају кочиће својих шатора, да кажемо без игре речи, у овим пустињама камена и скићеног вајарским облицима, који украшава европске улице Амстердама, Милана, Штокхолма, Лондона, Москве, ових архитектуралних степа, где ветар хуји око многобројних натписа који одају њихову празнину овим речима: *Станови за издавање!*

Положај ових дама тачно се одређује оним положајем који оне заузимају у овим апокрифним квартовима: ако се њихова кућа налази близу линије коју је обележила улица Провансе, жена има ренте; али ако се ова жена удаљује на линији спољних булевара, ако се пење навише ка одвратној вароши Батињол, она је без прихода.

Дакле, када је г. де Рошфид срео госпођу Шонц, она је становала на трећем спрату једне једине куће која је постојала у Берлинској улици, она се била улогорила на ивици несреће и на ивици Париза. Ова жена - девојка није се звала, то већ можете претпоставити, ни Шонц, ни Аурелија. Она је скрила име свога оца, једног старог војника царства, вечитог пуковника који цвета у зору свих женских егзистенција, било као отац, било као заводник.

Госпођа Шонц добила је бесплатно образовање у Сен-Дени, у коме се одлично васпитавају младе девојке, али који не даје младим девојкама ни мужа ни средства за живот при излазу из ове школе, која је изврсна *царева творевина*, али којој је

недостајала једна једина ствар: *цар!* „Ја ћу бити ту да удомим ћерке својих легионара“, одговорио је он на примедбу једног од својих министара, који је гледао у будућност. Наполеон је исто тако био рекао: „Бићу ту!“ за чланове Института, којима је боље не давати никакву плату него слати им месечно осамдесет и три франка, што је мање него плата извесних слугу.

Аурелија је заиста била кћи храброг пуковника Шилца, вође оних смелих алзашких присталица који умало што нису спасли цара у рату у Француској 1814 године, и који је умро у Мецу, опљачкан, покраден и упропашћен. Наполеон је 1814 год. послао у Сен-Дени малу Жозефину Шилц, која је тада имала девет година. Ово сироче без оца и мајке, без заштите, без средстава, није било избачено из завода кад су се по други пут повратили Бурбони. Она је ту била поднадзорница до 1827 године; али тада изгуби стрпљење и њена лепота је заведе.

Кад је постала пунолетна, Жозефина Шилц, царичино кумче, ушла је у бурни живот куртизане, намамљена у ову сумњиву будућност кобним примерима неких својих другарица, које су као и она биле без средстава, и које су уживале у својој одлуци. Она је заменила оно *ил* из породичног имена једним *он* и ставила се под заштиту свете Аурелије. Жива, духовита, образована, она је учинила више грешака него њене глупље другарице, које су грешиле само из рачуна.

Пошто је живела са писцима сиромашним али непоштеним, духовитим али задуженим; пошто је била покушала да живи са неколико богатих људи, који су били толико исто рачунције колико и глупи, пошто је била жртвовала сигуран живот правој љубави и прошла кроз све школе где се стиче искуство, једнога дана у крајњој беди, кад је код Валентиноа, овој првој станици Мизара,¹ играла са хаљином, шеширом и марамом који су сви били позајмљени, она је привукла Артурову пажњу, који је ту дошао да види чувени галоп! Она је својим духом занела овог племића који није више знао каквој страсти да се ода; и тако, после две године откако га је била напустила Беатриса, чији га је дух доста често понижавао, маркиза нико није осудио што се оженио у тринаестом париском кварту с овом јефтином Беатрисом.

Сада ћемо да овлаш оцртамо овде четири годишња доба среће. Потребно је да се покаже да теорија брака у тринаестом кварту њоме обавија подједнако све оне којима она влада. Било да сте маркиз и четрдесетогодишњак, или шездесетогодишњак и бивши трговац, шестоструки милионар или рентијер (видети у роману *Први кораци у животу*), велики господин или грађанин, стратегија страсти, изузев разлике тесно везане за социјалне зоне, не мења се. Срце и кеса увек су у тачно одређеној сра-

¹ Филип Мизар (1793—1859), музичар, шеф оркестра на великим париским баловима тога времена. — Прим. прев.

змери. Најзад ви ћете моћи да оцените тешкоће на које ће наићи војвоткиња у извођењу своје намере милосрђа.

Човек не зна каква је у Француској моћ речи над простим људима, ни какво зло чине људи од духа који их измишљају. Тако, никакав књиговођа не би могао да прорачуна цифре своте које су остале неплодне, затворене на дну племенитих срдаца и касе свом одвратном фразом: *tiger une carotte*.¹ Ова реч је постала тако популарна, да јој се може допустити да упрља ову страну. Уосталом, улазећи у тринаести кварт, треба примити и његово живописно наречје. Г. де Рошфид, као и сви слаби духови, плашио се увек да ће бити преварен.

Од самог почетка своје страсти за госпођу Шонц, Артур је био на опрези и био је тада сасвим *пацов*, да употребимо ову другу реч која је у обичају у атељеима среће и у сликарским атељеима. Реч *пацов*, кад се примени на какву младу девојку, значи гост, али ако се примени на човека, она значи домаћин који цицијаши. Госпођа Шонц је имала и сувише духа, а познавала је тако добро људе, да је имала највеће наде после једног таквог почетка. Г. де Рошфид давао је пет стотина франака месечно госпођи Шонц, наместио јој је био скромно један стан од хиљаду и двеста франака на другом спрату у улици Кокнар и почео да проучава Аурелијин

¹ Подвалити, измамити новац подвалом. — Прим. прев.

карактер. Она му је помогла у том студирању карактера, јер је приметила то ухођење.

Тако је Рошфид био срећан што је нашао једну жену са тако лепим карактером; али он у томе није видео ништа чудновато: мати јој је била једна Бернхајм из Бадена, поштена жена! Аурелија је међутим била тако добро васпитана!... Говорила је енглески, немачки и италијански, познавала је дубоко стране књижевности. Могла је да се мери без бојазни са пијанистима другог реда. И имајте на уму ову оцену! она је на своје таленте гледала као људи из највиших кругова, није о њима ништа говорила. Узимала је четку од каквог сликара, сликала њоме као од шале, правила какву главу доста добро и изазивала тиме опште изненађење. Из доколице, за време док је чамила као надзорница, она је била дотерала и до неких знања у наукама; али њен живот куртизане био је покрио ово семе једним покривачем соли и наравно она је чинила част своме Артуру тиме што су ове драгоцене клице цветале, јер их је она поново неговала.

Аурелија је почела тиме што је показала једну несебичност равну сладострашћу, а то је све омогућило овој трошној лађици да се чврсто привеже за овај велики брод. Ипак, при крају прве године, правила је простачку галаму у претсобљу својим каљачама удешавајући да се враћа кући у тренутку кад је маркиз чека и крила је доњу ивицу своје хаљине претерано упрскане блатом, али

тако да је управо тим прикривањем њу показивала. Најзад, она је знала тако савршено да убеди свога татицу, да је сва њена жеља, после толиких висина и понижења, била у томе да себи поштено обезбеди мали грађански живот, да је десет месеци после њиховог сусрета већ почео други начин живота.

Госпођа Шонц је добила тада један леп стан, у улици Нев-Сен-Жорж. Артур није више могао да скрива своје богатство од госпође Шонц, дао јој је господствен намештај, сребрн сервис, хиљаду и двеста франака месечно, једна мала ниска кола са једним коњем, али само на послугу, и дао јој лакеја доста издашно. Госпођа Шонц није била задовољна овом дарежљивошћу, она је прозрела разлоге оваквог држања свога Артура и у томе видела рачуне једног пацова.

Изнурен кафанским животом, где је већином врло рђава кујна, где најмања гурманска вечера кошта шездесет франака од особе, а двеста франака ако би човек позвао три пријатеља, Рошфид је давао госпођи Шонц четрдесет франака дневно за вечеру за себе и за једног од својих пријатеља, подразумевајући ту све. Аурелија се чувала да то одбије. Пошто је била успела да маркиз прими све манице њеног морала, које је издала за једну годину на његове навике, он је њу са наклоношћу послушао кад је потражила пет стотина франака месечно више за своју тоалету, да не би срамотила сво-

га татицу, чији су пријатељи сви били чланови Цокеј - клуба.

— То би било дивно, рече она, кад би вас Растињак, Максим де Трај, д'Езгрињон, Ла Рош-Хугон, Ронкрол, Лажински, Ленонкур и други нашли са каквом госпођом Еврар! Уосталом, имајте поверења у мене, татице мој, ви ћете се тиме користити!

Заиста, Аурелија се потрудила да развије нове врлине у овој новој фази. Она се показала у улози домаћице, и из ње је извукла највећу корист. Она је говорила да излази на крај без дугова са две хиљаде пет стотина франака месечно, што нико никада није видео у Сенжерменском предграђу тринаестог кварта, и давала је вечере далеко богатије него што су вечере Нисенжанове; ту су се пила одлична вина по десет и дванаест франака боца. Тако је Рошфид био очаран и врло срећан што је могао да често позива своје пријатеље код своје љубазнице, налазећи у томе уштеду, и говорио је обухватајући је око струка:

— Ово је право благо!...

Ускоро је он њу претплатио на једну трећину ложе у Италијанској опери, а најзад је почео да је води и на премијере. Почео је и да пита за савет своју Аурелију, признајући да су њени савети изврсни; она му је допустила да узима њене духовите досетке, које је она правила сваки час и које, зато што нису биле познате, подигоше његов глас човека за друштво. Најзад он је стекао уверење да

га она истински воли, и то због њега самога. Аурелија није хтела да усрећи једног руског кнеза, чак ни по цену од пет хиљада франака месечно.

— Ви сте срећни, драги мој маркиже, узвикнуо је стари кнез Галатион, завршавајући једну партију виста у клубу. Јуче, кад сте нас били оставили насамом, госпођу Шонц и мене, ја сам хтео да вам је отмам; али она ми рече: „Мој кнеже, ви нисте лепши, али сте старији од Рошфида; ви бисте ме тукли, а он је као какав отац за мене, налазите ли у томе макар и најмањи разлог да мењам човека!... Ја не осећам за Артура луду страст, какву сам осећала за мале лоле са лакованим чизмама и чије сам дугове плаћала; али ја га волим као што жена воли свога мужа, кад је поштена жена.” И избацила ме је напоље.

Ове речи, које нису биле претеране, врло су много допринеле оном стању напуштености и опадања које је убијало углед палати Рошфид. Ускоро Артур премести свој живот и своја задовољства код госпође Шонц и ту се добро осећао; јер при крају треће године имао је четири стотине хиљада франака уштеђених.

Почела је трећа фаза. Госпођа Шонц постаде најнежнија мајка за Артуровог сина; она је ишла да га доводи из колежа и сама га одводила; она је затрпала поколонима, слаткишима и новцем ово дете, које је њу називало својом мамицом, и које је њу обожавало. Она је почела да управља и има-

њем свога Артура и она га је натерала да купи акције у опадању пре чувеног лондонског уговора, који је оборио министарство од првог марта. Артур је добио двеста хиљада франака, а Аурелија није затражила ниједну пару.

Центлмен као што је он био, Рошфид је уложио својих шест стотина хиљада франака у акције Банке, а половину тих деоница дао је на име госпођице Жозефине Шилц. Једна мала кућа, узета под закуп у улици Ла Бријер, била је поверена Грендоу, овом великом архитекти малих украса, са налогом да од ње начини једну слатку бонбонијеру. Рошфид се није од тада више обрачунавао са госпођом Шонц, која је примала приходе и плаћала рачуне.

Поставши његова жена... од поверења, она је оправдала овај назив тиме, што је усрећила више него икада свога татицу, она је познавала све његове ћуди, она их је задовољавала, као што је госпођа де Помпадур повлађивала свима ћудима Луја XV. Она је постала најзад званична љубазница, неограничен господар. Стога је она дозволила себи да помаже прекрасне младе људе, уметнике, књижевнике, почетнике у слави, који су порицали вредност старих и модерних и трудили се да направе себи велики глас стварајући мале ствари.

Држање госпође Шонц, ремек - дело тактике, треба да вам покаже сву њену надмоћност. Прво, десет до дванаест младих људи забављали су Артура,

снабдевали су га духовитим досеткама, оштроумним расуђивањима о свима стварима, а нису доводили у питање верност домаћице; затим, они су је држали за једну изванредно паметну жену. Стога ови живи огласи, ови путујући чланци, учинили су да госпођа Шонц буде најпријатнија жена која постоји на ивици која дели тринаести квартал од других дванаест. Њене супарнице, Сузана Гајар, која је од 1838 имала над њом преимућство што је постала удата жена у законитом браку, ово је потребан плеоназам да би објаснио прави брак, Фани Боуре, Маријета, Антонија, шириле су клевете више него смешне о лепоти ових младих људи и о љубазности са којом их је г. де Рошфид примао. Госпођа Шонц, која је стајала за три шале, говорила је она, изнад духа ових дама, једног дана, на једној вечери, коју је давао Натан код Флорине, после једног бала у Оперу, рекла је њима, пошто им је објаснила своју срећу и своје успехе, ово: „Чините исто тако!“... и то се запамтило. Госпођа Шонц је у то доба продала тркачке коње и предала се разматрањима, које је она без сумње дуговала критичком духу Клода Вињона, једног од својих сталних гостију.

— Ја бих разумела што се кнежеви и богати људи предано баве неговањем коња, али само тако кад би они тиме чинили добро земљи, а не детињасто задовољавали своје самољубље играча. Кад бисте ви имали ергеле на своме имању, кад бисте

на њему одгајивали хиљаду до хиљаду и двеста коња, кад би свако дао да трче најбољи коњи његове ергеле, кад би се све ергеле Француске и Новаре такмичиле на свакој свечаности, то би било величанствено и лепо; али ви купујете коње као што директори позоришта праве уговоре са уметницима, ви понижавате једну установу, док не постане игра, ви имате Берзу ногу, као што имате Берзу новца! То је недостојно. Зар хоћете тек онако да баците шездесет хиљада франака, само да бисте прочитали у новинама: *Лелија г-на де Рошфид тукла је за једну дужину Жутиловку г-на војводе де Реторе?*... Више би вредело да овај новац дате песницима, који би вас обесмртили у стиховима и у прози, као покојни Монтијон!

Како му је стално говорила о томе, маркиз је најзад увидео некорисност трка и он је уштедео шездесет хиљада франака, а идуће године госпођа Шонц му је казала:

— Ја те више ништа не стајем Артуре!

Многи богати људи завидели су маркизу на госпођи Шонц и трудили су се да му је преотму; али, као и руски кнез, узалуд су се бактали.

— Слушај, драги мој, била је она рекла на петнаест дана пре тога Финоу, који се обогатио, ја сам сигурна да би ми Рошфид опростио какву малу страст, ако бих полудела за ким, али једна жена никада не напушта једног маркиза овакве дечиње доброте због каквог скоројевића, као што си

ти. Ти ме не би никада могао ни одржати у положају у који ме је ставио Артур, он је од мене начинио једну поштену полужену а, ти, ти у томе не би никада успео, чак и кад би се оженио мноме.

Четврти период је дакле био почео, период *на-вике*, последња победа оних ратних планова у овој врсти борбе и после којих ове жене кажу о човеку: „Имам га у рукама!“ Рошфид, који је купио једну малу палату на име госпођице Жозефине Шилц, једну ситницу од осамдесет хиљада франака, био је, у тренутку кад је војвоткиња створила своје планове, дошао дотле да се размеће својом љубазницом, коју је назвао Нинон II, хвалећи њено строго поштење, изврсне манире, образовање и дух. Он је код госпође Шонц био нашао место својим манама, особинама, укусима и уживањима, и налазио се у оном делу живота у коме се, било због изнурености, било због равнодушности или због филозофије, један човек не мења више, него се у томе држи или своје жене, или своје љубазнице.

Може се разумети сва вредност коју је госпођа Шонц била стекла за пет година, кад се сазна да је требало бити предложен много времена унапред па да човек буде примљен код ње. Она није хтела да прима досадне богате људе и покварене људе; она се одрицала своје строгости само ради великих аристократских имена.

— Ови, говорила је она, имају права да буду глупи, јер су *отмени*!

Она је јавно располагала са три стотине хиљада франака које јој је Рошфид био дао и којима је управљао један *доброћудни мењач*, Гобнем, једини кога је она примала; али она је сама управљала једном малом тајном сумом од две стотине хиљада франака, прикупљеном од њених прихода које је заштедела за три године и од оних доходака које су доносиле непрекидно оне три стотине хиљада франака, јер је она признавала само оних познатих три стотине хиљада франака.

— Што више зарађујете, мање се богатите, рече јој једнога дана Гобнем.

Тајна каса пунила се накитом и дијамантима, које би Аурелија носила само један месец дана и које би затим продавала, и од сума које је он давао да плати њене старе лудости. Кад би јој казали да је богата, госпођа Шонц би одговарала да триста хиљада франака доносе ренту од дванаест хиљада франака и да их је она била потрошила у најтежим данима свога живота, онда кад је воле-ла Лустоа.

Ово држање наговештавало је неку намеру, и верујте, госпођа Шонц је заиста имала један план. Љубоморна већ две године на госпођу ди Бриел, њу је срце болело да се венча у општини и цркви. Сви социјални положаји имају своје забрањено воће, једна мала ствар коју жеља увећава дотле, да постаје тешка као свет. Ова сујета се неизбежно удвостручила са сујетом за једним другим

Артуром, кога никаква шпијунажа није могла да открије. Бигзиу је мислио да је овај изабраник сликар Леон де Лора, а сликар је мислио да је то Бигзиу, који је прешао четрдесету и који је морао да мисли на уредан живот. Сумње су се такође односиле и на Виктора де Вернисе, једног младог песника, који је припадао Каналисовој школи, и чија је страст за госпођу Шонц ишла чак до лудила; а песник је оптуживао Сидмана, једног вајара, да је он његов срећни супарник. Овај уметник, један врло леп младић, радио је за златаре, за трговце статуа, за драгуљаре, он је желео да постане други Бенвенуто Челини.

Клод Вињон, млади гроф де Ла Палферина, Гобнем, Вермантон, цинички филозоф, и други редовни гости овог забавног салона, били су с времена на време сви под сумњом, па им је ипак свима призната невиност. Нико није био дорастао госпођи Шонц, чак ни Рошфид, који је мислио да она има неку слабост према младоме и духовитоме Ла Палферини; она је била поштена из рачуна, и мислила је само на један добар брак.

Код госпође Шонц могао се видети само један једини сумњив човек, Кутир, због кога су берзијанци често јадиковали; али Кутир је био један од првих пријатеља госпође Шонц, само му је она једина била остала верна. Лажна узбуна од 1840 однела је последњи капитал овог шпекуланта, који је веровао у добар исход првога марта; Аурелија, виде-

ћи га у несрећи, удесила је, као што смо видели, да Рошфид игра у супротном правцу. Она је то била која је последњу несрећу овог проналазача премија и командитних друштава назвала *рашивањем*.

Срећан што је нашао склониште код Аурелије, Кутир, коме је Фино, вешт човек, али ако хоћете најсрећнији међу свима скоројевећима, давао с времена на време по неку новчаницу од хиљаду франака, био је једини прилично рачунџија и понудио је своје име госпођи Шонц, која га је проучавала да дозна да ли би смели шпекулант имао снаге да прокрчи себи пут у политици, и да ли би имао прилично захвалности да не остави своју жену. Кутир, човек од четрдесет три године, врло изнурен, није могао рђаву звучност свога имена да поправи својим пореклом, он је мало говорио о онима који су га довели на овај свет. Госпођа Шонц је уздисала због оскудице способних људи, кад јој сам Кутир претстави једног паланчанина који је имао обе дршке за које жене хватају ову врсту крчага кад хоће да их чувају.

Нацртати ову личност, значи сликати један део данашње младежи. Овде ће удаљавање од предмета бити историја.

Године 1838, Фабијен де Ронсре, син једног председника сената у Краљевском суду у Кану, који је умро пре годину дана, напустио је Алансон, пошто је дао оставку на судијски положај, ме-

сто на коме је, због очеве воље, лудо губио време, како је он то говорио, и дошао је са великом буком у Париз да прокрчи себи пут, — норманска идеја, тешко остварљива, јер једва ако је имао осам хиљада франака ренте, пошто је његова мати била још жива и уживала право на непокретно имање у Алансону. Овај младић био је већ, са неколико путовања у Париз, окушао своје уже као какав циркуски играч, и увидео грешку великог социјалног крпежа 1830 године; тако је он рачунао да одатле извуче користи, угледајући се на примере буржоаског лукавства. Ово захтева један брз поглед на последице новог поретка ствари.

Модерна једнакост, која је у наше доба прекомерно развијена, развила је неминовно у приватном животу, упоредо са политичким животом, охолост, самољубље и сујету, три главна одељка социјалног ја. Глупаци желе да их држе за људе од духа, паметни људи желе да буду људи од талента, људи од талента желе да их називају генијалним људима; а што се тиче генијалних људи, они су разумнији, они пристају да буду само полубогови. Ова склоност савременог јавног духа, која у скупштини нагони фабриканта да буде љубоморан на државника, а администратора да буде љубоморан на песника, нагони глупаке да клеветају људе од духа, а људе од духа да клеветају људе од талента, људе од талента да клеветају међу собом оне који их превазилазе за неколико палаца,

а полубогове да прете установама, престолу и свему ономе што њих безусловно не обожава.

Чим је један народ потпуно неполитички оборио социјалне снаге, он отвара бране кроз које јурне бујица нижих амбиција, од којих и најмања хоће да буде на челу; он је имао у својој аристократији једно зло, како кажу демократи, али једно зло одређено, јасно ограничено; он замењује то зло са десет других аристократија, које су међу собом супарнице и наоружане, а то је најгоре стање. Проглашењем једнакости за све, обнародована је *Декларација права зависти*.

Ми данас уживамо у пировањима Револуције која су пренесена у на изглед мирну област духа, индустрије и политике; према томе изгледа да слава, која се заслужи радом, службом и талентом, јесте преимућство које се даје на рачун масе. Ускоро ће се аграрни закон проширити и на поља славе. Никада, ни у које време, човек није из детињастих разлога захтевао да се његово име истакне на јавном месту. Људи хоће да се одликују по сваку цену смешним странама, тиме што глуме љубав за слободу Пољске, за нов казнени систем, за будућност ослобођених робијаша, за рђаве малолетнике изнад и испод дванаест година, за све социјалне беде.

Ове различите маније стварају лажна достојанства претседника, потпретседника и секретаре друштава, чији број у Паризу премаша онај број

социјалних питања која треба да се реше. Срушено је велико друштво, да се од њега начини хиљаду малих по угледу на покојно. Зар ове паразитске организације нису знак распадања? зар није то гмизање црва на лешу? Сва ова удружења су кћери исте мајке, таштине. А католичко милосрђе и право доброчинство не поступају тако, они испитују зло на ранама и лече га, а не држе дуге говоре у скупштинама о узроцима болести само из задовољства да беседе.

Фабијен де Ронсре, иако није био човек виших способности, био је наслутио вежбањем оног лаког чула, које је одлика Нормандије, сву корист коју може да извуче из овог јавног порока. Свако доба има своје одломке, којима се вешти људи користе. Фабијен је мислио само на то шта да чини па да се о њему говори.

— Драги мој, човек треба да удеси да се о њему говори, па да постане нешто! говорио је он краљу Алансона де Бускијеу, једном пријатељу свога оца, кад је полазио. Кроз шест месеци бићу познатији него ви!

Фабијен је тако био израз духа свога времена, он није њиме господарио, он му се покораво. Он је започео међу боемима, у једном кварту моралне топографије Париза (видети *Један краљ боема, Слике из париског живота*), где је био познат под именом *Наследника*, због неких расипности из рачуна. Ронсре је био искористио Кутирове лудо-

сти за лепу госпођу Кадину, једну од нових глумица, којој су придавали највише талента у једноме од мањих позоришта, и за коју је он, за време свог краткотрајног богатства, био наместио у улици Бланш један изванредан стан у приземљу са вртом.

Тако су се упознали Ронсре и Кутир. Норманђанин, који је хтео раскош, али већ готову, купио је Кутиров намештај и украсе које је овај морао да остави у стану, један киоск за пушење, једну галерију од неотесаног дрвета постављену инди-ском трском и украшену земљаним посуђем, кроз коју се пролазило до киоска кад пада киша. Кад су честитали Наследнику на његовом стану, он га је назвао својом јазбином. Паланчанин се добро чувао да каже да је архитекта Грендо ту показао сву своју способност, као и Стидман у скулптури, а Леон де Лора у сликарству; јер му је главна мана била оно самољубље које допире чак до лажи у жељи да се покаже вишим него што је.

Наследник је употпунио овај сјај једном стакларом коју је поставио дуж зида према југу, не зато што је волео цвеће, него зато што је хтео да се у јавном мњењу прочује вртарством. У овом тренутку он је скоро допро до циља. Пошто је постао потпретседник једног вртарског друштва, коме је претседавао војвода де Висенбур, брат принца Кијавари, млађи син покојног маршала Вернона, он је био закитио траком Легије части своје потпретседничко одело после једне изложбе произво-

да; приликом отварања он је говор, купљен од Лустоа за пет стотина франака, изговорио смело као да је његов. Он је био примећен због једног цвета који му је био дао стари Блонде из Алансона, отац Емила Блондеа, и који је он изложио као да је из његове стакларе. Овај успех није значио ништа.

Наследник, који је желео да га сматрају као човека од духа, био је скројио план да се придружи славним људима да од њих добије одблесак славе, план тешко изводљив кад се за основу има само један буџет од осам хиљада франака. Тако се Фабијен де Ронсре обраћао редом и без успеха на Бигзија, Стидмана и Леона де Лора, да га они претставе госпођи Шонц и да и он уђе у ову менаџерију лавова свих врста. Он је тако често позивао Кутира на вечеру, да је Кутир категорички казао госпођи Шонц, да би требало да прими једног овако оригиналног човека, ако ни за шта друго оно бар да од њега начини једног од својих елегантних слугу без плате, какве домаћице употребљују у пословима за које нема слугу.

За три вечери, госпођа Шонц прозрела је Фабијена и рекла је у себи:

— Ако ми се Кутир не буде свидео, сигурна сам да ћу победити овога. Сада је моја будућност на сигурним ногама!

Овога глупака, коме се цео свет смејао, примала је сада најрадије, али са намером која је ово првенство понижавала, и у овај избор није нико ни

посумњао, толико је био невероватан. Госпођа Шонц је занела Фабијена, осмесима које му је до-
бацивала крадом, малим сценама које би играла на
прагу врата кад би га последњег испраћала, и то
кад је г. де Рошфид увече остајао код ње. Она је
често доводила Фабијена као трећег са Артуром у
своју ложу у Италијанској опери и на премијере;
она се за то правдала говорећи да му дугује за
такву и такву услугу, и да није знала како да му
захвали. Људи имају међу собом неку уображе-
ност, која се исто тако налази и код жена, а то
је да желе да буду вољени апсолутно.

Али међу свима ласкавим страстима ниједна
није тако цењена као страст једне госпође Шонц
према онима који постају предмет једне љубави
зване љубави срца, за разлику од какве друге љу-
бави. Једна жена као госпођа Шонц, која је изи-
гривала велику даму, и чија је права вредност била
врло висока, морала је бити и била је читав понос
за Фабијена, који се занео њоме толико, да се код
ње увек појављивао у вечерњем оделу, лакованим
ципелама, отворено жутим рукавицама, везеној ко-
шуљи и са чипком, у прслуцима увек новим, нај-
зад са свима спољним знацима дубоког обожава-
ња. Месец дана пре разговора који је водила вој-
воткиња са својим исповедником, госпођа Шонц
била је поверила тајну свога рођења и свог пра-
вог имена Фабијену, који није разумео намеру овог
њеног поверења. Петнаест дана доцније, госпођа

Шонц, коју је зачудио недостатак Норманђанино-
ве интелигенције, узвикнула је:

— Боже мој, ала сам глупа! он верује да га во-
лим њега ради.

И тада она поведе Наследника у својим колима
у Булоњску Шуму, јер је она већ годину дана има-
ла једна мала кола и једна ниска мала кола са два
коња.

Овако јавно у четири ока, она је говорила о сво-
јој судбини и објавила да жели да се уда.

— Ја имам седам стотина хиљада франака, ре-
кла је она; признајем вам да бих, ако сретнем ка-
ког човека пуног амбиције и који би разумео мој
карактер, променила положај, јер да ли знате ка-
кав је мој сан? Желела бих да будем грађанка, да
уђем у једну поштену породицу и да усрећим сво-
га мужа и своју децу!

Норманђанин је много желео да га госпођа
Шонц више одликује него остале; али да је узме
за жену, ова лудост изгледала је скоро немогућа
једноме бећару од тридесет и осам година, кога је
Јулска револуција начинила судијом. Када је виде-
ла ово оклевање, госпођа Шонц узе Наследника на
нишан својих духовитих стрела, својих шала, свога
презира и окрете се Кутиру. За осам дана шпеку-
лант, коме је пружио да наљуши њену касу, по-
нуди јој своју руку, своје срце и своју будућност,
три ствари једнаке по вредности.

Тако су стајале мајсторије госпође Шонц у тренутку кад се госпођа де Гранлије распитала о животу и обичајима Беатрисе из улице Сен-Жорж.

По савету опата Бросета војвоткиња замоли маркиза д'Ажида да јој доведе краља свих политичких неваљалаца, славног грофа Максима де Трај, надвојводу боема, најмлађег међу младим људима, иако је имао педесет година. Г. д'Ажида је удесио да вечера са Максимом у клубу у улици Бон, и предложио му је да оде војводи де Гранлије, који је, осетивши костобољу пре вечере, био сам. Иако би зет војводе де Гранлије, рођак војвоткињин, имао право да га уведе у салон у који овај није никад ушао, Максим де Трај није се преварио о важности једног таквог позива; он је мислио да је потребан војводи и војвоткињи. Овај живот у клубу, где се игра са људима који се не примају у свој салон, није неважна црта овог времена.

Војвода де Гранлије указао је част Максиму да се направи болестан. После петнаест одиграних партија виста, он оде да легне, остављајући своју жену насамо са Максимом и д'Ажидом. Војвоткиња, коју је помагао маркиз, саопшти свој предлог г-ну де Трај и затражи његову сарадњу, иако је изгледало да тражи од њега само савет. Максим је слушао до краја не говорећи и чекао да проговори тек онда кад војвоткиња буде непосредно затражила његову помоћ.

— Госпођо, ја сам све добро раумео, рече јој он, пошто је бацио на њу и на маркиза један од оних погледа оштроумних, дубоких, лукавих, потпуних, којим ови велики лупежи умеју да збуне своје саговорнике. Д'Ажида вам може рећи да, ако ико у Паризу може да води ово двоструко посредовање, то сам ја, а да вас у то не умешам и да се чак и не зна да сам вечерас овде био. Само, пре свега, утврдимо претходне погодбе. Шта мислите да жртвујете?...

— Све што буде требало.

— Добро, госпођо војвоткињо. Тако, као цену за мој труд, ви ћете ми учинити част да примите у вашу кућу и да озбиљно штитите госпођу грофицу де Трај.

— Зар си ти ожењен?... узвикну д'Ажида.

— Оженићу се кроз петнаест дана наследником једне богате породице, али прекомерно буржоаске, чиним жртву јавном мишљењу! улазим у сам принцип моје владе. Улазим у нову кожу. Тако, госпођа војвоткиња може да разуме какав ће значај имати за мене то што ће она и њена породица примати моју жену. Ја сам сигуран да ћу бити посланик после оставке коју ће мој таст дати на своју дужност, а добио сам и обећање за једно дипломатско место у складу са мојим новим богатством. Не видим зашто моја жена не би била тако исто добро примана као госпођа де Портандиер у ово друштво младих жена, где блистају госпође де

Ла Басти, Жоржа де Мофрињез, де л'Есторад, ди Геник, д'Ажида, де Ресто, де Растињак и де Ванднес! Моја жена је лепа и ја се обавезујем да скинем са ње буржоаску капу од памука!... Примате ли ове услове, госпођо војвоткиња?... Ви сте побожни и, ако ви пристанете, ваше обећање, за које знам да је свето, помоћи ће много да променим свој живот. Још једно добро дело које ћете тиме учинити!... Авај! ја сам доста дуго био краљ рђавих људи; али хоћу лепо да завршим. Најзад у грбу ми имамо *плаво поље са златном химером, која сипа ватру из уста, са црвеним канцама и зеленим краљуштима, са контрахермелином на врху*, и то још из времена Франсое I, који је сматрао за нужно да да племство собару Луја XI, и ми смо грофови још из времена Катарине де Медичи.

— Ја ћу примати, ја ћу штитити вашу жену, рече свечано војвоткиња, и моји јој неће окренути леђа, дајем вам за то своју реч.

— Ах! госпођо војвоткиња, узвикну Максим видно узбуђен, ако и г. војвода благоволи да ме прима са извесном добротом, ја вам обећавам, ја, да ћу удесити да ваш план успе, а да вас не стаје много. Али, одврати он после мале паузе, треба да се покоравате мојим упутствима... То ће бити последња сплетка мога бећарског живота, она мора бити утолико боље изведена, уколико се тиче једног доброг дела, рече он смешећи се.

— Да вам се покоравам?... рече војвоткиња. Ја треба дакле да се умешам у све то?

— Ах! госпођо, ја нећу нимало да вас компромитујем, узвикну Максим, и ја вас сувише поштујем; зато ћу водити рачуна о томе. Треба једино да се држите мојих савета. Тако, на пример, треба да ди Геника његова жена одведе некуда као какву светињу, да не буде ту две године, треба да га одведе да види Швајцарску, Италију, Немачку, најзад колико је могуће више земаља...

— Ах! ви одговарате на страх мога исповедника, узвикну наивно војвоткиња сећајући се оштроумне примедбе опата Бросета.

Максим и д'Ажида нису могли а да се не осмехну на мисао ове сагласности између неба и пакла.

— Да госпођа де Рошфид не би видела више Калиста, продужи она, сви ћемо путовати, Жист и његова жена, Калист и Сабина, и ја. Оставићу Клотилду са оцем...

— Не треба да славио победу, госпођо, рече Максим, ја назирем огромне тешкоће, ја ћу их без сумње победити. Ваше поштовање и ваша заштита цена су која ће ме натерати да учиним велике гадости; али то ће бити...

— Гадости? рече војвоткиња прекидајући овог модерног крцалију и показа на своме лицу толико исто гађења колико и чуђења.

— И ви ћете у њих загазити, госпођо, пошто сам ја ваш заступник. Али зар ви не знате до кога

је степенa заслепљености госпођа де Рошфид дове-
ла вашег зета? Ја сам то сазнао од Натања и од
Каналиса, између којих се она колебала тада кад
се Калист бацио у ову чељуст лавице! Беатриса
је умела да убеди овог поштеног Бретањца да ни-
када није никога волела осим њега, да је поштена,
да је Конти био љубав мозга, којом су врло мало
били обузети срце и остало, дакле само једна му-
зичка љубав!... А што се тиче Рошфида, то је
била љубав из дужности. Тако, ви разумете, она је
девица! Она то и доказује тиме што се не сећа ни
свога сина, она већ годину дана није тражила ни
једанпутa да га види. Истина, мали гроф имаће
дванаест година, и он има у госпођи Шонц мајку
утолико више, уколико је, као што знате, материн-
ство страст жена ове врсте. Ди Геник би се сатро,
а сатро би и своју жену због Беатрисе! И ви ми-
слите да је лако извући човека, кад је он на дну
провалије лаковерности?... Али, госпођо, и Шек-
спиров Јаго би овде изгубио сав свој труд. Мисли
се да Отело, да његов млађи брат Оросман, да
Сен-Пре, Рене, Вертер и други љубавници, који
уживају углед љубавника, претстављају љубав!
Никада њихови оцеви, са срцем као на поледици,
нису знали шта је неограничена љубав. Једино
је Молијер њу наслутио. Љубав, госпођо војвотки-
њо, није кад се воли племенита жена, једна Клари-
са, леп напор, Бога ми!... Љубав, то је кад човек
себи каже: „Она коју ја волим неваљала је, она ме

вара, она ће ме варати, она је блудница, она мири-
ше на пржење у паклу...” и ка њој одлази, и код
ње налази плаветнило етра, рајско цвеће. Ето
како је волео Молијер, ето како волимо ми, рђави
људи; јер, ја, ја плачем гледајући велику сцену
Арнолфа!... И, ето како ваш зет воли Беатри-
су!... Ја ћу имати муке да одвојим Рошфида од
госпође Шонц, али госпођа Шонц ће без сумње на
то пристати; ја ћу проучити њену душу. Што се
тиче Калиста и Беатрисе, за њих треба ударац се-
кире, врло велика издајства, и тако ниска, да ваша
поштена машта не може дотле ни да сиђе, осим ако
вам ваш исповедник не би пружио руку... Ви сте
тражили оно што је немогуће, добићете га... И,
упркос моје одлуке да се послужим огњем и ма-
чем, ја вам не обећавам апсолутни успех. Ја позна-
јем љубавнике који не отступају ни пред најстра-
шнијим разочарењима. Ви сте сувише часни да би-
сте могли упознати власт коју имају жене које
нису такве...

— Не почињите ова срамна дела док не питам
за савет опата Бросета, да бих знала колико ћу
бити ваш саучесник, узвикну војвоткиња са наив-
ношћу која откри колико има саможивости у побо-
жности.

— Ви нећете ништа знати, драга мајко, рече
маркиз д'Ажида.

На спољним степеницама, док су се маркизова
кола приближавала, д'Ажида рече Максиму:

— Ви сте уплашили ову добру војвоткињу.

— Али она и не слуги, колико је тешко оно што она тражи!... Хоћемо ли у Џокеј-Клуб? Требало би да ме Рошфид позове на вечеру код госпође Шонц; јер ове ноћи мој ће план бити готов и изабраћу на свом шаховском пољу пионе који ће се кретати у партији коју хоћу да играм. У доба свог сјаја, Беатриса није хтела да ме прими; свешћу сад своје рачуне са њом и осветићу вашу рођаку тако свирепо, да ће се осетити можда да је и сувише освећена...

Сутрадан је Рошфид казао госпођи Шонц да ће бити на вечери Максим де Трај. То је значило да је припремио како би могла да покаже сву своју раскош и да спреми изврсну гозбу за овога заслужног познаваоца, од кога су се бојале све жене из реда госпође Шонц; стога је она мислила толико исто и на тоалету, колико и на то како да намести своју кућу, да би могла да прими овога човека.

У Паризу постоји скоро толико исто краљевина колико има и разних уметности, моралних специјалитета, наука, професија; а најјачи од оних који се њима баве добија величанство које му припада; цене га, поштују га његови другови, који познају тешкоће овог заната, и чије дивљење стиче онај који уме њиме да се игра.

Максим је био у очима *пацова* и куртизана један човек изванредно моћан и вешт, јер је умео да уде-

си да га сви врло много воле. Њега су обожавали сви људи који су знали колико је тешко живети у Паризу у споразуму са повериоцима; најзад он није имао другог супарника по елеганцији, по одећу и по духу, осим славног де Марсеа, који га је употребљавао у политичким мисијама. Ово је довољно да објасни његов састанак са војвоткињом, његов уплив код госпође Шонц и утицај његових речи у састанку који је он имао да одржи на Италијанском булевару са једним младим човеком већ славним, иако је тек скоро ушао међу париске боеме.

Сутрадан, кад је Максим де Трај устао, пријавили су му Финоа, за кога је он синоћ био поручио; он га замоли да удеси ручак у Енглеској кафани, где ће Фино, Кутир и Лусто ћеретати крај њега. Фино, који се налазио према грофу де Трај у положају као потпоручник пред маршалом Француске, није могао ништа да му одбије; било је уосталом врло опасно убости овог лава. Стога, кад Максим дође да руча, нађе он Финоа и оба пријатеља за столом; разговор је већ био доспео до госпође Шонц. Кутир, којим су добро управљали Фино и Лусто, који је и не знајући био саучесник Финоу, исприча грофу де Трај све што је овај желео да зна о госпођи Шонц.

Око један сат, Максим је жвакао своју чачкалицу разговарајући са ди Тилеом на тераси кафане Тортони, где се држи, међу шпекулантима, она

мала Берза, која је предговор великој. Изгледало је да је заузет пословима, али је чекао младога грофа де Палферина, који је, у одређено време, морао да прође туда. Италијански булевар је данас што је био Нови мост 1640 године, сви познати људи пролазе туда најмање једанпут дневно. Најзад, после десет минута, Максим пусти руку ди Тилеа, даде знак главом младоме кнезу боема, и рече му осмехујући се:

— Само две речи, грофе!...

Два супарника, један звезда на заходу, други сунце на изласку, одоше да седну на четири столице испред Париске кафане. Максим се старао да седне мало подаље од неколико стараца који су, по навици, седели поређани већ од једног сата после подне, да сунчају своје реуматичне болове. Он је имао јаких разлога да се чува стараца. (Види причу, *Пословни човек*, Сlike из париског живота.)

— Имате ли ви дугова? рече Максим младом грофу.

— Кад не бих имао, зар бих био достојан да наследим ваш престо?... одговори Ла Палферина.

— Кад вам постављам једно овакво питање, то не значи да у то сумњам, одговори Максим, ја једино хоћу да знам да ли је целокупан дуг за поштовање и да ли се пење на пет или на шест!

— Шест чега?

— Шест цифара! да ли дугујете педесет или сто

хиљада?... Ја, ја сам дуговао, до шест стотина хиљада.

Ла Палферина скиде свој шешир са изразом исто тако пуним поштовања као и потсмеха.

— Кад бих имао кредита да узмем на зајам сто хиљада франака, одговори младић, ја бих заборавио своје повериоце и отишао бих да проведем живот у Венецији, усред ремек-дела сликарства; вечери бих проводио у позоришту, ноћ са лепим женама, и...

— И, у мојим годинама шта би било од вас? упита Максим.

— Ја не бих ни доспео дотле, одговори млади гроф.

Максим врати учтиви комплимент своме супарнику подижући овлаш свој шешир покретом смешне озбиљности.

— То је други начин како се гледа на живот, одговори он тоном којим говоре познаваоци. Ви дугујете...?

— Ох! једна ништавност недостојна да је човек повери каквом ујаку; кад бих имао ујака, он би ме искључио из наследства због ове јадне цифре, шест хиљада!...

— Човеку смета више шест, него сто хиљада франака, рече поучно Максим. Ла Палферина! ви имате дрскости у духу, ви имате још више духа него дрскости, ви можете допрети врло далеко, можете да постанете политичар. Пазите... од свих оних

који су се бацили у каријеру на чијем се крају ја већ налазим и у којој су људи хтели да ме спрече, ви сте једини који сте ми се допали.

Ла Палферина поцрвене, толико му је ласкало ово признање које је учинио са љубазном добродушношћу шеф париских пустолова. Овај израз самољубља показао је признање његовог нижег духа које га је вређало; али Максим је разумео овај офанзивни преокрет, који се лако види код природа тако духовитих, и он поправи то одмах тиме што је понудио своје поверење младом човеку.

— Хоћете ли да учините нешто за мене, што ће ме извући из Олимписког циркуса једним добрим браком? Ја ћу много учинити за вас, одговори он.

— Ви ћете ми улили много поноса; то значи остварити басну о Мишу и Лаву, рече Ла Палферина.

— Почињем тиме што ћу вам позајмити двадесет хиљада франака, одговори Максим продужујући.

— Двадесет хиљада франака?... Знао сам добро да баш зато што се шетам по овом булевару..., рече Ла Палферина, као да је хтео нешто да уметне.

— Драги мој, ви треба мало да се учврстите, рече Максим смешећи се, немојте да останете на две ноге, требало би вам шест; чините као ја, ја нисам никад сишао са свога тилбирија...

— Али, зато ћете ми ви тражити ствари које су изнад моје моћи...

— Не, треба да удесите да вас заволи једна жена најдаље за петнаест дана.

— Да ли је то каква девојчура?

— Зашто?

— То би било немогућно; али, ако би се то тичало какве врло поштене жене и врло духовите...

— То је једна врло славна маркиза!

— Ви хоћете да имате од ње писма?... рече млади гроф.

— Ах! гњавиш ме, узвикну Максим. Не, не тиче се тога.

— Треба дакле да је волим?

— Да, у правом смислу...

— Ако морам да се одрекнем естетике, онда је то сасвим немогуће, рече Ла Палферина. Ја, видите, имам у погледу жена извесно поштење: можемо их изигравати, али не да их...

— Ах! нису ме дакле у томе преварили! узвикну Максим. Зар ти мислиш да сам ја човек који предлаже мала неваљалства од два суа?... Не, треба ићи, треба засенити, треба победити... друже, дајем ти вечерас двадесет хиљада франака и десет дана за успех. До виђења вечерас, код госпође Шонц!

— Ја ћу код ње вечерати.

— Добро, одговори Максим. Доцније, кад вам затреба моја помоћ, господине грофе, ви ћете ме наћи, додаде он краљевским гласом, који се обавезује, уместо да обећава.

— Зар вам је ова јадна жена учинила толико зла? упита Ла Палферина.

— Не покушавај да бацаш сонду у моје воде, мали мој, и допусти ми да ти кажем да ћеш у случају успеха имати тако јаку заштиту, да ћеш моћи, као ја, да се повучеш у какав леп брак кад ти буде досадио боемски живот.

— Зар постоји тренутак кад је човеку досадно да се забавља, рече Ла Палферина, кад му је досадно што није ништа, што живи као птица, што лови по Паризу као дивљаци и што се свему смеје?...

— Све замори човека, чак и пакао, рече Максим смејући се. До виђења, вечерас!

Обадва лупежа, млади и стари, устадоше. Кад стиже до својих кола Максим рече у себи:

— Госпођа д'Еспар не подноси Беатрису, она ће ми помоћи... У палату Гранлије, викну он своје кочијашу, видећи да Растињак пролази.

Нађите макар и једнога великог човека без слабости! Максим нађе војвоткињу, госпођу ди Геник и Клотилду у сузама.

— Шта вам је? упита он војвоткињу.

— Калист се није вратио кући, то је први пут, и моја Сабина је у очајању.

— Госпођо војвоткињо, рече Максим и одвоји побожну жену ка прозору, за име Бога, који ће нам судити, чувајте у највећој тајности моју оданост, захтевајте то и од д'Ажиде, да никад Калист ништа не дозна за нашу заверу, или ћемо сви скупа

изаћи на један двобој на живот и на смрт... Кад сам вам био казао да вас неће много стати, мислио сам да нећете потрошити огромне суме, треба ми отприлике двадесет хиљада франака; али све остало тиче се мене, а требаће да се неким израде важна места, можда место шефа финансијске управе.

Војвоткиња и Максим изиђоше. Кад се госпођа де Гранлије повратила својим кћерима, чула је један нов Сабинин дитирамб, који је био украшен домаћим догађајима још свирепијим него што су били догађаји по којима је млада жена била познала крај своје среће.

— Буди мирна, мала моја, рече војвоткиња својој ћерки, Беатриса ће скупо платити твоје сузе и твоје патње, рука сатане спустиће се на њу, она ће добити по десет понижења за свако твоје!

Госпођа Шонц била је унапред известила Клода Вињона, који је више пута био изразио жељу да лично упозна Максима де Трај; она је позвала Кутира, Фабијена, Бигзиа, Леона де Лора, Палферину и Натана. Овог последњег је позвао Рошфид због Максима. Аурелија је тако имала девет гостију, све првокласне снаге, изузимајући Ронсреа; али нормандиска таштина и груба амбиција Наследника била је на висини књижевне снаге Клода Вињона, Натанове поезије, Палфериног лукавства, оштрине Кутировог финансијског ока, Бигзиовог духа, Финових рачуна, Максимове дубине, и генија Леона де Лора.

Госпођа Шонц, која је желела да изгледа млада и лепа, наоружала се једном хаљином какве само умеју да начине овакве жене. Била је то једна велика крагна од чипке, fine као паукова мрежа, једна хаљина од плавог велура чија је танана блуза била закопчана дугметима од опала, а фризура обавијена тракама сјајним као абонос. Госпођа Шонц стекла је славу лепе жене због сјаја и свежине белог лица, топлог као лице креолки, због тог лица пуног духовитих детаља, црта чистих и чврстих, чији је најславнији тип била тако дуго млада грофица Мерлен, и који је можда одлика јужњачких лица. По несрећи мала госпођа Шонц је нагињала дебљини откако је њен живот постао срећан и миран. Врат чаробне округлине почињао је да се гоји као и плећа. У Француској се нарочито углавном ужива у женској глави, тако да од лепе главе дуго живи и већ поружнело тело.

— Моје драго дете, рече Максим улазећи и љубећи у чело госпођу Шонц, Рошфид је хтео да ми покаже ваш стан, у који још нисам долазио; па то је скоро у хармонији са његових четири стотине хиљада франака ренте... Па ето, недостајало му је педесет хиљада па да има толико кад је вас упознао, и за непуних пет година ви сте успели да он заради онолико колико би упропастио са каквом Антонијом, Малагом, Кадином или Флорентином.

— Ја нисам девојчур, ја сам уметник! рече госпођа Шонц са извесним достојанством. Ја се заиста на-

дам да ћу, како каже комедија, створити једну лозу поштених људи.

— То је очајно, сви се ми женимо, одговори Максим и баци се у једну наслоњачу покрај ватре. Ево и ја ћу ускоро да направим једну грофицу Максим.

— Ох! Како бих желела да је видим!... узвикну госпођа Шонц. Али, дозволите ми, рече она, да вам претставим г. Клода Вињона. — Г. Клод Вињон, господин де Трај...

— Ах! па то сте ви који сте допустили да Камил Мопен, гостионичар у књижевности, оде у манастир?... узвикну Максим. После вас, Бог... Ја никад нисам имао такву част. Госпођица де Туш сматрала вас је, господине, као Луја XIV...

— Ево како се пишу историје... одговори Клод Вињон. Зар ви не знате да је она своје богатство употребила да откупи имање г. ди Геника?... Кад би она знала да Калист припада њеној бившој пријатељици... (Максим гурну ногом критичара, показујући му на г-на де Рошфид), она би изишла из манастира, мислим, да га од ње отргне.

— Бога ми, Рошфиде, пријатељу мој, рече Максим видећи да његова опомена није зауставила Клода Вињона, да сам ја на твоме месту, ја бих вратио својој жени њено имање, да не би свет мислио да се она везала за Калиста из нужде.

— Максим има право, рече госпођа Шонц, гледајући Артура, који је био преко мере поцрвенео. Ја

сам вам зарадила неколико хиљада франака ренте, и ви их не бисте боље могли употребити. У том случају ја ћу усрећити и жену и мужа, ево нашла сам оно шта треба!...

— Нисам на то никад мислио одговори маркиз; али човек треба да буде пре џентлмен него муж.

— Дозволи ми да ти ја кажем кад буде било време да будеш великодушан, рече Максим.

— Артуре, рече Аурелија, Максим има право... Видиш ли, драги мој, наша племенита дела су као и Кутирове акције, рече она гледајући у огледало, да би видела ко долази, треба их на време пласирати.

Кутира је пратио Фино. После неколико тренутака, сви гости су били скупљени у лепом плавом и златном салону палате Шонц; тако је било име које су уметници дали својој крчми откада је њу Рошфид био купио својој Нинон II. Кад виде како улази Ла Палферина, који је последњи дошао, Максим му приђе, повуче га до прозора и даде му двадесет новчаница.

— Нарочито, мали мој, не штеди их, рече он са љупкошћу којом се одликују рђави људи.

— Само ви умете да удвојите вредност онога што изгледа да дајете!... одговори Ла Палферина.

— Јеси ли се решио?

— Па кад узимам, одговори млади гроф поноси-то и подругљиво.

— Ево, Натан ће те претставити кроз два дана госпођи маркизи де Рошфид, рече му он на уво.

Ла Палферина се трже кад чу то име.

— Немој да пропустиш, а да не говориш да си лу-до заљубљен у њу; а да не би пробудио сумњу, пиј вина, ликера колико год можеш! Ја ћу казати Ауре-лији да те посади поред Натана. Само, мали мој, сада ће требати да се састајемо сваке вечери на бу-левару Мадлене, у један сат по поноћи, ти да ме из-вештаваш о успеху, ја да ти дајем упутства.

— Бићу тамо, учитељу... рече млади гроф клања-јући се.

— Како си могла да нас позовеш на вечеру са јед-ном хуљом која се обукла као какав конобар у ресто-рану? шапну Максим на уво госпођи Шонц показу-јући јој Ронсреа.

— Зар ти још ниси никада видео Наследника?... Ди Ронсре из Алансона.

— Господине, рече Максим Фабијену, ви мора да познајете мога пријатеља д'Езгрињона?

— Има већ дуго како ме Виктурнијан више не по-знаје, одговори Фабијен; али само у младости били врло велики пријатељи.

Вечера је била једна од оних какве се дају само у Паризу и само код ових великих распикућа, јер њихова вештина изненађује и највеће пробираче. На једној оваквој вечери код једне куртизане, лепе и бо-гате као госпођа Шонц, Паганини је био изјавио да никада није био на таквој гозби ни код каквог вла-дара, да није пио каквог вина ни код каквог прин-ца, да није чуо ни тако духовит разговор, нити ви-део да блиста толико пријатне раскоши.

Максим и госпођа Шонц вратили су се први у салон око десет часова, остављајући госте, који се нису више устручавали у анегдотама и који су хвалили своје особине, прислањајући своје лепљиве усне на ивице чаша, које више нису могли да празне.

— Да, мала моја, рече Максим, ниси се преварила, ја сам дошао због твојих лепих очију, тиче се једног великог посла, треба да оставиш Артура; али ја се обавезујем да ти код њега израдим две стотине хиљада франака.

— А зашто да га оставим, овог јадног човека?

— Да се удаш за ову будалу која је дошла из Алансона нарочито за то. Он је већ судија, ја ћу уредити да га поставе за председника на место Блонделовог оца, који већ има осамдесет и две године; и, ако будеш умела да крманиш, твој муж ће постати посланик. Ви ћете бити угледне личности и ти ћеш моћи да превазиђеш госпођу грофицу ди Бриел...

— Никада! рече госпођа Шонц, она је грофица.

— Има ли какве основе да он постане гроф?

— Видиш, он има грб, рече Аурелија вадећи из једне котарице обешене крај камина једно писмо, које пружи Максиму; шта ово значи? Ево чешљева.

— Они имају у грбу штит подељен водоравно у два дела, на једном сребрно поље са три црвена чешља, два и један, укрштени са три грозда од пурпура са црним дршкама и лишћем, један и два; на другом плаво поље са четири златна пера стављена једно поред другог, са служити као девиза и са шлемом штитоноше. То није богзна шта, они су добили плем-

ство за време Луја XV, они су имали каквог претка бакалина, матерна лоза обогатила се тргујући вином, а де Ронсре који је добио племство мора бити да је био судски секретар... Али, ако ти успеш да се ослободиш Артура, де Ронсрови биће у најмању руку барони, ја ти то обећавам, мала моја коштуто. Видиш, дете моје, треба да прочитамиш пет или шест година у унутрашњости, ако хоћеш да сахраниш име Шонц у титулу председниковице... Ова хуља бацао ти је погледе чије су намере јасне, ти га имаш у рукама...

— Не, одговори Аурелија; кад сам му понудила своју руку, он је остао као ракија у извештајима берзе, веома миран.

— Ја се обавезујем да га натерам да се реши, ако је пијан... Иди и види докле су доспели...

— Не треба ни улазити тамо, чујем Бигзиа како крпи на сва уста, иако га нико не слуша; али ја познајем свога Артура, он сматра да мора да буде учтив према Бигзиу; он мора, ма и затвореним очима, да га гледа.

— Хајдмо у салон!

— Ах то! за чију ћу корист радити, Максиме? одједанпут упита госпођа Шонц.

— У корист госпође де Рошфид, одговори јасно Максим, немогућно је да се измири са Артуром све дотле док је он у твојим рукама; ради се о томе да она води своју кућу и да ужива четири стотине хиљада ренте!

— Она ми обећава само две стотине хиљада фра-

нака?... Ја хоћу три стотине, пошто се то тиче ње. Како, зар сам се ја бринула о њеном дерлету и њеном мужу, ја је у свему заступам, а она цицијаши са мном! Видиш, драги мој, тако бих имала један милион. Са тим, ако ми обећаш председништво суда у Алансону, ја ћу моћи да се претворим у госпођу Ронсре...

— Добро, рече Максим.

— Ала ће ми бити досадно у тој варошици... узвикну филозофски Аурелија. Толико сам слушала како о тој провинцији говоре д'Езгрињон и Вал-Нобл, да ми изгледа као да сам тамо већ живела.

— А ако ти осигурам потпору племства?...

— Ах! Максиме, шта ћеш ми још све рећи!... Да, али голуб неће крила...

— Али је врло ружан са својом кожом боје шљиве, има чекиње место зализака, изгледа као дивље прасе, иако има очи птице грабљивице. То ће бити најлепши председник на свету. Не брини! кроз два минута он ће ти певати арију Изабеле из четвртог чина *Роберт ђаво*: „Ја сам пред тобом на коленима!..." а ти ћеш примити на себе да вратиш Артура Беатрисе?...

— То је тешко, али кад нас има више, успећемо...

Око десет и по часова гости су се вратили у салон да попију кафу. У околностима у којима су се налазили госпођа Шонц, Кутир и де Ронсре, лако је замислити какав је утисак морао да произведе на сујетног Норманђанина овај разговор, који је водио

Максим са Кутиром у једном углу полугласно, да их нико не би чуо, али што је Фабијен слушао:

— Драги мој, ако хоћете да будете паметни, ви ћете примити у једном удаљеном округу место генералног порезника, које ће вам госпођа де Рошфид изградити; Аурелијин милијон помоћи ће вам да положите кауцију, и ви ћете међу собом оделити своја добра ако се ожените њоме. Ви ћете постати посланик, ако будете умели добро да крманите, а на граду коју ја тражим од вас што сам вас спасао, биће ваш глас у Скупштини.

— Ја ћу увек бити горд да будем један од ваших војника.

— Ах! драги мој, ви сте се срећно спасли! Замислите да је Аурелија била заљубљена у овог Норманђанина из Алансона, она је за њега тражила да добије баронску титулу, да буде председник суда у својој граду и официр Легије части. Моја будала није умела да наслутити вредност госпође Шонц и ви дугујете за срећу једном инату; па сад не дајте овој духовитој жени времена да размишља. Што се мене тиче, ја ћу да грејем гвожђе.

И Максим остави Кутира на врхунцу среће, говорећи Ла Палферини:

— Хоћеш ли да те одвезем, младићу?...

У једанаест часова, Аурелија се нашла између Кутира, Фабијена и Рошфида. Артур је спавао у широкој наслоњачи, Кутир и Фабијен су покушавали да отерају један другог, али у томе нису успели. Госпођа Шонц заврши ову борбу рекавши Кутиру јед-

но: „До виђења, сутра, драги мој!” које је он схватио као повољно за њега.

— Госпођице, рече Фабијен сасвим полако, кад сте ме видели да размишљам о понуди коју сте ми посредно учинили, немојте мислити да је код мене било и најмање колебања; али ви не познајете моју мајку; никада она неће пристати на моју срећу...

— Ви сте доста стари да не бисте морали тражити одобрење, драги мој, одговори дрско Аурелија. Али, ако се плашите маме, ви нисте за мене.

— Жозефина! рече нежно Наследник обавијајући смело руку око струка госпође Шонц, ја сам мислио да ме ви волите?

— Па?

— Можда ће моја мајка моћи да се смири и да се од ње добије више него пристанак.

— А како?

— Кад бисте хтели да употребите ваш утицај...

— Да ти израдим титулу барона, официра Легије части, претседника суда, младићу, зар не?... Слушај, ја сам толико ствари у моме животу учинила, да сам способна за врлину! Ја могу да будем поште-на жена, верна жена, и да уздигнем високо свога мужа, али ја хоћу да ме он воли, а да никада ниједан поглед, ниједна мисао не окрену њега од мога срца, чак ни у помисли... Да ли ти се то допада?... Не везуј се необазриво, тиче се твога живота, мали мој.

— Са женом као што сте ви, ја пристајем а да и не гледам, рече Фабијен опијен једним погледом толико колико и ликером.

— Нећеш се никад кајати због ових речи, мој кудравко, ти ћеш бити пер Француске... Што се тиче овог јадног старца, одговори она посматрајући Рош-фида који је спавао, од данас с њим је све свршено!

То је било тако лепо, тако добро речено, да је Фабијен зграбио госпођу Шонц и пољубио је са покретом беса и радости, у коме је двоструко пијанство љубави и вина било слабије од пијанства среће и сујете.

— Пази, драго моје дете, рече она, да се отсада добро понашаш према својој жени, не изигравај заљубљеног човека и пусти ме да се пристојно извучем из своје каљуге. А Кутир, који мисли да је богат и да је генерални порезник!

— Ја се гнушам тога човека, рече Фабијен, не желим да га више видим.

— Нећу га више примати, одговори куртизана са изгледом поштења. Сад када смо се сложили, Фабијене мој, иди, већ је један сат.

Из ове мале сцене родило се у Аурелијиној и Артуровој кући, која је дотле била потпуно срећна, време домаћег рата које се јавља на сваком домаћем огњишту због тајног интереса једног од супружника.

Сутрадан већ Артур се пробудио сам и нашао је госпођу Шонц хладну као што овакве жене умеју да буду хладне.

— Шта се то догодило ове ноћи? упитао је он при ручку посматрајући Аурелију.

— Тако је то у Паризу, рече она. Човек заспи кад је киша; сутрадан, улице су суве и све се тако добро замрзло да има и прашине; хоћете ли четку?...

— Али, шта је теби, драга моја мала?...

— Идите и тражите своју мршаву жену...

— Моју жену?... узвикну јадни маркиз.

— Зар мислите да нисам разумела зашто сте ми довели Максима?... Ви хоћете да се помирите са госпођом де Рошфид, којој сте можда потребни због каквог дерлета које треба да се покрије... А ја, за коју ви кажете да сам тако лукава, ја сам вас саветовала да јој вратите њен новац!... Ох! ја разумем вашу намеру! После пет година, господину је већ досадно код мене. Ја сам прилично пуна, Беатриса је прилично мршава, а вама се мења. Ви нисте први за кога ја знам да воли костур. Ваша се Беатриса уосталом изврсно облачи, а ви сте од оних људи који воле вешалице за одела. А затим ви хоћете да истиснете г. ди Геника. То је успех!... То ће вас уздићи. Говориће се о томе! ви ћете бити јунак!

Госпођа Шонц није престала са својим исмевањем све до два сата после подне, иако се Артур томе противио. Она је казала да је позвана на вечеру. Она је казала *своме невернику* да иде без ње у Италијанску оперу, она ће ићи на премијеру у Амбиги-Комик и тамо ће се упознати са једном љупком женом, госпођом де ла Бодреј, Лустовом метресом. Артур је предлагао, као доказ своје вечите оданости према својој малој Аурелији и као доказ одвратности према својој жени, да отпутују одмах сутрадан у Италију и да живе као муж и жена у Риму, Неапуљу или Флоренцији, где год Аурелија хоће, и понудио јој као поклон шездесет хиљада франака ренте.

— То су крокодилске сузе, све то, рече она. То вас неће спречити да се помирите са вашом женом, и добро ћете учинити.

Артур и Аурелија раставили су се после овог страшног разговора, он да иде у клуб да вечера и да се карта, а она да се обуче и да проведе вече насамо са Фабијеном.

Г. де Рошфид нађе Максима у клубу и потужи му се као човек који осећа да му се из срца чупа једно блаженство чији је корен са свима својим жилицама био у њему. Максим је слушао маркижево туговање, мислећи на друге ствари.

— Ја сам човек који даје добре савете у овој врсти посла, драги мој, одговори му он. Видиш, ти грешиш што показујеш Аурелији колико ти је она драга. Дозволи ми да те претставим госпођи Антонији. Њено се срце издаје под кирију. Видећеш, госпођа Шонц ће попустити... Она има тридесет и седам година, та твоја Шонц, а Антонија нема више од двадесет и шест! И каква жена! Она има духа не само у глави, она!... Уосталом, она је моја ученица. Ако госпођа Шонц остане и даље надувена у својој гордости, знаш ли шта то значи?...

— Вере ми, не.

— Да жели можда да се уда, и тада је ништа неће спречити да те напусти. Пошто је шест година била издата под закуп, ова жена има доста права на то... Али, ако хоћеш да ме слушаш, може ту нешто боље да се учини. Твоја жена сада вреди хиљаду пута више него све Шонц и све Антоније из кварта Сен-Жорж. То би било једно тешко осва-

јање; али није немогуће и она ће те усрећити као каквог Оргона! У сваком случају, требало би, ако нећеш да изгледаш као каква будала, да дођеш вечерас на вечеру код Антоније.

— Не, ја сувише волим Аурелију, нећу да ми она пребаци ма и најмању ствар.

— Ах! драги мој, какав живот себи припремаш!... узвикну Максим.

— Једанаест је сати, мора бити да се већ вратила из Амбигиа, рече Рошфид излазећи.

Он бесно викну своје кочијашу да вози великом брзином у улицу ла Бријер.

Госпођа Шонц дала је тачна упутства, и господин је могао да уђе исто тако као да је у добрим односима са госпођом, али, кад је госпођа била обавештена да је господин већ ушао у стан, она је тако удесила да господин чује лупу врата од тоалетног кабинета, која се затварају као што се затварају врата кад жену изненади муж. Затим, Фавијенов шешир заборављен намерно на углу кладвира собарица је врло невешто узела у тренутку кад су почели разговор господин и госпођа.

— Ти ниси била у Амбигију, мала моја?

— Не, драги мој, предомислила сам се, свирала сам.

— Ко је био код тебе?... рече маркиз добродушно посматрајући собарицу која је однела шешир.

— Нико.

На ову дрску лаж, Артур саже главу, он је пристајао на све из суште доброћудности. Права љу-

бав има узвишени кукавичлук. Артур се понашао према госпођи Шонц као Сабина према Калисту, као Калист према Беатриси.

За осам дана извршила се метаморфоза ларве у лептира у младоме, духовитоме и лепоме Шарлу-Едуарду, грофу Рустиколи де Ла Палферина, јунаку Слике под насловом *Један краљ боема* (види *Слике из париског живота*), и зато не морамо да износимо његов портре и да сликамо његов карактер. Досада он је бедно живео спасавајући се од дугова смељашу једног Дантона; али платио је своје дугове; а затим узео је, по Максимовом савету, једна мала ниска кола, био је примљен у Џокеј-клуб, у клуб у улици Грамон, постао је најелегантнији човек; најзад објавио је у „Журналу де Деба” једну новелу, која му је за неколико дана донела славу какву писци од заната не постижу ни за неколико година рада и успеха, јер нема ничега тако наглог у Паризу као оно што мора да буде пролазно. Натан, који је био добро уверен да гроф никада ништа више неће објавити, хвалио је толико овог љупког и дрског младог човека госпођи Рошфид, да је Беатриса, заголицана песниковим причама, изразила жељу да види овог младог краља скитница лепог васпитања.

— Он ће бити утолико више очаран тиме што ће доћи овде, одговори Натан, јер ја знам да је он толико заљубљен у вас, да је у стању да чини лудости.

— Па он је већ починио све лудости, тако су ми бар казали.

— Све? Не, одговори Натан, још није учинио лудост да воли једну поштену жену.

Неколико дана после завере сковане на Италијанском булевару између Максима и заводљивог грофа Шарла-Едуарда, овај млади човек, коме је приroda била дала, без сумње од шале, лице примамљиво гужно, учинио је први напад на гнездо голубице из улице де Курсел, која је за ову посету одредила једно вече кад је Калист био приморан да изиђе са женом у друштво. Кад будете срели Ла Палфери-ну, или кад будете дошли до *Једног краља боема*, у трећој књизи ове дуге историје о нашем друштвеном животу, ви ћете онда савршено разумети како се само за једно вече постиже успех овим блиставим духом, овим невероватним одушевљењем, нарочито ако замислите вештину онога слоновође који га је послужио у овом почетку. Натан је био добар друг и он се трудио да покаже колико млади гроф може да блиста, као што какав драгуљар, показујући накит за продају, удешава да дијаманти на њему блистају.

Ла Палферина се дискретно повукао први и оставио Натана и маркизу заједно, рачунајући на сарадњу славног писца, који је био изврстан. Посматрајући ошамућену маркизу, он јој је и нехотице убацио у срце ватру која је покренула у њој жице радозналости које она није у себи још познавала. Натан је био дао на знање, да успесима код жена није толико узрок Ла Палферинин дух, колико његова вештина у љубавној уметности, и он је ову уметност прекомерно увеличавао.

Сад је овде место да изнесемо једну нову последицу овог великог закона супротности, који условљава многе кризе људског срца и који оправдава толике чудноватости, да смо понекад принуђени да га се каткада сетимо исто тако као и закона сличности. Куртизана, да тиме обухватимо сав женски род, коме се даје час једно, час друго, час треће име на сваких четврт века, чувају све на дну свога срца једну бујну жељу да поврате своју слободу, да чисто, свето и племенито воле једно биће, коме би све жртвовале. (Видети роман *Сјај и беда куртизана*). Оне осећају ову потребу пуну антитеза са толико жестине, да је ретко наћи једну од ових жена која није више пута желела да се врати врлини помоћу љубави. Упркос ужасним разочарењима, оне не губе храброст. Напротив, жене које задржава њихово васпитање и положај који оне заузимају, које су оковане племством своје породице, које живе у изобиљу, које носе ореол врлине, осећају да их нагон, разуме се потајно, вуче ка тропским областима љубави.

Ове две врсте жена тако супротне имају ипак на дну срца: једна од њих жељу да буде поштена, друга опет малу жељу за разуданошћу, коју је Жан-Жак Русо имао први смелости да подвуче. Код једне, то је последњи отсев божанског зрака који се још није угасио; код друге је остатак нашег првобитног блата. Овај последњи остатак животиње био је раздражен, ову ђаволску длаку Натан је умео да повуче са изванредном вештином. Маркиза се озбиљ-

но питала да ли је досада није обмањивала њена глава, да ли је њено васпитање било потпуно. По-рок!... То је можда жеља да се све зна.

Сутрадан, Калист је Беатриси изгледао оно што је и био, један поштен и савршен племић, али без заноса и духа. Онај за кога се у Паризу каже да је духовит, то је човек који мора да има толико духа, колико извори имају воде, јер људи из друштва и Парижани уопште јесу духовити; али Калист је сувише волео, био је сувише занесен, да би могао да примети промену код Беатрисе и да би је задовољио тиме што ће да развије нову снагу; изгледао је врло блед према сјају пређашње вечери, и он није дао ни најмање узбуђења жедној Беатриси.

Велика љубав је кредит отворен једној тако не-наситој снази да момент банкротства долази увек. Упркос умору од овога дана, (дана кад је жени досадно крај љубавника!), Беатриса је задрхтала од страха мислећи на састанак Ла Палферине, наследника Максима де Траја, и Калиста, човека храброг без хвалисања. Она се колебала да поново прими младог грофа; али овај чвор био је пресечен једним одлучним догађајем.

Беатриса је била узела једну трећину ложе у Италијанској опери, и то у једној мрачној ложи у партеру, зато да је нико не би видео. Већ неколико дана Калист, који се био осмелио, водио је маркизу и остајао је у ложи иза ње удешавајући да дођу прилично касно, да их нико не би опазио. Беатриса је излазила међу првима из дворане, пре свр-

шетка последњег чина, а Калист је пратио из далека и пазио на њу, иако је стари Антоан долазио по своју госпођу. Максим и Ла Палферина проучавали су ову стратегију, коју су створили потреба да се крије, чиме се одликују идолопоклоници вечног Детета, страх који тишти све жене које су некад биле звезде друштва, а које су због љубави пале са свога положаја у зодијаку. Понижења се тада ужасавају као какве агоније, свирепије него смрт; али ова агонија гордости, ова срамота коју жене што су остале на свом положају на Олимпу бацају оним женама које су пале са њега, догодила се под најстрашнијим условима које је Максим умео да удеси.

На једној претстави *Луције*, која се завршила, како знамо, једним од највећих Рубинијевих триумфа, госпођа де Рошфид, по коју Антоан још није био дошао, стиже својим ходником до позоришног предворја, чије су степенице биле закрчене лепим женама које су се биле поређале на њима, или се окупиле доле чекајући да им њихове слуге јаве да су кола ту. Беатрису су опазиле одједном све очи, она изазва у свима групама шапутање које се претвори у жагор. За трен ока гомила се повуче, маркиза остаде сама, као да је окужена. Калист, видећи своју жену на једним степеницама, није смео да приђе да прави друштво овој прокаженој, и Беатриса му је узалуд два пута бацала погледом пуним суза молбу да јој приђе. У том тренутку Ла Палферина, елегантан, охол и диван, остави две жене, приђе маркизи да је поздрави, да разговара са њом.

— Узмите моју руку и изађите гордо, ја ћу већ да нађем ваша кола, рече јој он.

— Хоћете ли да проведете остатак вечери са мном? одговори му она пењући се у кола и остављајући му место крај себе.

Ла Палферина рече кочијашу: „Хајде за госпођиним колима!” и попе се у кола госпође де Рошфид на највеће запрепашћење Калистово, који оста као укупан, као да су му ноге од олова, јер је Беатриса била дала знак младоме грофу да се попне у њена кола зато што је видела да је Калист блед као крпа. Троја кола стигоше у улицу де Курсел са страшном брзином, Калистова, Ла Палферина и маркизина.

— Ах! ви сте ту?... рече Беатриса улазећи под руку са младим грофом у свој салон, кад у њему виде Калиста, чији је коњ био стигао пре обају других кола.

— Ви дакле познајете господина? бесно упита Калист Беатрису.

— Господина грофа де Ла Палферина претставио ми је Натан пре десет дана, одговори Беатриса, а ви, господине, ви ме познајете већ четири године...

— И ја сам готов госпођо, рече Шарл-Едуард, да натерам госпођу д'Еспар, која се прва склонила од вас, да се покаје за то, а да то запамте и њени унуци...

— Ах! то је она!... узвикну Беатриса; ја ћу јој то већ вратити.

— Да се осветите, требало би да придобијете поново свога мужа, и ја сам у стању да вам га повратим, рече младић маркизи на уво.

Овако отпочет разговор продужио се до два часа ујутру тако да Калист, чију је љутину Беатриса непрестано сузбијала својим погледима, није могао ни две речи да јој каже насамо. Ла Палферина, који није волео Беатрису, показао је право преимућство доброг укуса, духа и љупкости исто толико колико је Калист показао немоћи, јер се вртео на столици као црв пресечен на двоје и јер се трипута био дигао да ошамари Ла Палферину. Трећи пут кад је Калист скочио према своме супарнику, млади гроф му рече: „Јесте ли болесни, господине бароне?...” што је натерало Калиста да опет седне на столицу, на којој је остао као кип. Маркиза је разговарала са лакоћом једне Селимене, претварајући се као да не зна да је Калист ту. Ла Палферина је показао највишу вештину у томе што је изишао, пошто је казао једну реч пуну духа, остављајући двоје љубавника у свађи.

Тако је Максимовом вештином ватра раздора горела у двоструком браку г. и госпође де Рошфид. Сутрадан, када је дознао за успех ове сцене од Ла Палферине у Џокеј-клубу, где је млади гроф играо виста са великим успехом, отишао је у улицу Ла Бријер, у палату Шонц, да дозна како Аурелија крмани.

— Драги мој, рече госпођа Шонц смешећи се на Максима, ја сам на ивици моћи, Рошфид је неизлечив. Ја завршавам своју каријеру куртизанског живота тиме, што примећујем да имати духа у њему значи несрећу.

— Објасни ми ове речи?...

— Прво, драги мој, држала сам свога Артура осам дана под ударцима најдосаднијих тема и онога што ми у своме занату познајемо као најнепријатније. „Ти си болесна, говорио ми је он са очинском благошћу, ја сам ти само добро чинио, и волим те до обожавања. — Ви сте у заблуди драги мој, рекла сам му ја, ви сте ми досадни. — Па добро, зар ти немаш за забављање најдуховитије, најлепше људе у Паризу?” одговорио ми је овај јадни човек. Ућуткао ме је. Ту, ја сам осетила да га волим.

— Ах! рече Максим.

— Шта ћеш! то је јаче од нас, човек се таквим стварима не може одупрети. Обрнула сам други лист. Почела сам да голицам оног судиског дивљег вепра, свог будућег, кога сам као Артура претворила у овцу, ја сам га посађивала ту, на Рошфидову наслоњачу, и видела сам да је врло глуп. Ала ми је било досадно!... требало је заиста да Фабијен буде ту, да би ме онај са њиме изненадио...

— Па добро, узвикну Максим, шта је било!... Па кад те је Рошфид ухватио?...

— Не знаш ти ништа, пријатељу мој. По твојим упутствима брачни огласи су објављени, наш уговор се нашкрабао већ, тако Нотр-Дам де Лорет нема ништа да замери. Кад обећање за брак постоји, треба дати капару... Кад нас је изненадио, Фабијена и мене, јадни Артур повукао се на прсти-ма чак у трпезарију и чинио је „Брум! брум!” кашљуцајући и лупајући столицама. Овај велики глупан

Фабијен, коме нисам могла све да кажем, уплашио се... Ето, драги Максиме, докле смо дотерали... Кад би ме Артур затекао у кревету са њиме кад уђе у моју собу, био би у стању да ми каже: „Јесте ли добро провели ноћ, децо моја?”

Максим одмахну главом и за неколико тренутака играо се својим штапом.

— Ја познајем такве природе, рече он. Ево шта треба да урадиш; ништа друго него да бациш Артура кроз прозор и да добро затвориш врата. Хоћеш ли да поновиш своју последњу сцену са Фабијеном?...

— Ах каква кубура! јер најзад света тајна није ми још дала своју врлину...

— Ти ћеш удесити да измењаш један поглед са Артуром кад те он буде изненадио, рече Максим продужујући; ако се наљути, све је готово. Ако опет почне: „Брум! брум!” то ће бити још боље...

— Како?

— Ево како, ти ћеш се наљутити, ти ћеш му казати: „Ја сам мислила да ме ти волиш, да ме поштујеш; али ти не осећаш више ништа за мене; ти ниси љубоморан...” Ти знаш како треба говорити! „У оваквом случају, Максим би (помени мене) убио овог човека на месту (и плачи).. А Фабијен, (осрамоти га тиме, што ћеш га упоредити са Фабијеном), Фабијен кога ја волим, Фабијен би извукао мач и забод би ти га у срце. Ах! ето како се воли! Тако, хајде сад, збогом, лаку ноћ, идите сзојој кући, ја се удајем за Фабијена, он ми даје своје име, он! он је презрео своју стару мајку!...” Најзад, ти...

— Знам! знам! бићу савршена! узвикну госпођа Шонц. Ах! Један је само Максим, као што је један био де Марсе.

— Ла Палферина је још јачи од мене, одговори скромно гроф де Трај, он добро напредује.

— Он има језик, али ти имаш песницу и кичму! Шта си све ти поднео! шта си све ти замрсио! рече госпођа Шонц.

— Ла Палферина има све, он је дубок и учен; а ја сам незналица, одговори Максим. Видео сам Растињака, који се брзо споразумео са чуваром државног печата, Фабијен ће бити постављен за председника и за официра Легије части после годину дана службе.

— Ја ћу постати богомољка! одговори госпођа Шонц наглашавајући ову реченицу тако да би добила похвалу од Максима.

— Свештеници више вреде него ми, одговори Максим.

— Ах! зар? запита госпођа Шонц. Ја ћу дакле моћи да нађем људе у унутрашњости са којима могу да говорим. Ја сам почела своју улогу. Фабијен је већ казао својој мајци да ме је милост Божја просветлила, очарао је добру жену мојим милионом и претседничким положајем; пристаје да станујемо код ње, тражила је моју слику и послала ми је своју: кад би је Амор погледао, он би пао... на теме! Сад иди, Максиме; вечерас ја ћу се ослободити свог јадног пријатеља, то ми пара срце.

После два дана, на улазу Џокеј - клуба, Шарл-Едуард прилазећи Максиму рече му:

— Свршено!

Од ове речи, која је садржавала читаву једну страшну и ужасну драму која често долази као освета, гроф де Трај се насмеши.

— Отићи ћемо да чујемо Рошфидова јадиковања, рече Максим, јер сте заједно стигли до циља, Аурелија и ти! Аурелија је избацила Артура и сада га треба удомити, он мора да да триста хиљада франка госпођи Ронсре и да се врати својој жени, ми ћемо му доказати да је Беатриса виша од Аурелије.

— Имамо још добрих десет дана, рече лукаво Шарл-Едуард, а тако ми Бога то није много; јер сада кад познајем маркизу, јадни човек биће лепо опљачкан.

— Шта ћеш учинити, кад бомба буде пукла?

— Човек има увек памети кад има времена да је потражи, ја сам нарочито савршен кад се припремам.

Два карташа су ушла заједно у салон и нашла маркиза де Рошфид, који је остарио за две године, он није имао мидер, није имао своју елеганцију, није био обријан.

— Како је, драги мој маркиже?... рече Максим.

— Ах! драги мој, мој живот је скрхан...

Артур је говорио десет минута, а Максим га је озбиљно слушао: он је мислио на своје венчање, које ће бити кроз осам дана.

— Драги мој Артуре, ја сам ти био показао једини начин којим би, мислим, могао да сачуваш Аурелију, а ти ниси хтео...

— Који?

— Зар ти нисам саветовао да одеш на вечеру код Антоније?

— Истина је... Шта ћеш! ја волим... а ти, ти занатски проводиш љубав као што Гризије производи оружје...

— Слушај, Артуре, дај јој три стотине хиљада франака и њену малу палату, и ја ти обећавам да ћу ти наћи бољу од ње... Говорићу ти доцније о тој дивној непознатој жени, ено видим Ажиду, који хоће нешто да ми каже.

И Максим остави неутешног човека и приђе претставнику једне породице коју је требало утешити.

— Драги мој, рече други маркиз на уво Максиму, војвоткиња је у очајању, Калист је тајно наредио да му се спакују путничке торбе, он је узео пасош. Сабина хоће да пође за бегунцима, да изненади Беатрису и да је изудара. Она је у другом стању и све то сада код ње добија изглед неке убилачке жеље, јер је јавно отишла да купи пиштоље.

— Кажи војвоткињи да госпођа де Рошфид неће отићи, и да ће кроз петнаест дана све бити готово. Сада, Ажида, дај ми твоју руку? Ни ти ни ја, ми нисмо никада ништа рекли, ништа нисмо знали! Ми ћемо се дивити случају живота!...

— Војвоткиња ме је већ натерала да се закунем на светом Јеванђељу и на крсту да ћу ћутати.

— И ти ћеш примити моју жену кроз месец дана?...

— Са задовољством.

— Сви ће бити задовољни, одговори Максим. Само

извести војвоткињу о једној околности због које ће се њен пут у Италију одложити за шест недеља и која се тиче г-на ди Геник, а ти ћеш дознати доцније за разлог.

— Шта је то?... рече Ажида који је посматрао Ла Палферину.

— Сократова реч пре поласка: „Ми дугујемо Ескулапу једног петла”; али вашем пашеногу биће доста креста, одговори Ла Палферина равнодушно.

И за време од десет дана Калист је био под дејством једне љутине утолико страшније, уколико се она била удвостручила истинском страшћу. Беатриса је на тешка искушења стављала ову љубав, коју је верно оцртао Максим де Трај војвоткињи де Гранлије. Можда не постоје тако чврста бића која не осете ову ужасну страст бар једанпут у свом животу. Маркиза је осећала да је њу савладала нека виша сила, један млад човек који њене особине није високо ценио, који је, исто тако племић као и она, гледао у њу погледом моћним и мирним и коме су њени највећи напори жене једва ишчупали по који осмех похвале. Најзад њу је држао у власти један тиранин који никад није одлазио од ње, а да је није оставио у сузама, тако да је била уцвељена и да је мислила да нема право. Шарл-Едуард играо је са госпођом де Рошфид комедију коју је госпођа де Рошфид играла већ шест месеци са Калистом. Беатриса, још од оне срамоте коју је јавно доживела у Италијанској опери, није никако била изишла са ди Геником из ове погодбе:

— Ви сте мени претпоставили свет и своју жену, ви ме више не волите. Ако хоћете да ми докажете да ме волите, жртвујте за мене своју жену и свет. Напустите Сабину, па хајдмо да живимо у Швајцарској, Италији или Немачкој!

Ослањајући се на овако чврст ултиматум, она је била отпочела ону опсаду, која се код жена показује у хладном погледу, у презривим покретима и у њиховом заузимању става опседнуте тврђаве. Она је веровала да се ослободила од Калиста, она је мислила да он никада неће смети да прекине са породицом Гранлије. Да остави Сабину, којој је госпођица де Туш била дала своје имање, зар то не би значило да се преда беди? Али Калист, луд од очајања, био је тајно узео пасош и молио своју мајку да му да једну знатну суму новаца. Чекајући ову пошиљку новаца, он је пазео на Беатрису, мучен бесом једне бретањске љубоморе.

Најзад, девет дана после фаталног саопштења које је Ла Палферина у клубу био дао Максиму, барон, коме је мајка била послала тридесет хиљада франака, дошао је код Беатрисе са намером да разбије опсаду, да отера Ла Палферину и да напусти Париз са својим идолом, пошто би је прво оспокојио. То је била једна од оних страшних борби у којима се жене, које су сачувале још мало самопоштовања, загњуре занавек у дубину порока, али одакле још могу да се поврате ка врлини. Дотада госпођа де Рошфид сматрала је себе за поштену жену, у чије су срце биле ушле две страсти; али обожавати Шарла-Едуарда и

допустити да је Калист воли, то би за њу значило да изгуби своје самопоштовање; јер ту где почиње лаж, почиње и срамота. Она је над собом дала права Калисту и никаква људска моћ није могла да спречи Бретањца да се баци пред њене ноге и да их залије сузама неограниченог кајања.

Многе људе чуди ледена неосетљивост под којом жене угушују своју љубав; али, кад оне не би избрисале прошлост, живот би за њих био без достојанства, оне не би могле никада да се бране од фаталне велике интимности којој су се оне биле покориле. У сасвим новом положају у коме се налазила, Беатриса би се спасла да је Ла Палферина дошао; али је искуство старог Антоана њу упропастило.

Кад је чула да су се једна кола зауставила пред вратима, она је рекла Калисту:

— Ево неко долази!

И она је потрчала да спречи сукоб.

Антоан, као обазрив човек, рекао је Шарлу-Едуарду, који је дошао само зато да чује те речи:

— Госпођа маркиза није код куће!

Када је Беатриса дознала од свог старог слуге за посету младог грофа и за одговор који му је он дао, она рече „Добро је!” и уђе у салон говорећи у себи:

— Отићи ћу у манастир!

Калист, који се био усудио да отвори прозор, опазио је свога супарника.

— Ко је то био? упита он.

— Не знам. Антоан је још доле.

— То је Ла Палферина...

— Могуће је да је то био он...

— Ти га волиш, и зато налазиш да сам крив...
Ја сам га видео!...

— Видео си га?...

— Отворио сам био прозор...

Беатриса паде као мртва на диван; она одложи одлазак за осам дана под изговором да има посла и закле се да не прими више Калиста, ако буде могла да умири Ла Палферину, јер такви су они ужасни рачуни и страшне муке које крију ова бића која су изишла из колосека по којима се котрља велики социјални воз.

Кад је Беатриса остала сама, она се осети тако несрећна, тако дубоко понижена, да је легла у кревет; била је болесна; жестока борба која јој је цепапа срце изгледала јој је као да је била каква страшна грозница, те она посла по лекара; али у исто време, она је послала Ла Палферини ово писмо, у коме се светила Калисту са једном врстом беса:

„Пријатељу мој, дођите код мене, ја сам у очајању. Антоан вас је вратио онда кад би ваш долазак учинио крај једној од најстрашнијих мора мог живота, ослобађајући ме од човека кога мрзим, и кога, надам се, више никад нећу видети. Ја волим само вас на овом свету и само ћу вас волети, иако сам несрећна да вам се не допадам толико колико бих ја желела...”

Она написа четири стране, које су тако почињале, а завршиле се сувише поетичним усхићењем да би

могло да се штампа, али у којима се Беатриса обрукала, јер је овако завршила: „Колико сам ја остављена теби на милост и немилост? Ах! ништа ме неће спречити да ти докажем колико те волим.” И она потписа, што није била никад учинила ни за Калиста ни за Контија.

Сутрадан, кад је млади гроф дошао код маркизе, она је била у купатилу; Антоан га је замолио да причека. Кад је дошао Калист, Антоан га врати, иако је овај, много жедан љубави, наишао врло рано; њега је Ла Палферина гледао кроз прозор у тренутку кад се сав очајан пео у кола.

— Ах! Шарле, рече маркиза улазећи у свој салон, ви сте ме упропастили!...

— Знам то добро, госпођо, одговори мирно Ла Палферина. Ви сте ми се заклели да волите само мене, ви сте ми обећали да ћете ми дати једно писмо у коме ћете написати разлоге за самоубиство, да бих у случају неверства ја могао да вас отрујем а да се нимало не плашим суда, као да виши људи сматрају за потребно да прибегну отрову да би се осветили. Ви сте ми написали: „Ништа ме неће спречити да ти докажем колико те волим!...” Ето, ја налазим противуречност у овој речи: „Ви сте ме упропастили!...” са овим завршетком писма... Ја ћу знати сада да ли сте ви имали храбрости да раскинете са ди Геником...

— Па ето, ти си му се већ унапред осветио, рече она и загрли га. И, од овог догађаја, ти и ја везани смо заувек...

— Госпођо, одговори хладно краљ боема, ако ме хоћете за пријатеља, ја пристајем; али под овим условима...

— Под условима?

— Да, под овим условима. Ви ћете се измирити са господином де Рошфид, ви ћете повратити све части свога положаја, ви ћете се вратити у своју лепу палату у улици Анжу, ви ћете у њој бити једна од краљица Париза; ви ћете то постићи тиме што ћете учинити да Рошфид игра једну политичку улогу, што ћете у свом држању показати вештину и истрајност, какву је и госпођа д'Еспар имала. Ево у каквом положају мора да буде жена којој чиним част да јој се дајем...

— Али ви заборављате, да је потребан пристанак г-на де Рошфид.

— Ох! драго дете, одговори Ла Палферина, ми смо вам то припремили, ја сам га убедио својом племићком речју, да ви вредите више него све госпође Шонц из кварта Сен-Жорж, и ви морате пазити на моју част.

За осам дана, свакога дана, Калист је одлазио код Беатрисе и Антоан га је још са врата враћао са нарочитим изразом лица кад год би рекао: „Госпођа маркиза је опасно болесна.” Одавде Калист би отишао до Ла Палферине, чији је собар одговарао: „Г. гроф је у лову!” Бретањац је увек остављао по једно писмо за Ла Палферину.

Деветог дана, Калист, коме је Ла Палферина био заказао састанак ради једног објашњења, нађе га, али

у друштву са Максимом де Трај, коме је млади лупеж без сумње хтео да да доказ о својој вештини и позвао га за сведока ове сцене.

— Господине бароне, рече мирно Шарл-Едуард, ево шест писама којима сте ми учинили част да ми их пошаљете; она су здрава и читава, она нису ни била отворена, ја сам унапред знао шта се у њима налази, кад сам чуо да ме свуда тражите од онога дана кад сам вас видео са прозора, кад сте били на вратима једне куће где сам уочи тога дана ја био на вратима, кад сте ви били на прозору. Ја сам мислио да морам прећи преко овог неумесног изазивања. Међу нама буди речено, ви имате сувише доброг укуса да бисте могли да се наљутите на једну жену зато што вас она више не воли. Изазивати онога кога она више воли, рђав је начин да је поново освојите. Али у садашњим околностима ваша писма су била упрљана једним основним пороком, она су била *неважећа*, како то кажу адвокати. Ви имате сувише здравог разума да бисте се могли наљутити на једног мужа, који поново узима своју жену. Г. де Рошфид осетио је да је маркизин положај без части. Ви више нећете наћи госпођу де Рошфид у улици де Курсел, већ у палати де Рошфид, кроз шест месеци, идуће зиме. Ви сте се лакомислено уплели у тренутку помирења мужа и жене, које сте сами ви изазвали тиме што нисте спасли госпођу де Рошфид од понижења које је она претрпела у Италијанској опери. При изласку из позоришта, Беатриса, којој сам већ био донео неке пријатељске пред-

логе од стране њеног мужа, повела ме је са собом у својим колима и њена прва реч тада била је: „Идите и потражите Артура!...”

— Ох! Боже мој!... узвикну Калист, она је имала право, ја нисам према њој био одан.

— По несрећи, господине, овај јадни Артур живео је са једном од оних свирепих жена, са оном која је већ одавно осећала све више да ће је он напустити. Госпођа Шонц, која је, рачунајући на Беатрисину смрт, гајила жељу да једног дана постане маркиза де Рошфид, побеснела је кад је видела да су њене куле у ваздуху срушене, она је хтела да се освети једним ударцем и жени и мужу! Ове жене, господине, ископају себи једно око да би своје непријатељу ископале обадва; госпођа Шонц, која је напустила Париз, ископала је шест очију!... И да сам ја неопрезно заволео Беатрису, ова госпођа Шонц ископала би осам очију. — Морали сте и ви сами приметити да вам је потребан очни лекар...

Максим није могао а да се не насмеши кад је видео како се Калистово лице изменило и како је побледео кад је јасно загледао у свој положај.

— Да ли бисте веровали, господине бароне, да је ова недостојна жена дала своју руку човеку који јој је дао прилику да се освети?... Ох! жене!... Ви сада разумете зашто се Беатриса за неколико месеци затворила са Артуром у Ножану на Марни, где они имају једну красну малу кућу; они ће тамо излечити очи. За време овог бављења поправиће се њихова палата, где маркиза жели да развије кнежевски

сјај. Кад човек искрено воли жену тако племениту, тако велику, тако љупку, која је жртва брачне љубави у тренутку када има храбрости да се врати својим дужностима, дужност је и оних који је обожавају, као што је ви обожавате, и оних који јој се диве, као што јој се ја дивим, да јој остану пријатељи, кад не могу ништа друго да јој буду осим тога... Бићете љубазни да ми опростите што сам сматрао да морам узети г-на грофа де Трај за сведока овог објашњења; али мени је много стало до тога да будем јасан у свему овоме. Што се мене тиче, ја хоћу нарочито да вам кажем да, ако се и дивим памети госпође де Рошфид, она ми се као жена нимало не допада.

— Ето дакле како се завршавају наши најлепши снови, наше небеске љубави! рече Калист, поражен толиким истинама и разочарењима.

— Нагло, узвикну Максим, или, што је још горе, отровом. Ја не знам ниједну прву љубав која се није глупо завршила. Ах! господине бароне, све што има божанског у човеку може да налази хране само на небу!... Ето, то нам даје право, нама препреденима. Ја сам много продубљивао ово питање, господине; и ви видите, ја сам од јуче ожењен, бићу веран својој жени, и ја вам саветујем да се вратите госпођи де Геник... али... кроз три месеца. Не жалите за Беатрисом, она је пример оних сујетних природа, без енергије, каћиперка ради славе, она је госпођа д'Еспар, без њене дубоке политике, жена без срца и без главе, лакомислена у злу. Госпођа де Рошфид воли само госпођу де Рошфид; она би вас завадила са госпођом

ди Геник занавек и оставила би вас без гриже савести; једном речју, она је непотпуна и као порок и као врлина.

— Ја нисам твога мишљења, Максиме, рече Ла Палферина, она ће бити најљупкија домаћица у Паризу.

Калист није изишао пре него што се руковао са Шарлом-Едуардом и Максимом де Трај, захваљујући им за то што су га спасли од његових илузија.

Три дана доцније, војвоткиња де Гранлије, која није била видела своју кћер Сабину од оног јутра кад су се били договорили за све ово, дође изненада једног јутра и нађе малог Калиста у купатилу, Сабина је поред њега правила нове украсе за нове пелене.

— Но, децо, шта је са вама? упита добра војвоткиња.

— Ништа, само добро, драга моја мамо, одговори Сабина, која подиже на своју мајку очи пуне среће, играли смо басну *Два голуба*¹ то је све.

Калист пружи руку својој жени и нежно је стеже.

1838—1844.

— Крај —

¹ Два голуба — Лафонтенова басна. Два голуба се нежно воле. Један, коме је досадило у кући, полази на дуже путовање, да види света, и поред тога што га одвраћа његов друг. Доживљује на путу велике неприлике: сав покисне од изненадне олује, ухвати се у замку на једној њиви (али се срећно ишчупа), умало га не растргне један кобац, неко дете га праћком скоро убије — и он се, најзад, рашчерупан, гегајући, враћа својој голубици. — Прим. прев.

7960

